

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

CUMHURİYET DEVRİMLERİNDE KADIN ALGISININ ÜLKÜ HALKEVİ DERGİLERİNE YANSIMALARI

Seda MORDENİZ

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

CUMHURİYET DEVRİMLERİNDE KADIN ALGISIN ÜLKÜ HALKEVİ
DERGİLERİNE YANSIMALARI

Seda MORDENİZ

Kapadokya Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Nevşehir, 2022

TEŞEKKÜR

Tez’e başladığım süreçten beri yardımını esirgemeyen, bilgi birikimiyle çalışmama farklı açılardan bakmamı sağlayan, öğrencisi olduğum için gurur duyduğum Değerli danışman hocam **Prof. Dr. Rıfat YILDIZ’a** şükranlarımı sunarım.

Ayrıca bu alandaki engin bilgileriyle destek olan ve yol gösteren Değerli hocalarım **Doç. Dr. Leyla KAHRAMAN YÜCE** ve **Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş SÜMER’e** teşekkür ederim.

Son olarak, yüksek lisansa başladığım dönemden beri maddeten ve manen bana güç veren Sevgili Annem, **Behice MORDENİZ’e** sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

MORDENİZ, Seda. *Cumhuriyet Devriminde Kadın Algısının Ülkü Halkevi Dergilerine Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, 2022.

İnsanlar, kadın ve erkek olarak cinsiyetleri verili bir şekilde doğarlar. Cinsiyetlere toplumda üstlendikleri roller açısından bakıldığında oldukça geniş bir çeşitlilik mevcut olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından doğuştan gelen fitri farkların değişmez olduğu düşüncesi kadınlar açısından olumsuz durum meydana getirmiştir. Kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin değişip değişmeyeceği meselesi feminist literatürde sıkça kullanılan toplumsal cinsiyet kavramı ile karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet yıllarında kadınlar kamusal alana açıldıkça; cinsiyet sorunlarını tartışmaya, toplum hayatında ikincil konumlarını sorgulamaya ve hakları için mücadele etmeye başlamışlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan hak mücadelesinde en önemli gelişmeler Türkiye'de Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde kadınların özel alandan çıkarak kamusal alana dahil edilmesi yönünde adımlar atılmış, Cumhuriyet devrimleriyle birlikte Türkiye'de kadınların; sosyal, ekonomik ve kültürel yaşantısı değişime uğramıştır. Yaratılmak istenen yeni/modern kadın algısı, pek çok alanda özgürlükler sunarken, ev içi alandaki konumlarının daha çok ön plana çıkartılması “annelik” misyonuna yapılan vurgu ile ataerkinin modern versiyonun hayata geçirildiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu andan itibaren modernleşme süreci, yeni rejim ve devletin kurumsallaşması için yoğun bir çaba harcanmıştır. Kadınlar yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin modern yüzünü oluşturmuş ve kadınlara Türkiye'nin modernleşmesinde önemli roller biçilmiştir. Tek partili dönemde faaliyet gösteren Halkevleri, ulusal birliğin sağlanması ve devrim ideolojilerinin benimsetilmesi amacıyla kurulmuştur. Halkevlerinin yayın organı olan ve 1933-1951 yılları arasında faaliyet gösteren Ülkü Halkevi dergisinde yazar kadrosu tarafından dönemin; dil, tarih, edebiyat, eğitim, fen, köycülük ve kadınlık konuları işlenmiştir. Dönemin iklimi ve cumhuriyetin modernleşmecî kadrosunun görüşlerinin yer aldığı Ülkü Dergisi bu dönemle ilgili yapılacak çalışmalara ışık tutabilecek önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, Cumhuriyet devrimlerindeki kadın algısının (1933-1951 arasında) dönemin ideolojisinin gözlendiği yayın organı olarak Ülkü Halkevi dergilerine yansımalarını ortaya koymaktır.

Anahtar Sözcükler

Kadın Algısı, Toplumsal Cinsiyet, Ataerki, Cumhuriyet Devrimleri, Halkevleri, Ülkü Dergisi.

ABSTRACT

MORDENİZ, Seda. *The Reflection of Perception of Women in the Republican Revolution to the Journals of Ülkü Community Center*, Masters Thesis, Nevşehir, 2022.

Humans are born with their gender given, male and female. When the genders are examined in terms of the roles they assume in society, it is seen that there is a wide variety of diversity. The issue of whether the gender roles of women and man will change or not comes up with the concept of gender, which is frequently used feminist literature. As women opened up to the public sphere in the years of the Constitutional Monarchy; They began to discuss gender issues, question their secondary position in social life, and fight for their rights.

The most important developments in the struggle for rights that started in the Ottoman Empire took place in the Republican period in Turkey. In this period, steps were taken to include women in the public sphere by leaving the private sphere. With the Republican revolutions, women in Turkey; social, economic and cultural life has changed. While the new/modern women perception that is desired to be created offers freedom in many areas; It is seen that the modern version of the patriarchy has been brought to life, with the emphasis on the “motherhood” mission. Since the establishment of the Republic of Turkey, an intense effort has been made for the modernization process, the new regime and the institutionalization of the state. Women formed the modern face of the newly established Republic of Turkey and women were assigned important roles in the modernization of Turkey. People’s Houses, operating in the single-party period, were established to ensure national unity and adopt revolutionary ideologies. In the journal Ülkü Community Center which was the publication organ of the Community Centers and operated between 1933-1951, by the writer staff of the period; language, history, literature, education, science peasantry and womanhood are covered. Ülkü Magazine, which includes the climate of the period and views of the modernist staff of there public, is an important source that can shed light on the studies to be made about this period.

The main pupose of this study is to reveal the reflections of the perception of women in the Republican revolutions (between 1933- 1951) on the journals of Ülkü Community Center as the publication organ in which the ideology of the period observed.

Keywords

Perception of Women, Gender, Patriarchy, Republican Revolutions, People’s Houses, Ülkü Magazine.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR SAYFASI	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viix
GİRİŞ	1
 1. BÖLÜM.....	 5
KADIN ALGISININ İNŞASI: TOPLUMSAL CİNSİYET	5
1.1. TOPLUMSAL CİNSİYETİN KAVRAMSAL AÇIDAN ELE ALINMASI... 5	
1.2. TEORİK PERSPEKTİFTEN TOPLUMSAL CİNSİYET	6
1.3. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİ ÜRETEK MEKANİZMALAR	11
 2. BÖLÜM.....	 14
OSMANLI DÖNEMİNDEN CUMHURİYET DEVRİMLERİNE KADIN ALGISI	14
2.1. OSMANLI İMPARATORLUĞU MODERNLEŞME SÜRECİNDE KADIN ALGISI	14
2.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVRİMLERİNDE KADIN ALGISI	19
2.2.1. Devrim Kavramı	19
2.3. CUMHURİYETİN KADIN DEVRİMLERİ.....	20
2.3.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu	21
2.3.2. Şapka ve Kıyafet Kanunu.....	22
2.3.3. Medeni Kanunun Kabulü	24
2.3.4. Türk Kadınlarına Siyasi Hakların Tanınması.....	26
 3. BÖLÜM.....	 29
CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK MODERNLEŞMESİNDE KADIN KAVRAMI	29
3.1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KAZANILAN KADIN HAKLARI	29
3.2. KEMALİST İDEOLOJİDE OLUŞTURULAN KADIN ALGISI KAVRAMI	31

4. BÖLÜM.....	35
TEKPARTİLİ DÖNEMDE VE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞTE	
DEVİRİMLERİN PEKİŞTİRİLMESİNDE HALKEVİ VE DERGİLERİNİN	
FAALİYETLERİ.....	35
4.1. HALKEVLERİNİN AÇILIŞI VE YÖNETİMİ.....	35
4.2. HALKEVLERİNİN YAYIN ÇALIŞMALARI VE KÜTÜPHANECİLİĞİ..	37
4.3. HALKEVLERİNİN ÇIKARDIĞI DERGİLER VE FAALİYETLER	38
4.4. HALKEVLERİNİN KAPATILMASI	39
5. BÖLÜM.....	41
CUMHURİYET DEVİRİMLERİNDE KADIN ALGISININ 1933- 1951 YILLARI	
ARASINDA ÜLKÜ DERGİSİNE YANSIMALARI.....	41
5.1. ÜLKÜ HALKEVİ DERGİSİ İÇERİK VE ÖZELLİĞİ	41
5.2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	47
5.3. ANALİZ ÖLÇEĞİ	49
5.4. DÖNEMSEL ANALİZ	49
5.3.1. Tek Partili Dönemde (1933-1941 Tarih Aralığında) Kadın Algısının	
Ülkü Dergisine Yansımaları	49
5.3.2. Çok Partili Döneme Geçişte (1946-1951 Tarih Aralığında) Kadın	
Algısının Ülkü Dergisine Yansımaları	70
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	76
KAYNAKÇA.....	81
EK 1. ORJİNALLİK RAPORU FORMU	91
ÖZGEÇMİŞ	92

KISALTMALAR DİZİNİ

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
DP	: Demokrat Parti
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

GİRİŞ

Kadınlık veya erkeklik toplumun bireylere cinsiyet temelinde sunduğu roller sistemi dahilinde anlam kazanan terimlerdir. Ancak biyolojik boyut veya biyolojik boyutta temellenen toplumsal boyut bu terimler için çok farklı anlamlar katmaktadır. Biyolojik olarak her birimiz eril ya da dişil olarak doğar ve bunu tüm yaşamımız boyunca sürdürürüz. Toplumsal cinsiyet, doğumu takiben anlam kazanır ve bir davranış kalıbı örgütünün mensubu haline getirir. Örneğin; daha doğmadan kız çocukları için pembe renkli; erkekler için ise, mavi renkli kıyafetlerin seçilmesi aslında bizim biyolojik olarak cinsiyetimiz belli olduktan sonra toplumsal cinsiyet bağlamında ayrıştırıldığımızı göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet, tarih boyunca ve günümüzde kadın algısının belirlenmesinde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavramsal olarak, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımı anlatılırken aslında kadın ve erkek arasında eşitsiz bölünmede gündeme getirilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kamusal ve özel alanda, kadınların erkeklerle eşit haklara ve fırsatlara sahip olması demektir (Selçuk ve Tuzlukaya, 2013:2). Ancak ne dünyada ne de ülkemizde bu eşitliğin tam olarak sağlandığından söz edilemez. Kadınların erkeklere nazaran gördüğü ayrımcılık kadınları; çalışma hayatı, eğitim, meslek seçimi, oy hakkı vb. haklardan mahrum bırakmaktadır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren feminist hareketler, kadın ile erkeği ayrıştıran kadınların ikincil düzeyde konumlandırılışlarına karşı durarak toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmuşlardır. Feminizm; iş, eğitim, çocuk bakımı, eşit hak, kürtaj hakkı, kadın sağlığı gibi konuları kapsamaktadır. II. Meşrutiyetle birlikte modernleşme süreci bağlamında Osmanlı Devleti; sosyal, siyasal ve ekonomik alanda değişime uğramıştır. Bu dönemde kadın toplulukları artık toplumsal yaşamda farklı statülere sahip olabilmek için hak mücadelelerine girişmişlerdir. Çeşitli dergi ve gazetelerde sorunlar ve beklentiler yazılmış ve kadınlar bu yolla bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyet'inin ilanını takip eden dönemde, kadınların artık her alanda söz sahibi olmaları ve erkeklerle eşit düzeyde eğitim görerek her meslekte temsil

edilebilmelerinin önemi iyice anlaşılmış ve bu yolda yeni hamleler yapılmaya başlanmıştır. Ulusallaşma süreci, “kadınlık” ve “erkeklik” kavramlarını da yoğun biçimde içermektedir. Ataerkil kodlamalarla milletleri kültürel ve toplumsal olarak yeniden üreten kadınlardır. Türk modernleşme projesinin en önemli hedeflerinden biri kadınların konumu olmuştur. Bu durum kadınların özgürleşerek, kamusal yaşama dahil edilmeleri ve toplumda görünürlük kazanmaları ile alakalıdır. Kadınların kamusal alana çekilmesinde en etkili unsurların başında Cumhuriyet devrimleri gelmektedir. Kadınlar; eğitim ve öğretim hakkı, medeni hakları, yerel ve genel seçimlerde oy kullanma hakkını kazandıktan sonra toplumda aktif hale gelmeye başlamıştır.

Bu gelişmelerle birlikte kadınlar eşit yurttaşlar olarak görülmeye başlanmış, kadınları baskı altında tutan yerleşik basmakalıp yargılar kırılmaya çalışılmıştır. Kadınlar özel alana hapsedilen konumundan sıyrılarak kamusal alanda varlık göstermeye başlamıştır. Peçe ve çarşafın kalkması, karma eğitim ve oy hakkının tanınması ile kadınların kamusal alanda erkekle kaynaşması zorunlu kılınmıştır (Göle, 199:70).

Yeni oluşturulan algı içerisinde kadınlar “ulusal” aktörler biçiminde; “anneler”, “eğitimciler” ve “savaşçılar” olarak toplumsal yaşama katılmışlar ve böylece kabul edilebilir kadın davranışları ön plana çıkarılmıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nde kadınların kamusal yaşama girişlerinin onların erkek kimliğine bürünmeleri ile mümkün kılınacağı görüşü hakimdir. Bu doğrultuda oluşturulan yeni kadın algısı; kısa **topuk ve koyu tayyör giyen, makyajsız, sade bir yüz** görüntüsü çizmektedir.

Bu tez çalışmasında devrim ideolojileri ışığında oluşturulan yeni kadın algısının Halkevlerinin yayın organı olan Ülkü Halkevi Dergisinin sayılarına yansımaları analiz edilmiştir. Cumhuriyet ideolojisinin benimsetilmesi, ulus ve yurttaş olma bilincinin yükseltilmesi amacıyla çıkarılmaya başlayan Halkevi dergilerinde kadınlara dair; “kadınların siyasi hakkı” “eğitim hakkı”, “medeni hakkı”, “kadının çocuk terbiyesindeki rolü” “kadının çalışma hakkı” gibi konular dönemin yazarları tarafından ele alınmıştır.

“Cumhuriyet Devrimleri” ve “Kadın Algısı” üzerine birden fazla yüksek lisans ve doktora tezi yazılmıştır. Bu çalışma, Cumhuriyet devrimlerinin kadın algısının Ülkü

dergisine yansımalarını içeren çalışma olarak ilk çalışmalardan biri olma özelliği taşımakta ve diğer çalışmalardan ayrılmaktadır.

Bu bakımdan çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Cumhuriyet Devrimlerinde var olan kadın algısının, cumhuriyet ideolojisi ışığında Ülkü Halkevi Dergilerine yansımalarını tespit ederek ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

Osmanlı'dan cumhuriyetin kuruluşuna ve erken cumhuriyet dönemi modernleşme sürecinde kadınların yaşadıkları toplumsal cinsiyet eşitsizliğine başkaldırımları bağlamında yürüttükleri hak mücadelesini ortaya koymak da çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Çalışmanın diğer amacı da Ülkü dergisinde incelenen yazılarla bir bakıma ataerkil zihniyet örüntülerinin oluşturduğu toplumsal cinsiyet algısını açığa çıkartmaktır. Bu çalışmada kadın topluluklarının; oy hakkı, eğitim hakkı, siyasi haklarına nasıl kavuştuğu ve bu haklar doğrultusunda Kemalist ideolojide oluşturulan yeni kadın algısı incelenmiştir.

Bu çalışmada ilk olarak kavramların net bir şekilde tanımlanmasını sağlamak amacıyla kitap, dergi, makale, tez vb. ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır. Aynı kavramların farklı kaynaklardan alınan tanımlamaları çalışmaya dahil edilerek çalışmaya farklı açıdan bakılması sağlanmıştır.

Yazılı belgelerden yararlanılarak toplanan veriler tarama yöntemiyle okunup değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Söylem analizi, “verilere” “analize” ve “analiz sonuçlarına” dayanır. Halkevlerinin bu dönemde çıkarttığı dergiler içerisinde Ülkü’nün Cumhuriyet ideolojisi ışığında oluşturulması ve dolaylı olarak cumhuriyet ideolojisini yayarak halkı bu konuda bilinçlendirmesi bu derginin seçilme nedenleri arasında yer almaktadır. Ülkü Halkevi Dergisi (1933- 1951 yılları arasında) 3 seri halinde toplamda 271 sayı çıkartılmıştır. Bu sayılar içinde “kadınlık” konulu yazıların

olduğu sayılar analiz edilmiştir. İlk seride 1935-1936 yılları arasında 23,26,27,28; 1936-1949 yılları arasında 33,39,40,43, 113. sayılarında toplamda 12 makale tespit edilmiştir.

Bu inceleme sonucunda, klasik ataerkil örüntünün oluşturduğu toplumsal cinsiyet algısının Cumhuriyet döneminde devrim ideolojisi ile kadınların kazandığı haklar doğrultusunda modern ataerkil yapı içerisinde oluşturulan yeni/modern kadın algısının başta “annelik misyonu” olmak üzere “eğitim” “medeni” “siyasi” haklarının analiz ölçeğinde incelenmiştir.

Çalışma 6 bölümden oluşmuştur.

Birinci bölümde, kadın algısının inşası bağlamında; cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları incelenmiş, toplum tarafından meydana getirilmiş düşünce kalıplarının; kadın ve erkeğe yüklenen roller üzerinden analiz edilmiştir.

İkinci bölümde, Osmanlı döneminden Cumhuriyet devrimlerine kadar geçen sürede kadın algısı incelenmiş, Cumhuriyetin kadın devrimleri ortaya koyulmuştur.

Üçüncü bölümde, Cumhuriyet Dönemi Modernleşmesine kazandırılan kadın hakları ve bu doğrultuda Kemalist ideolojide oluşturulan yeni kadın algısı incelenmiştir.

Dördüncü bölümde, Tek partili dönemde ve çok partili hayata geçişte devrimlerin pekiştirilmesinde Halkevlerinin kuruluşu ve yayın faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir.

Beşinci bölümde, Cumhuriyet döneminde kadın algısının 1933-1951 yılları arasında Ülkü halkevi dergilerine yansımaları analiz edilmiştir.

Altıncı bölümde genel değerlendirme ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

1. BÖLÜM

KADIN ALGISININ İNŞASI: TOPLUMSAL CİNSİYET

1.1.TOPLUMSAL CİNSİYETİN KAVRAMSAL AÇIDAN ELE ALINMASI

Cinsiyet, (“biyolojik cinsiyet” ya da “bedensel cinsiyet”) kadın ve erkeklerin doğuştan gelen genetik, fizyolojik ve biyolojik özellikleridir. Cinsiyet kavramı, geçmişten günümüze kadar çeşitli alanlarda birçok bilim dalının önemli çalışma konuları arasında yer almıştır. Kadın ve erkeğin doğumla getirdiği biyolojik farklılıkları kültürel açıdan da değerlendirilerek; hangi davranış kalıplarının kadın ve erkek üzerinden etkili olduğuna karar verilir. Buna toplumsal cinsiyet denilmektedir. Ayrıca, kadın ve erkeğin hangi haklara sahip olduğuna veya olması gerektiğine ilişkin toplumsal beklentiler geliştirilir (Yıldız, 2003:83).

Öncelikle cinsiyet kavramının kullanılmadaki amaç; fizyolojik, psikolojik ve biyolojik gibi doğuştan gelen özelliklere işaret edererek, asıl anlatılmak istenen konunun cinsiyet bağlamında kadın ve erkek rolleri arasında nasıl bir toplumsal cinsiyet algısının oluştuğu ve bu algının cinsiyetlere göre toplumsal, kültürel açıdan gerekliliklerini ortaya koymaktır.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına günlük hayatta ayırma gidilmeden ifade edilseler de bilim alanında bu alanlar ayrı tutulmaktadır (Vatandaş, 2011:30-31). Biyolojik cinsiyet, kişinin doğumuyla birlikte sahip olduğu öğrenilmemiş bir farklılık; toplumsal cinsiyet ise, toplum tarafından dayatılan ve inşa edilen bir olgudur (Dökmen, 2004:11).

Biyolojist anlayıştakilere göre, dişi ve eril ayrımı, doğumdan sonraki tüm süreç için belirleyicidir. Mesele, “cinsiyete dayalı iş bölümü” toplumsal olan için belirlenirken; biyoloji bu belirlemenin ön koşulu ve temelidir. (Savran, 2004:294-298).

Baştan biyolojik kabuller içinde yer alanlar için bir insanın dişil ve erilden çıkıp kadın ve erkeğe dönüşmesi biyolojik değil, toplumsal ve kültürel özelliklerle bağlıdır. Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete göre daha kapsamlıdır (Giddens, 2012:505).

Cinsiyet kavramı ile bağlantılı olarak ele alınan diğer bir kavram olan toplumsal cinsiyet kavramı, bireylerin sosyal açıdan belirlenen rolleri ve birbirlerine karşı olan sorumluluklarıdır.

Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik faktörlerden dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl algıladığı ve bu algılanış çervesinde hangi davranışlarda bulunmamız gerektiği ile ilgilidir (Akın, 2007:2). Halbuki cinsiyet, toplumun bireylere yöneltmiş olduğu bir konum ve statüdür. Bireylerin bunu kontrol etme yetkileri bulunmamaktadır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet; bireylerin alacakları eğitim ve seçecekleri meslekler aracılığıyla toplumdaki konumlarını belirleyebilmektedir (Demirbilek, 2007:13).

Toplumsal cinsiyet, Simone de Beauvoir'ın “ *kadın doğulmaz, kadın olunur*” sözüyle netleşir. Böylelikle, toplumsal cinsiyetin dünya'da başımıza gelenlerle ilgili olduğunu anlamış oluruz. Kız çocuklarının içinde; “annelik”, “şefkat”, “yumuşaklık” “beceriklilik”; oğlan bebeklerinde ise, “savaşçılık”, “sertlik”, “kahramanlık” vb. özellikler ile dünyaya gelmediklerini biliriz. Bu özellikler varsa, bunların bize gelişi güzel basma kalıp düşüncelerle benimsetildiğine inanmak için daha fazla sebebimiz var: Savaşçı erkekler kadar, savaşçı kadınlar da tanırız (Aksu, 2012:176).

Toplumsal cinsiyet kavramı özetle; kadına ve erkeğe yönelik toplumsal yönden meydana getirilmiş ve öğretilmiş davranış ve beklentilerdir. Toplumsal cinsiyet, sadece cinsiyetin farklılıkları hususu üzerinden değil, aynı zamanda cinsiyetler üzerindeki eşitsiz güç ilişkilerini de belirlemektedir (Ökten, 2009:303).

1.2. TEORİK PERSPEKTİFTEN TOPLUMSAL CİNSİYET

Toplumun, kadınlar ve erkeklerden yerine getirmelerini bekledikleri görev ve sorumluluklar farklıdır. Kadınlara ve erkeklere cinsiyetlerine uygun davranışları ve

buna göre hareket etmeleri toplumsal kurumlar vasıtasıyla öğretilir. Örneğin; kadının ev içerisinde sorumlu olduğu sosyal roller, doğal özellikleri ile açıklanır. Bu roller kadını sosyal ve kültürel alandan uzak tutmaktadır (Sakar, 2007:54). Kadınların sosyal konumları ev içi ile ilişkilendirilirken; erkekler ev dışında sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel alan ile ilişkilendirilir (Kümbetoğlu, 2002:241).

Feminist kuramda kadının sosyal ve ekonomik yaşamına sınırlı katılımı ikincil konumunu çözümlemede ataerkillik kavramı karşımıza çıkmaktadır. Ataerkillik, erkekler arası sosyal ilişkileri belirleyen maddi bir hiyerarşik düşünce yapısı ile oluşmuş, “kadınlar üzerinden egemenlik kurma biçimi” olarak adlandırılmaktadır. Parsons’un aile teorisinde ataerkil ideolojinin etkisini görmekteyiz. Parsons, kadınları bu aile yapısı içerisine yerleştirir ama onları işgücü rollerinden soyutlar. “Kadınların öncelikli görevi, ailedeki dengeyi korumaktır; ancak bu şekilde toplumun her tarafından denge sağlanabilir” (Arıkan, 1997:2).

Ataerkil ideolojide evde tek başına kalmak kadının kaderi olarak gösterilmektedir. Kadın hareketi kadının sınırlandırılması sorgulayarak ekonomik eşitsizliğe meydan okumaya başlamıştır. Genelde kadınları ev içi hizmete hapseden ve erkeklere boyun eymeyle sınırlandıran “klasik ataerkil ideoloji” ye karşı koyan kadınlar eşit hak talebinde bulunmaya başladılar (Arıkan, 1997:3).

Erkeklik ve kadınlık kodları ve bunların birbiriyle olan ilişkileri kültürel bir kategori olarak toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bu toplumsal kategoriler, toplumsal cinsiyet düzeni vasıtasıyla üretilir. Toplumsal cinsiyet düzeni, kadın ve erkek arasındaki güç ilişkileri sistemli bir şekilde ideolojik ve maddi eylemlerin dürtüsüdür. Toplumlarda kadın ve erkek ayrımının sadece, hiyerarşik eşitsiz ve baskıcı olması gerekmez. Bu toplumsal cinsiyet düzeni ataerkil olabileceği gibi eşitlikçi anaerkil de olabilir (Baştürk, Akca, ve Ergül, 2015:18).

İnsanlar birden fazla toplumsal gruba aittir ve birden fazla toplumsal role sahiptirler. Örneğin bir insan hem anne hem eş hem de öğrenci olabilir. İnsan; biyolojik, fiziksel ve toplumsal faktörlerin etkileşimi ile şekillenmekte ve toplumsal olana dönüşmektedir. Kadınlar da çalışma yaşamında bir yandan “kadın” kimliğine atıfla

bulunmakta diğ er yandan da rol beklenentilere cevap vermek durumunda kalmaktadır. Bu s ure te kadınlar, kimi zaman egemen kalıpları peki tirmekte kimi zaman da d  n   t  rmektedirler(Selçuk ve Tuzlukaya, 2013:7).Bundan dolayı kadınların önceliklerinin ne olması gerektiğı ve neye göre temellendirileceğı konusu tartışmaya açık bir konudur.

Toplumsal cinsiyet kalıpları, yaşadığımız kültürel çevrenin sosyalleşme biçimleri ile sürdürülür.  rneğ n, doğum yapmak üzere olan bir annenin çocuğunun cinsiyetini öğrendikten sonra kız çocuğı için se tiğı giysilerin pembe, erkek çocuğı için se tiğı giysilerin mavi olması ile ba layan bu süreç, toplumsal cinsiyetin olu turduğı kalıp ve öğrenilen değ rlere göre bir ömür boyu sürer (Gürhan, 2010:60). Sosyal bilimciler; biyolojik farklılık, genetik ve kültür ortamının sahip olduğı farklılıkları göz önüne alarak ‘‘cinsiyet’’ ve ‘‘toplumsal cinsiyet’’ kavramlarını tartı ırlar.

Kültürel bir kurum olan dinin etkisiyle de toplumlar, cinsiyetler arasındaki temel ayrımı temellendirip, detaylandır rlar. Bu yolla davranış biçimleri bir cins için kanıksan rken; diğ eri için ise yasaklanır (Yıldırım, 2000:4-14). Toplumun egemen kültürel akışları ile dinsel görüşleri eklemelenirler. Bu inanç kültürünün yaydığı değ rler, bilinmeyeniyi açıklamak için olu turduğı tanrı algısı ve bununla ilgili gelişen kurgular; o kültürde yaşamını süren kadınların görevleri ve konumlarını da etkiler (Berk ay, 2016:17).

Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, kadın ve erkeklerin yaşamlarını  ekillendirirken bireylerin kendilerini  ekillendirmesinde de sorunlar olu urmaktadır (Esen, Siyes, Soylu, ve Demirg r z, 2017:48). Kadınlar ve erkeklere yüklenen bu değ r yargıları, toplumsal yaşamın birçok alanında kadınların aleyhine bir ayrımcılık yaratarak, toplumsal yaşamda ikincil plana atılmalarına ve erkeklere kadınlardan daha fazla değ r veren eşitsizlik modelin oluşmasını sağlamaktadır. Bu eşitsizlik modelleri özellikle; fırsat ve çalışma seçme özgürlüğü, eğitim ve meslek hayatında yaşanan e itsizliklerde daha çok göze çarpmaktadır (Zeyneloğlu, 2008:3).

Buradan yola çıkararak, kadınların kimlik kazanarak; haklarından yararlanması yaşadıkları toplumun kadın algısı ile yakından ilintilidir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet

eşitliği kavramı, kadınları erkeklere karşı olan dezavantajlı kılan koşulların dönüştürülmesi ve iyileştirilmesi bilincinin ortaya çıkmasıyla mümkündür.

Cinsiyet eşitsizliği veya eril egemenliğinin temeli olarak, kamusal ve özel alanın öne çıkarılması 1970'lerin feminizminin benimsediği bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu davranışa göre, toplumsal cinsiyeti baz alan kamusal/özel alan ayrımı kadın ve erkek arasındaki ilişkiyi idrak etmemiz açısından önemlidir (Savran, 2009:103).

Kavramsal ayrım olarak kabul edilen kamusal alan ve özel alan, esasen birçok anlam taşımaktadır. Kamusal alan; siyasal toplumun özüne kavuşulmasını, özel alan ise, aile ve akrabalık bağlarını ifade etmektedir (Schultz ve Tannenbaum, 2013:37). Kadın hareketi için çocukları kimin okuldan aldığı ve yemeği kimin hazırladığı meselesi aslında özel değil, politik bir meseledir.

Kadınlar ve erkekler arasında üretilmiş olan cinsiyete dayalı iş bölümü ile güç ilişkilerinin anlaşılması ve eşitsizlik anlayışının sorgulanması için de en önemli analitik araç toplumsal cinsiyettir (Ecevit ve Karkıner, 2011:26). Cinsiyete dayalı iş bölümü ile hangi işi kimin yaptığı ayrımına tabii tutulan kadınların dünyası; ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi kendilerini özel alana hapseden ve istihdam açısından da bölüşümü belirleyen norm ve pratiklerle erkeklerden ve erkeklerin dünyasından ciddi düzeyde ayrılmaktadır. Kadın ve erkek olmanın anlam ve etkisi geniş bir alana yayılmaktadır (Dedeoğlu, 2010:149-150).

Cinsiyetleri itibariyle kadınlar, hem toplum içerisinde hem de çalışma hayatında erkeklerle mukayese edildiğinde çok büyük sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadınların maruz kaldıkları sorunlar, iş ortamında erkek ve kadın çalışanlar arasındaki ayrımcılığın en büyük göstergesidir. Kadınların genellikle iş piyasasında karşılaştıkları bu sorunlar gelir dağılımında adaletsizlik olarak ortaya çıkmaktadır (Özkan ve Sayar Özkan, 2010:93) Kadınların karşılaştıkları bu ayrımcılıkları genellikle salt cinsiyetleri itibariyle olmaktadır.

Evlilik sözleşmesinden sonra kadınlar toplum tarafından bir statünün ve beklentinin içerisine dahil edilmektedir. Bu statünün içerisinde; “annelik”, “ev

hanımlığı”, “iyi bir eş olma” ve benzeri birçok kimliğe bürünmeleri beklentisi başta gelmektedir. Kadınlar, aynı işleri yapmalarına rağmen aynı ücreti almamakta, özel alanda sorumlu tutuldukları ev işleri ve çocuk bakımından sosyal açıdan üstlendikleri rollere kadar birçok konuda eşitsizlik ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. (Gül vd., 2016:6). Kadınlar hem çalışma içerisinde/ özel alanda cinsiyet esasına dayalı rolleri ile bunun toplumsal ve kamusal alana yansımaları olarak eğitimde çalışma hayatında uğradığı ayrımcılık ile cinsiyete dayalı ön yargı ve ayrımcılık uygulamaları ile sıkça karşılaşmaktadırlar (Dalkıranoglu ve Çetinel, 2008:278).

Kadın algısı sürekli “annelik” ve “eş olma” rolleriyle ön plana çıkmakta, çalışmakta olan kadınların bu rolü arka planda kalmaktadır. Kadınlar meslek seçiminde de sürekli cinsiyet ayrımcılığına uğramaktadırlar. Kadınlara; özel alandaki cinsiyete dayalı iş bölümünün uzantısı olarak kamusal alanda da anne ve eş rollerinin devamlılığı olarak nitelendirilen; öğretmenlik, ebelik, hemşirelik vb meslekler seçtirilmektedir. Bu zihniyet algı nedeniyle mühendislik, mimarlık ve yöneticilik ve siyasetçilik gibi mesleklerin kadınlara uygun olmadığı düşüncesi benimsetilmektedir (Bilican Gökkaya, 2011:107).

Kadınların istihdamına yönelik tek sorun mesleki olarak ayrımcılık ve işgücüne dahil olmaması değildir. İş yerinde karşılaştığı cinsiyetçi politikaların dışında çok önemli unsuru genelde fark edilmeyen ve mali yönden karşılığı bulunmayan kadınların görünmeyen emekleri/ev içi hizmetleri oluşturmaktadır. Genellikle kadınların emeklerinin erkeklerin emeğine kıyasla gözle görülür bir şekilde hane içi etkinliklerde yoğunlaşmış olması nedeniyle mali yönünü hesaplamak zorlaşmaktadır (Adelina, 2005:26).

Halbuki kadınların çalışma hayatında güçlenmesi, ülkelerin refah düzeyler arttıran ve ülkelerin gelişimini sağlayan en önemli etkenlerden biridir. Bu durum kadın emeğine gereken önemin verilmesi ile gerçekleştirilebilir. Kadınların çalışma hayatında yaşanan olumsuzluklar iyileştirilmelidir. Ayrıca, aile yapısında toplumsal cinsiyet eşitliğinin getirilmesi oldukça önemlidir. Çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çalışma yaşamına yansımalarıyla beraber kadınlar ayrımcılıkla karşılaşmakta ve bu nedenle “kadın işgücü” vasıfsız ve ucuz olarak algılanmaktadır (Çiftçi, Özder ve Öneren, 2014:326).

Kadınların çalışma hayatında uğradıkları ayrımcılıklar genel olarak eğitim ve meslek bulmada fırsat eşitsizliği ile başlamakta, ücret, kazanç, işe alım ve diğer uygulamalarda karşılaştıkları ayrımcılıklarla devam etmektedir. Özellikle eğitimde fırsat eşitsizliği kayıt dışı istihdam üzerinde etkili olmaktadır. Çoğunlukla ilk okul düzeyinde kayıt dışı istihdam oranı yüksek düzeyde bulunurken, orta öğretim ve üniversiteside düzeyinde kadınların iş gücüne katılım oranı erkeklere nazaran daha düşüktür. Kadınların eğitim düzeyi ile birlikte iş gücüne katılım oranı da yükselmektedir (Çakır, 2008:42).

1.3.TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİ ÜRETEN MEKANİZMALAR

Tarihsel süreç içerisinde istikrarlı olarak çeşitli söylemler ve tartışmalara konu olan kadın meselesi hala üzerinde kafa yorulan bir konu omaya devam etmektedir. Çoğunlukla bu söylemler, kadın cinsiyetine ilişkin varsayımlarda bulunmakta ve “kadınsı” olarak yönetilen birtakım davranış kalıpları kadınlar adına onaylanmaktadır. Ayrıca bu tartışmalarda kadın ve erkek cinsiyetleri belirli kıstaslara göre kategorileştirilerek cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımından yararlanılmıştır (Hançer, 2018:178).

Günümüzde toplumsal cinsiyet algısı bakımından cinsiyet eşitsizliği biyolojik değil daha sosyal alanının ayrımından kaynaklanmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yaratan mekanizmaların başında; aile, okul, sokak, çalışma hayatı, iş yeri, siyasal alan, devlet ve medya gelmektedir.

İnsan hakları bildirisinde, “kadın ve erkek ayrımcılığa uğramadan yaşama, sağlık eğitim ve çalışma haklarından eşit olarak yararlanma haklarına sahiptirler” denilmektedir. Ancak geçmişten günümüze bakıldığında bir çok alanda erkeğe kadından daha fazla değer verildiği görülmektedir. Bu eşitsizlikler özellikle; evlilik, aile yaşamı, toplumsal yaşam ve çalışma yaşamı gibi alanlarda fazla olduğu dikkat çekmektedir (WHO, 1998:125).

Feminist düşüncüyü belirleyen felsefi tartışmalara bakıldığında şu soruların ön plana çıktığı görülür: Kadın kimliğini inşa eden bağlamlar nelerdir? Belli bir mekan ve zaman kadın kimliğini nasıl biçimlendirmiştir?

Nitekim 19.yüzyılın sonu ve 20.yüzyılın başlarında feminizmin ilk dalgası; kadınların oy hakkı, eğitimde fırsat eşitliği, mülkiyet ve eşit ücret hakkı gibi sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Birinci dalga feminizmde kadınlar ve erkekler arasında sosyal, ekonomik ve siyasal alanda “eşitlik” talebi görülür (Hançer, 2018:178).

1960’lardan 1980’lerin sonuna kadar süren ikinci dalga feminizm; beden, cinsel farklılıklar, toplumsal cinsiyet kalıpları gibi konuları ön plana çıkartmış ve kadınlar ve erkekler arasındaki “farklılıklara” odaklanarak bu bağlamda mücadele etmişlerdir. “Özel olan politiktir” sloganı altında cinsiyet üzerinden kamusal ve özel alan ayrımına karşı çıkmışlardır (Taş, 2016:169).

Özellikle, bu dönemde kadınlar güvenli doğum yapmalarını sağlayan teknolojik gelişmeler, alternatif yöntemler ve ilaçlara ulaşmada zorluk yaşamaktaydı. Kadın grupları, alternatif olanaklara ulaşılmasını engelleyen baskıcı ve sınırlandırıcı ataerkil tutumların kaldırılması yönünde bir mücadeleye girişmişlerdir. Kadınlar bu durumun biyolojik cinsiyet ile alakalı olmadığını tamamen ataerkil bir sistemin normları olduğunu ileri sürmüşlerdir (Taş, 2016:169).

1990’lardan günümüze kadar etkisini sürdüren üçüncü dalga feminizm, II. Dalga feminizmin pratiklerine ve algılarına karşı bir tepki olarak doğmuştur. Üçüncü dalga feministler daha çok kadına yönelik şiddet, cinsellik ve kadınların güçlendirilmesi gibi mikro konularla ilgilenmişlerdir (Taş, 2016:171). Bununla birlikte, ikinci dalgada kadın bedenine karşı “cinsel fark” a dikkat çekilerek “annelik” ve kadınların kimlik arayışı içsel bir gerilim olarak varlığını sürdürürken; üçüncü dalgada, cinsel kimliğe ilişkin tartışmaların terk edildiği görülür (Hançer, 2018:179).

Gelinen bu noktada, toplumsal cinsiyetin sabit bir forma dayanmayıp bağlamsal olduğuna ilişkin kuramsal çerçeve çizmenin amaç edildiği söylenebilir. Kadın kimliğinin inşasının toplumsal cinsiyete ilişkin tanımlamalar indirgemeci bakış açısıyla incelendiğinde kimliğin birden çok farklı şekillerde ortaya çıktığı ileri sürülebilir.

Özellikle ikinci dalga feminist hareket eril merkezli kategorilendirmenin karşısında konumlanarak, kadınların ortak eylem ve deneyimlerinin oluşturduğu kimlik politikası

geliştirmeye odaklanır. Bu bağlamda feminist hareket, ortak bir kadın algısı oluşturarak eril tahakküm karşısında somut, öngörülebilir bir kategori yaratmayı ve kadınları ortak paydada toplayan bir temel oluşturmayı amaçlamaktadır (Hançer, 2018:184).

Üçüncü dalga feminist hareket temel olarak bireyleri etkileyen özgül baskı biçimlerine karşı çıkılmasına odaklanır. Kadın kategorisine/varlığına ilişkin görüşleri irdeleyerek, yeni teorik farklılık politikalarında olduğu gibi kimliklerin göreliliği üzerinde de durur (Tekin, 2003:8).

Temel problem, kadınların biyolojik, toplumsal ve kültürel bir kategoriye indirgenmesi ve gerçek hayatlarında ki çeşitliliğin görmezden gelinmesidir. Sonuç olarak tüm kadınların paylaştığı belirli bir toplumsal kesimi belirleme gayesi taşıyan bu eğilim bazı kadınları dışarıda bırakacak ya da onların hayatlarını belirlenen kategoriye uyması sağlanacaktır. Ancak bunun bir yanılgı doğuracağı kesindir; çünkü kadınlar basit ve tek yönlü kategori oluşturmaz. Cinsiyet, tıpkı sınıf gibi çok yönlü karmaşık ve çakışan bir dizi grubu içerir (Hançer, 2018:186).

2. BÖLÜM

OSMANLI DÖNEMİNDEN CUMHURİYET DEVRİMLERİNE KADINALGISI

2.1.OSMANLI İMPARATORLUĞU MODERNLEŞME SÜRECİNDE KADIN ALGISI

Toplumların gelişmişliği ve modernleşmenin temel ölçütlerinden biri kadınların toplumdaki yerleri ve sahip oldukları haklarıdır. Modernleşme, gelişmiş ülkelerde insani değerlerde eş değer ilerleme kaydetme, gösterme başarısı içerisinde kadınların konumu, eşit haklara sahip olması ve kamusal alanda erkeklerle eşit haklar yer alması olarak ifade edilebilir (Şenel, 2018:1071).

Kadınlara siyasi ve sosyal hayatta tanınan haklar ve özgürlük modern çağ ile birlikte evrensel değerler kategorisinde gelişmişlik ölçütü olarak gösterilir. Özellikle 19. yüzyılın başlarında kadın konusu önem kazanmış ve zaman içerisinde elde edilen pek çok gelişme günümüze kadar süregelmiştir. Bunlar; kadın- erkek eşitliği, siyasal alanda eşitlik, eğitim hakkı gibi konulardır.

19. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan gelişmelere paralel olarak Osmanlı kadın hareketi de Tanzimat ve müteakiben Meşrutiyet döneminde kız çocuklarının eğitimi ile başlamış, kadınların sorunlarının basında yer alması ve kadın toplulukları zamanla gündem oluşturmuştur (Şenel, 2018:1072).

Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar, aile ve kadın konusunda geleneksel anlayışın dışında veya kadın ve aile konusuna odaklanmış ciddi bir çalışma yapılmamıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan akademik çalışmalarla Osmanlı klasik dönemi kadınların sosyal, siyasal ve kültürel alanda rolü ifade edilmeye başlanmıştır (Faroghi, 2014;Gündüz, 2005:42). Özellikle bu dönemde “İslamiyet” ve “kadın” konulu çalışmalarda Osmanlı kadınları sınırlı alanlarda konu edilmeye başlanmıştır.

Osmanlı toplum yapısı, Arap ve İran kültürünün tesirinde kalmış ve Osmanlı’da merkezi ve ataerkil toplumsal örgütlenme gerçekleşmiştir (Caporal, 1999:97). Osmanlı’da kadın algısı da bu anlayış çerçevesinde şekillenmiştir.

İslamiyet’in toplumsal ve siyasi yapıya etkisi, İslamiyet tarafından tamamlanan ve yaratıcı güç tarafından belirlenen eleştirilemez, inkar edilemez ve değiştirilemez hukuki kuralların ortaya koyulmasıyla pekiştirmiştir (Altındal,1977:97). Osmanlı’da kadın algısı da din üzerinden değerlendirilen bir anlayış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu anlayışla birlikte Osmanlı’da erkeklere tanınan haklar kadınlara tanınmamıştır. Bu dönemde, kadınlar erkekten boşanma hakkına sahip değildi. Ancak, erkek karısını veya karılarından birini kolayca boşama hakkına sahipti (İnan, 2010:60). Erkeğin boşandığını yüzüne karşı ifade etmesi şart değildi, sadece “boş ol” demesi yeterliydi bu yüzden kadınların kaderi erkeklerin iki dudağının arasındaydı (Davis, 2009:137).

Kadınları zincirin zayıf halkası haline getiren diğer bir uygulama ise, köklerini İslamiyet’ten alarak meşrulaştırılan ve kadınların alınıp satılması ile biçimlendirilen “Cariyelik” müessesesidir (Akt. Yılmaz, 2010:194). Erkeklerin kendi neslini korumak için görevlendirdiği kadın bedeninin bu görevi sekteye uğratmaması için kadınlar “Harem” lere itilmiştir. Yani kadınlar iç mekana mahkum edilmiştir. Kadınların haremlik, sultanlık gibi bir ayrıma tabii tutulması onu dış mekandan soyutlamıştır (Caporal, 1999:130).

Halk kadınının toplum içerisinde ikincilleştirilen konumunun karşısında saray kadını yani, “Valide Sultan” önemli bir gücün sahibi olmuştur. Bu dönemde Valide Sultan, hem büyük bir siyasi güce sahip olmuş hem de hayır işleri için görevlendirilmiştir. Saray içerisinde devlet otoritesinde etkili olan ve siyasi iradeye müdahale edebilen saray kadınlarının karşısında halk kadınlarının görevi; erkeğin neslini devam ettirmek ve sağlıklı bir şekilde büyütmektir (Taşkıran, 1973:19). Ziraat işçiliğinden ev ekonomisine kadar erkeğiyle birlikte üretici konumunda bulunan köylü kadınları datoplumsal algılar tarafından biçimlendirilen bir konuma itilmiştir (Altındal, 1977:116).

1839 yılında ilan edilen Tanzimat fermanı ile birlikte Osmanlı'da Batılılaşma/modernleşme hareketi hız kazanmıştır. Osmanlı'da şer'i anlayışa göre biçimlendirilen kadınlar, Tanzimat dönemi ile birlikte Batı'dan esinlenerek oluşturulan hukuk çerçevesinde haklarını savunma girişiminde bulunmuşlardır (Taşkiran, 1973:24).

Meşrutiyetin ilanına kadar mutlak monarşi yapısına sahip olan Osmanlı'da siyasi egemenlikte söz hakkı sadece erkeklere tanınmıştır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı'nın ilk parlamentosu olan Kanunu-i Esasi kabul edilmiş ve Mebusan Meclisi kurulmuştur. Mebusan Meclisinin seçiminde, her elli bin erkekten seçim yapılmış ve bu seçime sadece erkekler tabi tutulmuştur (Konan, 2011:164). Kadınların kamusal hayata girmesi ve siyasi haklar kazanması ise ancak demokrasi, eşitlik ve insan hakları kavramlarının gelişmesi ile gerçekleşmiştir.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan bu yana İslam Hukuku ailede geçerli olmuştur. Bu dönemde ilk kez 1917 yılında çıkarılan Aile Kararnamesi ile kadınlara önemli haklar verilmeye başlanmıştır. Bu kararname ile evlilik için; kadınlarda 17, erkeklerde ise 18 yaş sınırlandırılması getirilmiştir. Bu kanun ile kocanın ikinci evlilik yapabilmesi, eşinin rızasına bırakılmıştır (Demir, 1999:111). Bu dönemde, devlet memuru ve iki şahit önünde evliliğin gerçekleştireceği bildirilmiş, evlilik ve boşanmada kadının kesin rolü belirlenmiştir.

Türk kadınlarının hak arayışının ilk adımı Tanzimat döneminde atılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde, Osmanlı bürokrasinin sosyal yapısında kurumsal köklü değişiklikler ve dünyada gelişen yeni siyasi akımların etkisiyle radikal kırılmalar yaşanmıştır. Kadın konusunda ilk ciddi gelişmeler bu dönemde gerçekleşmiştir. Kadınların toplumsal etkinliği artmaya başladıkça kadınlar ile ilgili oluşturulan toplumsal rollerde de önemli artış gözlemlenmiştir (Kırkpınar, 1998:14).

II. Meşrutiyet döneminde kadınlar, örgütlü bir şekilde kurulan kadın toplulukları yoluyla haklarını aramaya başlamışlardır. Osmanlı'da yenileşme hareketinin başlangıcı olarak kabul edilen II. Meşrutiyet dönemi, Tanzimat'ın ilanının siyasi, toplumsal ve ekonomik gelişmelerinin sonucu ve Cumhuriyet'in ilanının temelleri atıldığı bir dönem olarak bilinmektedir. 1908 yılında Jön Türklerin faaliyetleri sonucunda ilan edilen II.

Meşrutiyet ile 1878 yılında yürürlükten kaldırılan Meclis yapısına yeniden dönüş yapılmıştı (Özkiraz ve Arslansel, 2011:3). Bu dönemde Jön Türk Devrimi, kadın sorununu ve sorun çerçevesinde örgütlenmiş olan kadın topluluklarını, literatürde gündeme getirmesine rağmen kadınların taleplerine yanıt verememiştir.

II. Meşrutiyet döneminde de kadınlar etkin biçimde gazete ve dergiler yoluyla seslerini duyurmayı çalışmışlardır. Bu gazeteler arasında en bilineni “*Terakki*” gazetesidir. Bu gazetede Batılı kadınların siyasi hak ve taleplerine değinilmiş, Osmanlı kadınlarının da artık talepte bulunmaları istenmiştir. Terakki gazetesinin yayın çalışmalarında kadınların konumu, siyasi hakları, tek eşlilik, boşanma, vs. her alanda haklarının duyurulması ve talep edilmesi hedeflenmiştir (Konan, 2011:8-9).

Türkiye’de kadın dergiciliği alanında ilk girişimler Tanzimat Dönemi’nde gerçekleşmiş, II Meşrutiyet döneminde ise epeyce artış göstermiştir. Bu dönemde çıkartılan dergiler kadınların kendilerini ifade etmesinde büyük bir işlev görmüştür. 1928’e kadar toplamda 33 derginin varlığını tespit etmekteyiz. İlk kadın dergisi olarak nitelendirilen “*Terakki Muhadderat*”; 1875’te Terakki gazetesini tarafından “Muhadderat için gazetedir” alt başlığı ile yayımlanır. 1883’te yayımlanan “Hanımlar”, 1886’da çıkan “Şukûfezar”, 1885’te yayımlanan “Hanımlara Mahsus Gazete”, 1906’da çıkartılan “Alem-i Nisvan”, 1908 yayımlanan “Demet” ve 1925 ‘da yayımlanan “Türk Kadın Yolu” vb. dergilerdir (Poyraz, 2010:12).

Nezihe Muhiddin, II. Meşrutiyet’in ilanı birlikte kadın haklarını savunmaya başlamış ve hayatını bu gayeye adanmıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk fırkası olan “Kadın Halk Fırkası” nı kurmuştur.

Meşrutiyet döneminde kurulan birçok kadın derneği arasında, hayır amacıyla kurulanlar olduğu gibi, kadın haklarını savunan dernekler de vardır. Bunların başlıcaları; “*İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Kadınlar Esirgeme Derneği, Teali Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Terakkiperver Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Nisaiyye, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*” dir (Toprak, 1992:231). II. Meşrutiyetin özgürlükçü ortamı içinde kurulan kadın dernekleri sayesinde kadınlar, birçok sorununu dile getirme

fırsatı yakalamıştır. Kadınlar bu dernekler aracılığıyla, iş olanaklarının sağlanması gibi eğitim, sosyal ve siyasi hayata dair taleplerini gündeme getirmişlerdir.

Türk gazeteci ve Türkiye'nin ilk kadın haklarının savunucularından olan Ulviye Mevlan, ilk feminist dergisi olan “Kadınlar Dünyası”nın kadın hakları örgütünün “Osmanlı Müdafaa Nisvan Cemiyeti”nin kurucusudur.

Halide Edib Adıvar tarafından 1908 yılında kurulan “*Teali Nisvan Cemiyeti*”,ile kadınların seçme ve seçilme hakları savunulmuştur. Bu dernek, İngiltere'deki kadın hareketleri ile bağlantılıydı. (Toprak, 1992:2). Bu derneğe üye olmak için; Türkçeyi çok iyi yazıp, okumak ve İngilizce derslerine devam etme koşulları geçerli olmuştur (Çakır, 1994:53).

Bu dönemde Osmanlı feministleri,kadın haklarını savunmaya yönelik en radikal girişimlerinden biri olan “*Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*”ni kurmuştur. Bu cemiyet, kadınların toplum hayatına dahil edilmesi, kadınlar ve erkekler arasındaki ayrımcılığın kaldırılması, kadınların boşanma, miras ve velayet haklarını elde etmesi konularını “Kadınlar Dünyası” isimli yayın organı ile birlikte ele almıştır (Çaha, 1996).

II. Meşrutiyet döneminde eğitim alanındaki fırsatlar kadınlar için dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde eğitim yaygınlaştırılmış, ilköğretim parasız ve zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca “*Mekteb-i Ali*” adıyla, İnas Darülfünunu’da bir şube açılmıştır. Bu şubede, kadınlara ticaret eğitimi de verilmiş, böylece kadınların daha fazla iş hayatında yer alması sağlanmıştır. Bu iş alanları arasında, bohçacılık, çamaşırcılık, madencilik bulunmaktadır (Kaya, 2010:13).

Bu dönemde Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu I. Dünya Savaşı ve Balkan Savaşları sebebiyle, kadın dernekleri daha çok yardım amacına yönelik çalışmıştır.1908 yılında Fatma Aliye’nin başkanlığında kurulan *Cemiyet-i İmdadiye*’nin amacı, Rumeli sınırında görev yapan askere kışlık yardımda bulunmaktır. 1912 yılında Nezihe Muhiddin tarafından, “*Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi*” kurulmuştur. Balkan Savaşı’nda kurulan Esirgeme Derneği’nin amacı ise, dul ve yetim kalan kişilere yardım etmektir (Taşkıran, 1973:37-39).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşadığı savaşlar nedeniyle erkekler cepheleyken, kadınlar çeşitli işlerde çalışmışlardır. Kadınların çalıştıkları yerler; “İstanbul Kibrit Fabrikası”, “İzmir Aba Fabrikası”, “Çorap Fabrikası”, “Beykoz Deri Fabrikası”’dır. İstanbul’da, “Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi”, Anadolu’da ise, “İdare Meclisleri”dir. Anadolu’da memur kadınların görevleri, erkek çalışanların görevleriyle aynıydı. Fakat askeri talimatlarından muaf olarak çalışmışlardır. Evli olan kadın taburlar ise, sabah iş başında olma koşuluyla beraber haftada dört gün izin almaktaydı (Caporal, 1999:135-137;Toprak, 1992:234-236).

II. Meşrutiyetle birlikte kadınların toplumsal yaşamda kalıcılığını sağlayacak çeşitli dönüşümler yaşanmıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte modernleşme sürecine girilmiş ve köklü yenilikler ile kadınların kamusal sahada görünür hale gelmesi sağlanmıştır.

2.2.TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVRİMLERİNDE KADIN ALGISI

2.2.1. Devrim Kavramı

Devrim, başka diğer inkılap, Fransa’dan dilimize “*revolution*” kelimesi ile girmiştir (Aybars, 2014:443). Devrim, baskı altında olan bir toplumun, mevcut olan sistemin değiştirilmesi ya da yenileştirilmesi için zor kullanılarak yapılan köklü değişikliklere denir (TDK, 2021). Bir düşünceyi silip yeni bir fikir ya da tarz getirmek anlamına gelen devrim, çağdaş, bilgili, kültürlü ve ilerici yaşamı hedef almaktır.

Devrim üzerine birçok tanım yapılmıştır. Ziya Gökalp devrimi şöyle tasvir etmiştir: “*Devrim, bir toplumda yavaş hareket eden bilinçsiz gelişimin birdenbire ve bir hamle ile bilinçli hale gelmesidir. Devrimin amacı, cansız gelenekleri yıkmak ve bütün değerleri kudreti canlı kavramlar üzerine yoğunlaşmaktır*” (Ünalp, 2010:33).

Briston’nun klasik yapıtında devrim; “*önceden istikrarlı olan siyasi toplumlardaki büyük altüst oluşlar*” şeklinde anlatılmıştır. Ayrıca devrimin “*şiddet, terör, tasfiye ve giyotinle*” anıldığı belirtildikten sonra o zamana kadar hükümetin içerisinde olmayan bir

grubun, hükümetin yönetiminden sorumlu bir başka grubun yerini almasından kaynakladığı belirtilmektedir (Crane, 1965:4).

Devrimler her ne kadar kurulu bir hükümetin anayasal olmayan devrilişi olarak anlatılsalar da yasal/anayasal değişikliklerin ifade edilmediği geniş toplulukların varlığı ve bunların artık kurulu düzen güçlerini meşru görmediği için, yeni bir meşru yönetim arayışına girmelerinin sonucu olarak görülebilir (Güngör, 2007:74).

Devrim kuramcıları 20. yüzyılın başlarından itibaren, devlet tekelindeki silahların yıkım derecesinin artmasına paralel olarak devrim olasılığının da önemli ölçüde azaldığını ifade etmektedir. Ancak 20.yüzyılda bu düşüncelerin aksi gerçeklemiştir. Devletin şiddetini aşan bir başkaldırıyla değil, itaat sorununa bağlanan meşruiyet olgusuyla devrim gerçekleştirmek daha uygun olmaktadır. (Arendt, 1997:47).

Trotsky'e göre devrim; devlette ki siyasi iktidar değişikliğidir. İktidarda yaşanan değişikliğin, devletin tebaası tarafından zorla hükümetidevirmesi şeklinde olmalıdır Devrim bir ülkede yaşayan insanların, iktidar haricinde başka egemen blokları benimsendiğinde başlar ve tek bir iktidar blok kalana kadar devam eder (Güngör, 2007:76).

Skocpol'un devrim tanımı şöyledir; toplumsal devrimler, bir toplumun sınıf ve devlet yapısının, hızlı ve kökten dönüşümüdür. Toplumsal devrimlere özgü olan, değişimler siyasi, toplumsal yapıda karşılıklı olarak pekiştirici bir biçimde tezahür etmektedir(Skocpol, 2004:26).

2.3.CUMHURİYETİN KADIN DEVRİMLERİ

Cumhuriyet Devrimleri, 29 Ekim 1923'te Atatürk'ünönderliğinde Cumhuriyet'in ilanı sonrası yeni devlet sisteminin tüm dünyaya duyurulmasıyla birlikte yapılan seri reformlardır. Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleşen bu inkılaplar, sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal alandaki yenilikleri içerir (Hukukbook, 2021).Eski köhne kurum ve kuruluşların kaldırılması,yeni ve çağın gereklerine uygun bir düzenin oluşturulması, Türk Devleti'nin bağımsızlığını ve Türk ulusunun kimliğini korumak için

devrimlerin hayata geçirilmesi gereklidir (Aysal, 2011:5). Cumhuriyet döneminde kadınların çağdaşlaşma yolundaki haklarını kullanmasında ve yasalar önünde eşitlik ilkesinin gerçekleşmesinde en önemli adım devrimlerdir.

2.3.1.Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Türk eğitim sisteminde Tevhidi Tedrisat Kanunu, devrimsel eğitim reformunu oluşturan yasal bir metindir. Osmanlı Devleti'nde üç farklı eğitim sistemi aynı zamanda İmparatorluk içerisinde de uygulanmaktaydı. Bunlar; Şer'iyye ve Evkaf Vekaletine bağlı medreseler, Maarif-i Umumiye Nezaretine bağlı çağdaş eğitim yapan medreseler, idadi, tıbbiye, mülkiye, harbiye okulları ve kapitülasyonlar ile kurulmuş olan yabancı ve azınlık okullarıdır. Bu üç ayrı eğitim sistemi için 1916 yılında toplanan İttihat ve Terakki Partisinin kongresinde azınlıkların imparatorluktan koparılması kararına varılmıştır (Yurtkuran, 2003:1).

Mustafa Kemal, yeni kurulan Cumhuriyet'in milli eğitim politikasını, 16 Temmuz 1921'de Ankara'da topladığı Milli Eğitim Kongresinde, şu sözlerle dile getirmiştir (Yurtkuran, 2003:2):

“Eski dönemin hurafeleri ve yabancı düşüncelerinden uzak ulusal karakterimize ve tarihimize uygun bir eğitim siyasasının uygulanması gerekmektedir. Bence bu izlencelerin temel noktaları şunlardır: Toplumsal yaşamımızın gereklerine uymak ve çağın gereklerine uygun davranılmasıdır. Bilim ve fen neredeyse oradan alacağız ve ulusun her bireyinin kafasına koyacağız. Bilim ve fen için sınır ve şart yoktur.”

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele döneminde 1921 tarihinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresinde, bilim ve uygarlığın ışığında toplumun bütün fertlerine kadın ve erkek arasında ayrım yapılmaksızın eşit eğitim ve öğretim hakkı tanınacağını vurgulamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra kadınların eğitimi konusunda büyük gelişmeler sağlanmış ve kız erkek çocukların birlikte olduğu karma eğitim gerçekleşmiştir. Karma eğitimle birlikte kız ve erkek çocukları arasında eğitimde fırsat eşitliği, dengeli ilişkiler ve toplumsal bütünleşme sağlanarak devrimlerin yolu açılmıştır.

3 Mart 1924'te Tevhidi Tedrisat Kanunu, beş madde halinde kabul edilmiştir. Şer'iyye Evkaf Vekaletinin kaldırılması ile Tevhidi Tedrisat hakkındaki kanunlar

uygulamaya geçirilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı, İlahiyat Fakültesinin ilkelerinin tespit edilmesini beyan etmiştir (Yanardağ, 2012:244). Milli Eğitim Bakanlığının 13 Mart 1924 yılında yayınladığı genelge ile devletin bütçesinde ve teşkilat kadrosunda yer almayan medreselerin eğitime devam etmeyecekleri; vilayet, köy ve kazalarda medreselerin derhal kapatılacağı bildirilmiştir (Öztürk, 1995).

Tevhid-i Tedrisat Kanunun dördüncü maddesi gereğince, Darülhilafe medreselerinin ibtidaii dışında dahil kısımları, imam hatip öğrencisi yetiştirmek üzere, Milli Eğitim Bakanlığının yönetimine tabii tutularak İmam Hatip Okullarına dönüştürülmüştür (Akt. Yanardağ, 2012:245).

Tevhid-i Tedrisat kanunu'yla eğitim ve öğretimde birlik beraberlik sağlanmıştır. Anayasa'nın 87. Maddesi gereğince kız ve erkek çocukları arasında ilk öğretim zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca, 1928 yılında Cumhuriyet'in modern kadın tiplerini yetiştirmek ve kadına özgü eğitim almak amacıyla Kız Enstitüleri kurulmuştur. Burada öğretmen olarak yetiştirilen öğrenciler, öğretmen olarak görevlendirildiği köylerde köy kadınlarına modern ev hanımlığı, el sanatları eğitimi özelliklerini kazandırmayı hedeflemişlerdir (Erdem, 2015:1266). Bu durum toplumsal cinsiyet rollerine uygun kadınlar yetişmesinin hedeflendiğini göstermektedir.

Mustafa Kemal Atatürk, toplumsal hayatın eşit paydaşı olarak gördüğü Türk kadınlarının, eğitim ve öğretim hakkına büyük önem vermiştir. Atatürk, kadınlar eğitimden mahrum bırakılırsa, toplumun yarısının eğitimsiz kalacağı görüşünü her fırsatta dile getirmiştir.

2.3.2. Şapka ve Kıyafet Kanunu

Türk tarihinde şapka ve kıyafet önemli bir yere sahiptir. Eski zamanlardan bu yana giysi bir başlık, bir insanın dini ve sosyal mevkisinin bir aracı olarak sembolize edilmiştir. İslam hukukuna göre hiçbir çeşit kıyafet yasaklanamazdı ancak sayısız gelenek, Müslümanların görünüşte kafirlerden ayrılma ve taklitten kaçınmalarını istemiştir. Hepsinin içinde kabul edilmesi en güç olanı şapkaydı. Bugün birçok İslam

ülkesinde başını örtmek muhafazakarlığın son sığınağı olarak kabul edilmiştir (Kılıç,1995:529).

Osmanlı toplumunda. hem kadın hem de erkek giysisi olarak feraceler ve her padişahın farklı isimlerle anılan başlıkları vardı. Ayrıca Selçuklu ve Osmanlılarda “*elbisenin hayırlısı beyazdır*” hadisi gereği beyaz renge büyük önem vermişlerdir (Akt. Aysal, 2011:5). Osmanlı geleneğinde kadınların giyim ve kuşamı zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Kadınlar; elbise,gömlek, şalvar, etek ve ceket şeklinde üç çeşit kıyafet kullanmışlardır (Arığ, 2007:14).

Osmanlı Devleti’nde Lale Devri ile başlayan ve iki yüz yıl devam edecek olan Batılılaşma sürecinde, eğitim, öğretim, hukuk ve siyaset alanındaki gelişmeler dış görünüşlere de yansımıştır. Tanzimat ile başlayan yenileşme hareketinde Avrupa modasını ilk takip edenler saray ve üst sınıfa mensup kadınlar olmuştur (Sevin, 1990:139). Osmanlı Devleti’nde giyim ve kuşam tartışmalarının yaşandığı ortamda, Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde gerçekleşen devrimler, medeni kıyafetin de benimsenmesini gerekli kılmıştır (Kocatürk, 1988:412).

Mustafa Kemal Atatürk, 25 Ocak 1925 yılında Kastamonu’ya yaptığı gezide “Panama Şapka” yı halka göstererek Belediye Binasında şu konuşmayı yapmıştır (İmece, 1959:15-16):

“Bizim, fikrimiz, zihniyetimiz de medenî olacaktır. Bütün Türk ve İslam alemine bakınız, zihinleri medeniyetin emrettiği yüceliğe uyamadığından ne büyük ıstıraplar içindedirler. Bizim de şimdiye kadar geri kalmamız bundandır.”

Atatürk’ün yaptığı geziler etkisini göstermiş, devlet görevlileri ve halkın belirli bir kısmı şapka giymeye başlamıştır. Ancak, kılık kıyafet ile ilgili modernleşme hareketinin başlaması beraberinde bazı tepkiler ve tartışmaları da getirmiştir.

16 Ekim tarihinde Konya Milletvekili Refik Bey ve arkadaşları tarafından Meclis Bakanlığına verilen “*Şapka İhtisası*” kanun teklifi komisyondan geçerek Genel Kurul’a gelmiştir. İstiklal Mahkemesinde 1925-1926 yılları arasında Şapka İnkılabı aleyhinde çıkan benzeri olaylarda yaklaşık 808 kişi sanık olarak yargılanmış, 57 kişi idam

cezasına çarptırılmıştır. Cumhuriyet'e karşı olan bu ayaklanma girişimleri İstiklal Mahkemelerinin devreye girmesiyle bastırılmıştır (Akt.Aysal, 2011:17).

Böylelikle Mustafa Kemal Paşa'nın girişimleriyle fese kutsallık veren inanış ortadan kaldırılmış, 28 Kasım 1925 yılında çağdaşlaşma ışığında yürürlüğe giren Şapka kanunuyla milletler arası kılık kıyafet kabul edilmiştir. Cumhuriyet Devrimlerinin kültürel değişimi ışığında Atatürk reformlarının hareket noktası olan Şapka ve Kıyafet Devrimi ile Cumhuriyet döneminde Türk halkının görünümünde de modernleşme hamleleri başlamıştır. Şapka bir başlık olarak kabul edilmemiş, zihinsel dönüşümün bir yansıması olarak, kafaların içinde batıl düşünceleri söküp atmak için toplumun kendini keşfetmesi ve çağdaş uygarlığın bir parçası olarak sembolize edilmiştir.

2.3.3. Medeni Kanunun Kabulü

Tarihin başlangıcından bu yana kadınların üstlendiği roller farklılık göstermiştir. İslamiyet kabul edilmeden önce teş eşlilik ile kurulan monogram aile yapısı vardı.İslamiyetin kabul edilişiyle birlikte Türkler her ne kadar örf ve adetlerini korumaya çalışsalar da Bizans, Fas ve Avrupa ülkelerinin etkisinde kalmışlardır. Bu kültür karmaşası içerisinde hem kendi kültürlerini korumaya devam etmişler hem de yerleştikleri yerlerin kültürlerini benimsemişlerdir. Osmanlı toplumunda bu değişimlerle birlikte kadınların statüsünde gözle görülür değişiklikler yaşanmıştır.(Yüksel, 2014:179).

Atatürk, 1923'te Konya'da düzenlenen yurt gezisinde kadınlara verdiği önemi açık bir şekilde dile getirmiştir(Caporal, 1999:180):

“Anadolu kadını, çok ulu, çok yüksek, çok kıymetli, fedakardır. Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteyi getiren, mahsulü pazara götüren, aile ocaklarının dumanının tüttüren, sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip, cephaneyi taşıyan hep onlar, hep ulvi, fedakâr ve ilahi Anadolu kadınları olmuştur.”

Atatürk, Türk kadınlarının savaş muharebelerinde kahramanca savaşan, mücadeleciler ve fedakar davranışlarını önemle anlatmıştır. Kadınların özgür olması ve erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini her konuşmasında vurgulamıştır.

Ocak 1923'te Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir'de yaptığı konuşmasında kadın ve erkeğin birlik olması konusundaki fikirlerini şu sözleriyle belirtmiştir (Sağ, 2001:20):

“Şuna inanmak gerekir ki, insanoğlu kadınlar tarafından oluşmaktadır. Bir toplum onu oluşturanlardan yalnız birinin ihtiyaçlarının kazanılması ile yetinirse, o toplum yarıdan çok güçsüzlük içinde kalır. Bir millet ilerlemek ve uygarlaşmak isterse, özellikle bu noktayı temel alarak benimsemek zorundadır.”

Mustafa Kemal Atatürk, bir toplumda sadece bir kişinin gereksinimlerin karşılanması değil, birlik ve beraberlik içerisinde kadın ve erkeğin birbirine destek olmasının gerekliliğinden söz etmiştir. Bir milletin uygarlaşması ve için yalnızca erkeklerin değil, bir erkeği yetiştiren annelerin de eğitilmesi şarttır. Kadınların annelik rolünün vurgulanması ve çocuk büyütmenin kadının rolü olduğunun vurgulanması toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının geçerliliğini ortaya koymaktadır. Cinsiyete dayalı iş bölümü, kadınların önce anne olarak konumlandırılmaları, çocuk bakımından sorumlu görülmeleri vd. erkeklerin ise, gelir getiren karar alma mekanizmalarında yer almalarını sağlayan onları toplumsal alanda prestij kazandıran işleri üstlenmesi ataeril sistemin erkeklere sağladığı ayrıcalıklardandır.

Uygarlığın temelini oluşturulmasında ilk basamak ve gelişmenin en temel unsuru ailedir. Kusurlu bir aile yaşamı sosyal hayatta da zayıflıklara sebep olur. Ailenin yapı taşını oluşturan erkek ve kadın unsurlarının üzerine düşen görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Atatürk kadın haklarını diğer gelişmelerin bütünleyicisi ve tamamlayıcı olarak görmüştür (Sağ, 2001:20).

Cumhuriyet devrimleri ışığında kadınlar siyasal, ekonomik ve toplumsal alanda birçok olumlu ilerleme kaydetmiştir. Kadın hakları statüsündeki en önemli gelişmelerden birisi de 17 Şubat 1926 yılında Borçlar Kanun'un ile İsviçre Medeni Kanunun kabul edilmesidir. Ancak Türk Medeni Kanunu'nun 2002 yılında kabul edilmesiyle bu kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Türk Medeni Kanunu ile kadın- erkek eşitliği, resmi nikah, boşanma, miras ve tek eşlilik gibi haklar getirilmiştir (Bozkurt, 1991).

2.3.4. Türk Kadınlarına Siyasi Hakların Tanınması

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde aydın kadın topluluklarının ortaya çıkmasıyla beraber, kadınların toplumdaki konumu tartışılmaya başlanmıştır. II. Meşrutiyet döneminin ilanı ile birlikte kadınların siyasete olan ilgisi artmıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi'nin kurulması ve partiye kadın üye kabul edilmesi için bazı ciddi adımlar atılmıştır (Çakır, 1997:6).

Kadın hareketinin temsilcilerinden Ulviye Mevlan siyasi haklara yönelik söylemlerinde kadınların daha iyimser olduklarını şu sözleriyle dile getirmiştir (Yüceer, 2008:35):

“Bugün övündüğümüz kadın işçiler, sanatkârlar, tacirler, memurları milletvekili olarak da göreceğiz ve hitabette ilim üzerinde noktaları tartışırken yazacağız.” Bu tarihten bir süre sonra kadınların siyasi hak ve talepleri ön koşulları olarak metinlerde yer almaya başlamıştır.

Kadınlara siyasi hakların tanınmasının ön koşulu olarak başlayan tartışmaların ilki kadınların eğitilmesinin zorunluluğu görüşü olmuştur (Yüceer, 2008:136). Kadın hareketlerinin hedefleri arasındakadınların seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ve eğitim seviyelerinin yükseltilmesi vardı.

1 Nisan 1923 yılında tekrar seçim kararı alan TBMM, mevcut yasanın değiştirilmesine ilişkin kanun tasarısını görüşmeye açmıştır. Tasarıda 18 yaşını geçen her erkeğin seçmen olması ve milletvekilliği için gerekli olan 50 bin oyun 20 bin oya indirilmesi istenmiştir (İnan, 2010:112). Meclis üyelerinin kadınlar hakkındaki bu düşünceleri toplumsal algının göstergesi miydi? Buna net bir cevap verilememekle birlikte mebusların çoğunluğu kadınlara siyasi hak tanınması fikrine karşıydı.

Bunun üzerine kadınlar siyasi hakka giden yolu açmak için 30 Mayıs 1923'te faaliyete geçeceklerini duyurdular. Nezihe Muhittin'in öncülük ettiği“Kadınlar Halk Fırkası”nın kuruluşu için yasal izin almak için başvuruda bulunmuşlardır. Ancak, Valilik durumu İçişleri bakanlığına bildirdi ve bakanlıktan gelecek karara göre hareket

edebilecekleri basına duyuruldu (Baykan, 2016:142-144). Basına yansıdığı kadarıyla fırkada siyasi hak elde etme ön koşula bağlanmıştır. İkinci maddede ise, siyasi hakları talep etme liyakati getirdiği için, kadınlar kendilerini etkin olarak ispatladıktan sonra bir nizaname ekleneceğine dair husus içermektedir (Yüceer, 2008:138).

Kadınlar Halk Fırkasının kurucularınının başvurusuna olumsuz bir yanıt gelmiştir. Gerekçe olarak ise, henuüz siyasi haklarını elde edememiş kadınların parti kurmasına yasalarca izin verilmeyeceği gösterilmiştir. Sonradan tüzük üzerinde değişiklikler yapılmış, fırka “*Türk Kadın Birliği*” olarak derneğe çevirilmiştir(Baykan, 2016).

1925 yılında İstanbul’da Kadın Birliğinin ilk siyasi girişimi gerçekleşmiştir. Kadın Birliği, belediye başkanlığına verilen dilekçe ile Nezihe Muhiddin ve Halide Edib’i İstanbul milletvekili adayı olarak göstermiştir. Bu girişim kadınların siyasi hak taleplerini görünür kılmak, bu soruna dikkat çekmek amacıyla sergilenen sembolik bir mücadele örneğidir (Yüceer, 2008:140).

1927’de Türk Kadınlar Birliği düzenlenen kongresinde derneklerin tüzüğü ön koşulsuz olarak kadınların siyasi hakları için çalışacağına dair madde eklendi. Bu durum kadınların siyasi haklarını arama mücadelesi içerisinde bir ilki oluşturuyordu.

Yaşanan gelişmelerin ardından kadınlara ilk olarak belediye seçimlerine katılma hakkı tanındı. Kadın hareketleri liderlerinden Nezihe Muhittinin 1931 yılında yayımlanan “Türk Kadını” adlı kitabında kadınlara tanınan haklar ışığında duygularını şu şekilde ifade etmiştir (Baykan, 2016:121).

“Cumhuriyetin yedinci yılın armağanı belediye seçimlerine katılma hakkı tanındı. Cumhuriyet yürüdükçe kadınların yaşamına daha birçok umut serpecektir. Siyasi hakkımızı kutlayacağımız gün uzak değildir.”

Kadınlar, 26 Ekim 1933 yılında kabul edilen Köy Kanunun 20 ve 25. maddelerinde yapılan değişiklikler sonucunda, muhtar ve köy ihtiyar meclislerinde seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir.

Kadınların seçme ve seçilme hakkı yerelden genele doğru bir seyir izledi. 1924 Teşkilat-i Esasiye Kanunu'nun 10 ve 11.maddelerinin değiştirilmesine ilişkin kanun tasarısı, CHP grubunda tartışıldıktan sonra meclisin onayına sunulmuştur. 11 Aralık 1934 tarihli ve 2598 sayılı kanunla kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır (Yüceer, 2008:141).

3. BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK MODERNLEŞMESİNDE KADIN KAVRAMI

3.1. CUMHURİYET DÖNEMİNDE KAZANILAN KADIN HAKLARI

Milli Mücadele döneminde kadınlar, “*bağımsızlık ve vatan*” kavramları doğrultusunda hem fikirsel hem de bedensel olarak kurtuluş mücadelesine katılmışlardır. Bu kurtuluş mücadelesi, cinsiyet kavramının neredeyse ortadan kalktığı bir süreç haline gelmiştir. Kadınların bu mücadelesini Mustafa Kemal Atatürk, “*Hiçbir milletin kadını, ben Türk kadını kadar çalıştı, milletimi kurtuluş mücadelesinde zafere götürdüm diyemez*” sözleriyle dile getirmiştir (Atatürk, 1997:152).

Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte kadınların toplumsal, siyasal ve ekonomik alanda hak ve özgürlüklerini kazanmasını sağlayan modernleşmeci adımlar atılmıştır.

Türkiye’de gerçekleşen devrimler, Türk toplumunu modernleşme ilkeleri bağlamında tepeden tırnağa değiştirme amacı taşımıştır. Bu değişiklikler en belirgin biçimde kadınların sosyal yaşamda yeni yerinin belirlenmesiyle kendisini göstermiştir. Bunlar; kılık kıyafet alanında yapılan düzenlemelerle, eğitim ve öğretim faaliyetleri içerisinde kız çocukların aktif görünümleriyle ortaya çıkmıştır. (Kırkpınar, 1998:97).

Cumhuriyet Devrimleri ile kadın hakları kavramı daha ayrıntılı ele alınmıştır. 1 Kasım 1922’de kadınların toplumsal değerinin yükseltilmesindeki ilk aşama olan halifelik kaldırılmıştır. 3 Mart 1924’de kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunun kabulü ile kız çocuklarını ayırtıran ve ötekileştiren normların ortadan kaldırılmasında önemli bir unsur eğitim ve öğretimde, eşit hakların tanınması olmuştur. Cumhuriyet’in kuruluşu ile birlikte hem yenilik karşıtı olması hem de dinsel sömürüye alet olması nedeniyle 1925 yılında da Tekke ve Zaviyeler kapatılmıştır (Kaymaz, 2010:333).

Bu dönemde, savaş muharebelerinde göstermiş oldukları mücadeleden güç alan kadınlar, Cumhuriyet döneminde, siyasi hak taleplerini gündeme getirmişlerdir. Kadınlar, 1923 yılının Haziran ayında “*Kadınlar Halk Fırkası*” adında bir siyasi örgüt kurmuşlardır. Fakat, Halk Partisinin kurulma hazırlıkları yapıldığı bu dönemde kadınların bu girişimleri hoş karşılanmamıştır. Ayrıca bu dönemde, hali hazırda tüm ulusu temsil edecek bir partinin hazırlık aşamaları devam ederken, “cinsiyet ayrımcılığının” partinin kurulmasına uygun olmayacağı düşüncesi hakim olmuştur (Toprak, 2016:463-466).

Nezihe Muhittin ve arkadaşlarının 1923 yılında kurduğu, Kadınlar Halk Fırkası’nın devamı niteliğinde olan “*Türk Kadın Birliği*” 1923- 1935 yılları arasında derneğe dönüştürülmüştür. Türk kadınlarının reform hareketleri içinde tarihsel oluşumlarından olan birlik, İstanbul’da aydın kadın grubunun çabalarının eseri olmuştur. Cumhuriyet döneminde kurulan Türk Kadınlar Birliği’nin faaliyetleri kadın haklarının gelişmesi ve ilerlemesinde etkili olmuştur (Oruç, 2010:3-4). Bu faaliyetler toplumsal cinsiyet açısından kadın erkek eşitliğinin sağlanmasında da etkili olmuştur.

Bu süreçte kılık kıyafet konusu da gündeme getirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’de kılık kıyafet konusunda , “*Türk kadınının yüzünü dünyaya göstermesinde ve gözlerini dünyayı incelemesinde korkulacak bir durumun olmadığı*”sürekli yinelemiştir. Atatürk’ün düzenlemiş olduğu sohbetlerde;çağdaş Türk kadınına örnek olan başta eşi Latife hanım olmak üzere,kadın öğretmenler, bürokrat eşleri de yer almıştır (Sarısaman, 1998:101-105).

Cumhuriyet döneminde kadınların kazandığı/kadınlara tanınan haklar arasında hukuki anlamda en büyük ilerleme 1926 yılında Medeni Kanunun kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. Medeni kanun ile evlilik, boşanma, eşit miras paylaşımı evlilik yaşının sınırlandırılması gibi konularda Türk kadınlarının haklarını güvence altına alınması sağlanmıştır (Feyzioğlu, 1986:596).

Kılık kıyafet, eğitim ile hukuk alanında ki gelişmelerden sonra, şüphesiz ki en büyük atılım kadınların kazandığı siyasi haklardır. Kadınlar, belediye yasasının verdiği haktan yararlanarak 3 Nisan 1930 yılında ilk kez sandık başına gittiler. Belediye seçimi

ile birlikte seçme ve seçilme hakkına kavuşan kadınlar, 26 Ekim 1933 yılında ise muhtarlık ve köy ihtiyar heyetine seçilme hakkına sahip olmuşlardır. 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra Atatürk'ün kadınların aday olması yönündeki teşvikleri belediye seçimlerine katılmalarında etkili olmuştur (Kaymaz, 2010:335).

5 Aralık 1934 tarihinde, kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkını kazanması ile demokratikleşme yolunda en önemli adım atılmıştır (İçke, 2014:51). Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 10 yıl içerisinde Atatürk'ün liderliğinde gerçekleşen reform ve yenilikler ile birlikte kadınlar bir yandan yurttaşlık haklarını elde etmiş, bir yandan da Türk modernleşme projesi içerisinde yer almıştır.

Mustafa Kemal Atatürk büyük reformlara öncülük ederken, özellikle toplumsal yaşantı ve kadınlara yönelik reformların uygulanmasında eşi Latife hanım da sürekli yanında bulunmuştu. Latife hanım, Türk kadınlığının çağdaş ve yeni modern cemiyetinin simgesi olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan değişiklikler, Latife hanımın şahsında Türk kamuoyuna yansımaktaydı (Kırkpınar, 1998:98).

Latife hanım, sosyal yaşamın her aşamasında Atatürk'ün yanındaydı, halkın arasına katılmakta; sağlık ve yardım komitelerine destek olmaktaydı. Ayrıca, Himaye- Etfal ve Türkiye Hilal-i Ahmet Cemiyeti gibi dernekler adına maddi yardımda bulunmak amacıyla düzenlenen tiyatro ve konserlerde de katılmaktaydı. Yardıma muhtaç insanların ilk başvurdukları kişiler arasında Latife hanım yer almaktaydı (Bozdağ, 1986; Banoğlu, 1991:519-533).

3.2. KEMALİST İDEOLOJİDE OLUŞTURULAN KADIN ALGISI KAVRAMI

Cumhuriyet'in ilanından sonra kadınların ikincil konumunu iyileştirilmesine yönelik yapılan çalışmalar arasında Türk modernleşme projesinde kadınların konumu yer almaktadır. Modernleşme sürecinde kadınların özgürleşerek kamusal alana dahil olması onun toplumdaki görünürlüğü ile alakalıdır (Durakbaşı ve Uraz, 1988:167).

Atatürk, çağdaşlaşma yolunda kadınlara verdiği önemi, hem kamusal alana dahil olmaları hem de özel alanda özgürlük kazanmalarını destekleyerek göstermiştir. Bu

çağdaşlaşma projesi içerisinde kadınlar, toplumsal hayata katılmaya davet edilirken; “ulusal aktör”, “anne”, “emekçi”, “eğitimci” hatta “savaşçılar” olarak ön plana çıkarılmıştır. Fakat, yeni kurulan Türkiye’de kadınların kamusal alana girişinin onların “cinsiyetsizleştirilmesi” ve kadının erkek kimliğine büründürülmesiyle yasallaştırılmıştır (Göle, 1998:109). Çünkü toplumsal hayatta olduğu kadar kamusal alanda da erkeklerle beraber bulunan kadınların ne kadar namuslu ve erişilmez olduklarını ispatlamaları gerekmektedir.

Erkek şerefine kadın davranışlarıyla ölçüldüğü toplumda, kamusal alanda da erkeklerle beraber bulunan kadınların var olabilmeleri kendilerini cinsel obje olarak sunmama yönündeki davranışlarıyla mümkün olacaktır. Bu yüzden Cumhuriyet döneminde oluşturulan yeni kadın imajı, kadın kimliğinin sınırlarını çizen yeni davranış kalıplarını kapsamaktadır: Koyu renk tayyör, topuzlu ya da kısa saç, sade bir yüz (Kandiyoti, 1996:179). Böylelikle kadınların hem kamusal sahada hem de sosyal yaşamında, toplumsal düzeni olumsuz etkileyen dişiliğinin bastırılması öngörülmektedir.

Kadınların modern bir anlayış çerçevesinde kamusal alanda olduğu kadar özel alanda darol oynamaları gerektiği düşüncesi, kadınların evi içi konumunda “annelik” misyonunu ön plana çıkartmıştır. Kadınların kamusal alana da müdahil olunmasını sağlayan bu rejim, onların eşleriyle birlikte aynı alanda yer almalarının yanında, asıl görevlerinin “annelik” olduğunu vurgulamaktadır (Arat, 1998:82-89).

Türk tarihinde hem Cumhuriyet öncesi hem de sonrasında kadına aile kavramı çerçevesinde sınırlı ve sorumlu görevlerin ötesine geçebilme düşüncesi ne devlet ne de toplum tarafından yeteri kadar destek görmemiştir. Cumhuriyet öncesi dönemde klasik ataerkil söyleme tabi olan kadın, itaatkar, sadık bağımlılığını ve sorumluluğunu bilen kadın olmuştur. Tarihsel süreç içerisinde amacı ne olursa olsun ideolojiler ve toplumsal dönüşümler için aile kurumunun ne kadar önemli olduğu genel kabul gören bir olgu olmuştur. Cumhuriyet ilanından sonraki dönemde kadın ve aile yaratma politikaları toplumun rızası alınarak uygulanmıştır. Ataerkil sistem her daim etkin olmuş, modern ataerkilliğe dönüşmüştür. Bu süreçte siyasal kurumlara katılıp etkin olmaya çalışan kadınlar, siyasal kararlara tam anlamıyla dahil olmayı başaramamışlardır (Dönmez, 2018:45).

Cumhuriyet Döneminde çıkartılan dergi, gazete ve makalelerde “*çalışan kadın*” imajının “*aile kadını*” şeklinde belirlenmesi kadınların asli görev ve sorumluluklarını işaret etmektedir. Atatürk’ün, bu anlayış çerçevesinde yeni Türk kadını tanımlaması şu şekildedir (Kocatürk, 1984):

“Kadının en temel görevi, analıktır. Bir çocuğun ilk terbiyeyi ana kucağında aldığı düşünülürse, bu görevini ne kadar layıkıyla yaptığı anlaşılır. Milletimizin bugünkü asli vazifesi kadınlarımızın her konuda yükselmesini sağlamaktır.”

Atatürk’ün bu sözlerinden anlaşılacağı üzere, yaratılmak istenen yeni kadın algısının amacı, kamusal alan ve özel alanda kadınların kendilerine verilen rolleri yerine getiren ve eşleriyle birbirlerine destek olan, “annelik misyonu” çerçevesinde, kendi çocuklarını da bu yolla yetiştirmesini sağlamaktır.

Cumhuriyet döneminde kadınların iş hayatına atılması, ülkedeki nüfusun iktisadi faaliyete katılmasının yanı sıra nüfus yapısında bir kazancı olarak görülmektedir. Çünkü, savaştan yeni çıkmış bir ulusta erkek nüfusunda ciddi oranda bir azalma gözlenmiş, 1930 yılında yaklaşık 1 milyon kadının dul kaldığı belirtilmiştir Bu bağlamda, kadınlar hem kendilerinin hem de çocuklarının geçimlerini sağlamak için ulusta ekonomik kalkınmayı hızlandırıcı bir vazife görmüştür (Bakacak, 2009:635).

Cumhuriyet döneminde Türk kadının kazandığı haklardan, daha çok ayrıcalıklı konumlarının vermiş olduğu imkanlardan dolayı üst sınıf kentli kadınlar yararlanmışlardır. Halbuki, Türkiye Cumhuriyeti’nin asıl yücelttiği, Anadolu kadınıdır. Nasıl oluyor da Türk toplumunun yücelttiği Anadolu kadınları, çağdaş toplumun mensubu olmamıştır, sorusu kritik önem taşımaktadır (Bakacak, 2009). Çünkü kentli kadınlar, Tanzimatın ve Meşrutiyetin getirmiş olduğu birikim ve tecrübe içinde yaşadıkları çağa ayak uydurmaya hazırdırlar, bu çağda kendilerine verilen rolleri benimsemiş, Cumhuriyet’in ilk kuşak kadınları olarak karşımıza çıkmışlardır.

Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde Atatürk’ün kadınları aşağıdaki şekilde betimlemiştir (Atatürk,1923:147):

“Toprağı süren, ormandan odunu getiren, ürünleri pazara götürerek istihdam yapan, kucagında yavrusu ile yağmur, çamur demeyip cephenin mürettabatını taşıyan yine fedakar Anadolu kadını olmuştur.”

Atatürk’ün sözlerinden de anlaşılacağı üzere Anadolu kadını; yardımsever, fedakâr, vatansever ve çalışkandır. Modernleşme projesinde kadınlar, medeniyet ile millet arasındaki bağlantıyı kurar. Cumhuriyet döneminin babaları ve kızları, eşitlikçi yaklaşımın taşıyıcı ve sürdürücüleridir. Cumhuriyet dönemi kadınları, babalarının koruması altında toplumsal hayata dahil olarak kendilerine dayatılan medeniyet misyonunu üstlenmişlerdir. Bu suretle kadınların kamusal alana girişini, baba ya da eş desteğiyle belirlemiştir (Göle, 2001:106).

Kısaca tanımlamak gerekirse, Cumhuriyet dönemi kadın algısı, vatanına yararlı olmaya çalışan, annelik misyonun gerektirdiği rollerin farkında olan, siyasi haklarda erkeklerle beraber yer alan, ağırbaşlı, arkadaş ve halkçı kadın modelidir (Arat, 1998:88).Cumhuriyet dönemi kadınları, halk ile iç içe olan, dışiliğini unutturmuş ülkü sahibi kadınlardır.

4. BÖLÜM

TEKPARTİLİ DÖNEMDE VE ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞTE DEVRİMLERİN PEKİŞTİRİLMESİNDE HALKEVİ VE DERGİLERİNİN FAALİYETLERİ

4.1. HALKEVLERİNİN AÇILIŞI VE YÖNETİMİ

Resmi olarak 1932 yılında kurulan Halkevlerinin kökenleri daha eskiye Türk Ocaklarına dayanmaktadır. Çünkü Türk Ocaklarının ve Halkevlerinin işleyişi ve faaliyetleri benzerlik göstermektedir. Bu durum Halkevlerinin Türk Ocakları'nın devamı niteliğinde algılanmasına sebep olmuştur. Halkevleri; halka yeni rejimi benimsetmek, halkı modern zihniyete kavuşturmak, eğitilmiş bireyler yetiştirmek, halka milliyetçiliği ve laikliği aşlamak amacıyla açılmıştır. Halkevlerinin açılmasıyla beraber bilgi alışverişi sağlanacak, eğitilmiş ve özgüvenli bir nesil yetiştirilecektir (Zürcher, 2006).

3 Temmuz 1911 yılında hem yetişkin eğitimi hem de toplumun entelektüel eksiklerinden kaynaklanan çeşitli ihtiyaçların karşılanması amacıyla Türk Ocakları kurulmuştur. Ocakların kurulmasındaki temel amaç, milli dilin ve milli duyguların gelişmesinde katkıda bulunmak, halkın kültür seviyesini arttırmaktır (Georgen, 2006:39).

Milli Mücadele döneminde önemli faaliyetlerde bulunan Ocaklar, İstanbul'un işgali ile çalışamaz hale gelince kapatılmıştır. 1923 yılında tekrar açılmış olan ocaklar, 1924 tüzüğüne belirtilen; hiçbir üyenin ocağı siyasi amaçlara alet etmeyeceği, ancak üyelerinin belli kurallara uymak kaydıyla siyasi kanaatlerine uygun çalışabilecekleri bildirilmiştir (Zeyrek, 2006:13).

1925 yılında Ocakların, Halkevine dönüşmesini içeren fikirler gündeme gelmiştir. 10 Ekim'de İstanbul Türk Ocağı tarafından düzenlenen kongrede Ocakların Halkevi olmasını içeren öneri sunulmuştur (Üstel, 2002: 263-268). 24 Mart 1931'de Çankaya'da düzenlenen toplantıda Türk Ocaklarının Halk Fırkası ile birleştirilmesi kararına

varılmıştır (Toksoy, 2007:25). Bu karar farklı kurumlar arasında anlaşmazlıklara neden olmuş, Ocaklar, 10 Ocak 1931 yılında kendi kendini feshetmek zorunda kalmıştır.

Türk Ocaklarının 1931 yılında feshedilmesinden sonra düzenlenen CHF'nin III. Büyük Kongresinde, kapatılmış olan Türk Ocaklarının tüm mal varlığının CHF'ye devredilmesi kararı verilmiştir (Özdemir ve Aktaş, 2011:10). Halkı aydın bir seviyeye ulaştırmayı hedefleyen Halkevlerinin açılması teklifi, CHF'nin III. Kongresi'nde 1931 yılında oy birliğiyle kabul edildi. Nihayetinde resmileşen kararın ardından Halkevleri için açılış hazırlıkları başladı.

Toplantıda alınan karar sonucunda, Halkevlerini hazırlamakla görevli ana komisyon oluşturulmuştur. Halkevi talimatnamesine göre, "*Halkevi İdare Heyeti*", şube komiteleri tarafından belirlenen bir temsilciden oluşmaktadır. Bir bölgede Halkevlerinin açılması için faaliyetlerine uygun unsurların oluşturulmasını sağlayacak bina, para vb. kaynaklar gerekmektedir. Bir bölgede Halkevinin açılabilmesi için en az üç şubenin çalışabilir olması gereklidir ve bu şubelerin masrafları vilayet fırka heyetlerince temin edilmelidir. (Özdemir ve Aktaş, 2011:13).

Halkevlerinin açılışından sonra Cumhuriyet gazetesindeki "*Büyük Halkevleri tesis edilecek*" manşetini taşıyan başlıkların altında halkın kültürel gelişimine katkıda bulunmak amacıyla tesislerin kurulacağından söz edilmiştir (Zeyrek, 2006). Yine Milliyet Gazetesinin 2 Ocak 1930 tarihli yazısında, Halkevlerinin kurulacağı evlerin içerisinde kütüphane, sinema vb. olacağı ve içerisinde konferansların verileceğine dair bilgiler de yer almıştır (Özdemir ve Aktaş, 2011). Ocaklar kapanmadan önce basına sızan bu haberler, Ocaklara alternatif olarak yeni bir kurumun planlanmış olduğunun göstergesiydi.

Yapılan bütün hazırlıklar bittikten sonra Halkevleri 19 Şubat 1932 yılında 14 ilde açılmış ve büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Bu iller; "*Afyon*", "*Aydın*", "*Ankara*", "*Bursa*", "*Bolu*", "*Çanakkale*", "*Diyarbakır*", "*Denizli*", "*Eskişehir*", "*İzmir*", "*Konya*", "*Malatya*" ve "*Samsun*"du. 24 Haziran 1932 yılında açılan Halkevleri; "*Antalya*", "*Bilecik*", "*Edirne*", "*Gaziantep*", "*Silifke*", "*Kastamonu*", "*Kırklareli*", "*Kayseri*", "*Kütahya*", "*Kocaeli*", "*Ordu*", "*Rize*", "*Sinop*", "*Şebinkarahisar*",

“Trabzon”, “Tekirdağ”, “Van”, “Yozgat” ve “Zonguldak”tır. En son eklenen Halkevleriyle birlikte açılanların sayısı 34’e yükselmiştir (Toksoy, 2007:42).

1932 yılında açılan Halkevlerinin genel amacı, inkılapları ve altı oku yaymak, halkın eğitim ve öğretimine katkıda bulunmaktır (Durukan ve Uraz, 2009:41).

1932 yıllarında Halkevi bünyesinde, vatandaşın ilgisini çekmek için 9 şubeninde açılmasına karar verilmiştir. Bunlar; “Dil ve Edebiyat Şubesi”, “Güzel Sanatlar Şubesi”, “Temsil Şubesi”, “Spor Şubesi”, “Sosyal Yardım Şubesi”, “Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi”, “Kütüphane ve Yayın Şubesi”, “Köycülük Şubesi” ile “Tarih ve Müze Şubesi”dir. Bu şubeler bir yandan halkın kaynaşmasını sağlamış bir yanda da modern dünyanın gerekleri doğrultusunda eğitilmesine çalışmışlardır (Çavdar, 2004:355).

Halkevlerinin bölgenin açılması için bulunduğu bölgeye kütüphane ya da okuma odası oluşturulması şartı getirilmiştir. Eğer kitapخانه ya da kitap odası oluşturmaya imkan mevcut değil ise, en azından bir kitaplık bulundurmaları Halkevlerini açmak için yeterli görülmüştür (Durukan ve Uraz, 2009:46).

4.2. HALKEVLERİNİN YAYIN ÇALIŞMALARI VE KÜTÜPHANECİLİĞİ

Halkevlerinde yayımlanan yayınlar dönemin; tarih, edebiyat, siyaset ve ideolojilerine dair bilgiler içermektedir. Kütüphanedeki yayınlar; kitaplardan, dergilerden ve broşürlerden oluşmaktaydı. Ancak, hem sayı bakımından hem de yayınlar bakımından dergilerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Halkevlerinin çıkardığı dergi sayısı zamanla artmıştır. Dil ve Edebiyat şubesi dergilerin yayımından sorumlu olduğu için kullanılan dilin açık ve anlaşılır olup olmadığı önce bu şubelerin denetimine bağlıdır (Özdemir ve Aktaş, 2011:17). Dergilerin bir kısmı gerekli yerlere gönderildikten sonra, kalan dergiler evlere katkı sağlamak amacıyla halka satılırdı.

Halkevlerinin diğer yayınları, kitap ve broşürlerden oluşmaktadır. Bu yayınlar folklor, tarih, edebiyat ve evlerde verilen konferansları kapsamaktadır (Kolçak, 2009:377-378). Halkevlerinde çıkarılan bu yayınlarda kendisinden sonraki nesillere düşünce sisteminin aktarılmasında köprü görevi görmüştür.

Halkevleri kütüphaneleri, bilgili ve sorumluluk sahibi bir okuyucu yetiştirmeyi hedeflemiş ve bunda da başarılı olmuşlardır. Kütüphaneler, halkın okuma alışkanlığı kazandığı, öğrencilerin ders çalıştığı ve boş zamanlarında kitap okudukları yerler olmuştur (Özdemir ve Aktaş, 2011:21). Halkevi kütüphaneleri ile birlikte gençlerin ve öğrencilerin vakitlerini değerlendirmelerini, geleceğe hazırlamalarını ve kötü alışkanlıklardan uzak tutulmaları amaçlanmıştır.

4.3.HALKEVLERİNİN ÇIKARDIĞI DERGİLER VE FAALİYETLER

Cumhuriyete damgasını vuran Halkevleri, ülkenin sosyal ve kültürel kalkınmasında son derece önemlidir. Bu evler odalar sayesinde kent, kasaba ve köylerine kadar çağdaş bilimin ışığı yansımış bu da Halkevi dergileri de bu ışığın taşıyıcıları olmuşlardır (Arıkan, 1999:261). Halkevleri dergilerinin çıkartılmasındaki amaç; Cumhuriyet ve Devrimlerinin benimsenmesine, vatandaşlık görev duygusunun artmasına fayda sağlamak, Türk dilinin güncel olarak kullanılmayan kelimelerini, milli masalları, atasözlerini, Türk tarihi ve edebiyatını araştırmak ve yayınlamaktır.

Halkevlerinin yayınladığı en önemli dergilerden biri “*Ülkü*” dergisidir. *Ülkü* Dergisi, Şubat 1933- Ağustos 1950 ayları arasında faaliyet göstermiştir. Dergide yayımlanan yazılar, CHF’nin ideolojisini yaymayı/yayımlamayı amaçlamış ve CHF’nin görüşlerine uygun bir çizgiyi takip etmiştir (Çavdar, 2004:882).

Ülkü’ye düşen görev ve sorumluluklar; Cumhuriyet’in ilkelerini, fikirlerini bilimsel biçimde yayılmasını sağlamak ve bunu halka benimsetmeye çalışmaktır. Ayrıca, dergileri halka bir şey öğretmeyi ve bu doğrultu gelişimlerine katkıda bulunma amacıyla kaleme alınmıştır.

23 Ağustos 1932 yılından sonra yayınlanmaya başlayan Eskişehir Halkevinin yayın organı olan “Halkevi” (37 sayısından itibaren Porsuk adıyla yayınlanmıştır) ve 19 Ekim 1932 yılında yayınlanmaya başlayan Afyon Halkevinin yayın organı “Taşpınar” ilk dergiler arasındadır. Şubat 1933 yılında Ankara’da Halkevleri Genel Merkezi tarafından yayımlanan “*Ülkü Dergisi*” diğerler dergilerinin kontrolünü sağlayıp, bazı zamanlar uyarı ve eleştiri yoluyla yayın politikaların değiştirilmesini istemiştir. *Ülkü* dışındaki diğer

dergilerinin sayısına ilişkin net bilgi olmayıp, toplam da 58 dergi tespit edilmiştir (Güz, 1995:159-162).

Pek çok Halkevi tarafından çıkartılan Halkevleri dergilerinin bazıları şunlardır (Aslan, 2007:17);

İzmir Halkevinin “*Fikirler*”, Isparta Halkevinin “*Ün*”, Denizli Halkevinin “*İnanç*”, Bursa Halkevinin “*Uludağ*”, Ankara Halkevinin “*Ülkü*”, Balıkesir Halkevinin “*Kaynak*”, Kayseri Halkevinin “*Erciyes*”, Bolu Halkevinin “*Abant*”, Eskişehir Halkevinin “*Halkevi*”, Manisa Halkevinin “*Gediz*”, Afyon Halkevinin “*Taşpınar*”, Adana Halkevinin “*Çukurova*”, Mersin Halkevinin “*İçel*”, Malatya Halkevinin “*Derme*”, Trabzon Halkevinin “*İnan*”, Çorum Halkevinin “*Çorumlu*”, Antakya Halkevinin “*Hatay*”, Gaziantep Halkevinin “*Başpınar*”, Erzurum Halkevinin “*Erzurum*”, Diyarbakır Halkevinin “*Karacadağ*” dergilerdir .

Halkevi dergileri çoğunlukla yayın organı olduğu yörenin ünlü bir ormanı, ırmağı ve denizini şiirlerinin konu edinerek dergilerde yayınlanmasına olanak sağlamıştır (Özacun, 2001:9).

Dergilerin başlangıçta ücretsiz olması esası kabul edilmişken daha sonra baskı masraflarını karşılayacak kadar meblağ alınmasına CHP Genel Sekreterliği tarafından karara bağlanmıştır. (Yaşar, 2016:101).

4.4.HALKEVLERİNİN KAPATILMASI

Halkevlerinin bu başarılı yükselişi 1940’lı yıllara geldiğinde yavaşlamaya başlamıştır. Halkevlerinin kapatılmasındaki nedenler arasında en önemlisi, II. Dünya Savaşı nedeniyle alınan tedbirler olmuştur. II. Dünya Savaşının sonunda diğer ülkeler gibi Dünya konjonktüründe yerini alan Türkiye, çok partili hayata geçiş girişiminde bulunmuştur.

1945 tarihinde, çok partili hayata geçiş ile beraber Milli Kalkınma Partisi kurulmuştur. Fakat bu parti çok uzun süre beklediği ilgiyi görmediği için çok fazla

iktidarda kalmamıştır.1946'da kurulan ve kurulduğu yıl yapılan seçimlerde Demokrat Parti iktidarı kazanmıştır. Halkevlerine olan maddi yardımlar, çok partili hayata geçildikten sonra önemli ölçüde kesilmiştir. Çünkü Halkevleri,CHP'nin organı olarak görülüyordu ve aralarında sıkı bir bağ vardı (Özdemir ve Aktaş, 2011:25).

14 Mayıs 1950 yılındaki seçimlerde DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte Halkevleri tartışması şiddetlenerek devam etmişuzlaşmaya varılmamıştır. Halkevlerinin kapatılmasına ilişkin önerge, 5830 sayılı yasa ile 8 Ağustos 1951'de toplam üye sayısı 468 olan mecliste 340 evet oyu ile kabul edilmiştir. Bu yasa 11 Ağustos 1951'de Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girdikten sonra Halkevleri kapatılmıştır(Özdemir ve Aktaş, 2011:26-27). Evler kapatıldıktan sonra mal varlıklarına dahil olan binaların bir kısmı Ocaklara teslim edilmiş diğer kısmı da hazineye devredilmiştir.

Bazı kesimler tarafından eleştiriye maruz kalan Halkevleri birçok konuda CHP'nin bir organı gibi işlediği görülmüştür. Halkevleri, halkın bilincinin yükselmesi, birlik ve beraberliğin sağlanması, modernleşmenin ışığının altında devrimlerin yayılmasını ve benimsenmesini sağlamıştır.

5. BÖLÜM

CUMHURİYET DEVRİMLERİNDE KADIN ALGISININ 1933- 1951 YILLARI ARASINDA ÜLKÜ DERGİSİNE YANSIMALARI

5.1.ÜLKÜ HALKEVİ DERGİSİ İÇERİK VE ÖZELLİĞİ

Devrimlerin halka doğrudan ulaşabilmesi için Halkevlerinin en temel ihtiyacı şüphesiz dergiler olmuştur. Ankara’da yayımlanmaya başlayan ve halkevlerinin merkez yayın organı olan “*Ülkü Mecmuası*”da bu işlevi görmüştür. Cumhuriyet devrimlerini ve kadın algısını anlamanın en iyi yolu şüphesiz Ülkü dergisindeki yazıların incelenmesidir(Tercüman, 2006).

Ülkü dergisinin yayımlanma amacı ile Halkevlerinin kuruluş amacı aynı özellikleri taşımaktadır. Bunlar; İnkılapları yaymak, halkı eğitmek ve kadınlık konularını dergicilik faaliyetleriyle halka duyurmaktır. Özellikle, Ülkü’nün birinci sayısında“*Ülkü niçin çıkıyor*” başlıklı yazısında derginin çıkartılış gayesi ifade edilmiştir (Peker, 1933:1-2):

“Ülkü karanlık dönemleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir geleceğe giden yeni nesle yol göstermek, cemiyetin kanındaki inkılâp unsurlarını ısıtmak, için. Ülkü, bu büyük yola katılanlar arasında fikir birliği, gönül birliği ve hareket birliği yapmayı amaç edinmiştir. ÜLKÜ millî dile, millî tarihe, millî sanatlara ve kültüre hizmet için... Ülkü bütün bu amaçlara hizmet yolunda çalışan Halkevlerinin ruhundaki harareti yazı vasıtalarıyla yaymak için çıkıyor.

Dergi kuruluşunun birinci yılının tamamlamasından sonra yapılan değerlendirmede her aydın Türk’ün bir halk rehberi ve bir inkılap yapıcısı olduğu vurgulanmıştır. Ülkünün gayesi; “*hangi meslekten olursa olsun bütün münevverler arasında bir konuşma ve anlaşma vasıtası*” olması şeklinde izah edilmiştir (Ülkü, 1934:469).

Dergi aydın kesime hitap ederek, devrimi aydınlar arasında yaygınlaştırmayı yaygınlaştırmaktır. Bu yolda Ülkü’ye düşen vazife “*Memleketin aydınlık kafaları içinde bir ruh ve fikir bağı kurarak bütün bildiklerini ve düşündüklerini bütün Türk münevverlerine söyleyebileceklerine bir kürsü olmaktır.*” şeklinde belirtilmiştir (Ülkü, 1934:436).

Cumhuriyet devrimlerinin yayılması ve yaşatılmasında rol oynayan Ülkü Halkevi Mecmuası, bu devrimleri aydın kesim tarafından geliştirilmesini sağlamıştır (Oral, 2006:70). Cumhuriyet devrimlerinin merkezinde çıkarılan bir dergi olan Ülkü, merkezden taşraya doğru taşıyıcı rol üstlenmiştir.

Ülkünün ortaya çıkmasında etkili olan en önemli iki olay;“*Büyük Buhran*” ve “*Serbest Fırka*” deneyimidir.Devrimlerle birlikte devletçi ekonomi modelini halka anlatma gereksinimi Ülkü Halkevi Mecmuasını doğurmuştur. Ayrıca Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası deneyiminde kısa sürse de Kemalist devrimin kendisini halka yeterince gösteremediği anlaşılmıştır (Örmeci, 2010).

Ülkü’de 1936 yılının ekonomik makalelerinde “Türkiye tarımını mı yoksa endüstrisinin mi” geliştirilmesi üzerine tartışmalarına dönemin yazarlarının cevabı; her ikisinin de birden devlet eliyle gerçekleştirilmesi olmuştur. Dergide imtiyaz sahibi olan ve Ülkü’de köycülük akımı ile simgeleşen Nusret Köymen’in “Sanayileşmemiz Üzerine Düşünceler” adlı makalesinde; “Batı’da şehirci sanayileşmeyle grevlerin ve sınıf mücadelelerin şehirleri kemirdiğini, köyleri ise söndürdüğünü söyler.” Büyük fabrikalar kurmak yerine köylerde, küçük fabrikalar kurulmasını önerir (Köymen, 1936:22)

Ülkü’de 1936 yılından sonra Köymen’in ağırlığı azalıp, Fuat Köprülü ve Hasan Ali Yücel’in etkisi atmıştır. 1937’den sonra Celal Bayar’ın bu tarz köycülüğü tartışmaya açmasıyla açmasıyla birlikte devlet köycülüğü” denebilecek daha az romantik bir köycülük yapıldığı belirtilir. Bu romantik Halkevi köycülüğünün Köy Enstitüleri olgusuna düşünsel bir alt yapı hazırladığı söylenebilir (Karaömerlioğlu, 2002:272-276).

Cumhuriyet modernleşmesinin eğitim alanındaki en özgün ve ses getiren uygulaması, köy enstitüleridir. Hazırlıkları 1935’ten başlayıp 1937’ deneme girişilen enstitülerin 1940’da yasal bir temele oturtulmuştur. 17 Nisan 1940’da kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu’na göre, enstitülerin görevleri sadece köy öğretmeni yetiştirmekle kalmayıp, öğretmenle birlikte sağlık görevlileri; hemşire ve doktor, teknisyen gibi elemanları yetiştirmektir (Aysal, 2005:267).

Bu yüzden halka Cumhuriyetin ve Kemalist devrimin faydalarının açıklanması için; Halkevleri, Köy endüstrileri vs. devletin aygıtlarıyla kırsal kesimdeki halkın eğitilmesi gereklidir. Devrimler halka aydınlar aracılığıyla aktarılacaktı. Ancak bu şekilde aydınların kafaları Ülküyle şekillenebilirdi.

Ülkü mecmuasının birinci sayısının son sayfasında, dergide yer alacak yazıların hangi başlıklar altında yayımlanacağı, yazarların kimler olacağı ve hangi kurallara uyalacağı beyan edilmiştir.

Ülkü Dergisinin yazı bölümleri başlığı altında yayımlanacak olan cetveller sırasıyla şöyledir (Ülkü, 1933:1-2);

- “Türk Dili ve Edebiyat”
- “Tarih”
- “Güzel Sanatlar”
- “Toplum bilimi”
- “İktisat ve Ziraat”
- “Kadınlık”
- “Halk Terbiyesi”
- “Yurt Koruma”
- “Halk Sağlığı ve Nüfus”
- “Köycülük”
- “Spor Oyun ve Eğlence”
- “Bibliyografi”
- “Halkevleri ve Haberleri”
- “Haberler ve Teklifler”

Ülkü dergileri de tıpkı Halkevleri gibi maddi kazanç gütmeyen sadece kağıt, mürekkep ve zaruri giderleri karşılamak için makul bir fiyat ile satışa sunulmuştur. Böylelikle Halkevi kürsüleri ve Ülkünün sütunları Türk aydınlarına açık hale getirilecek ve birkaç taraflı bulanık düşünceler Ülküde bulunmayacaktı (Peker, 1933:2).

Ülkü Dergisi, üç seri halinde 272 sayı yayımlanmıştır. Birinci seri, Şubat 1933 yılından Eylül 1941'e kadar 102 sayı aylık periyotlarlayayımlanmıştır. 29 sayıya kadar Ülkü başlığının altında "Halkevleri Mecmuası", 29. sayıdan itibaren "Halkevleri Dergisi" olarak değiştirilmiştir.

Birinci serinin öne çıkan yazarlar arasında Fuat Köprülü, Zeki Mesud Alsan, Şeref Erdoğdu, Şevket Aziz Kansu ve Recep Peker gibi isimler vardı. İlk başlarda Nusret Kemal Köymen ve Necip Ali Küçüka tarafından yayınlanan derginin yönetimini Mehmet Fuat Köprülü 41. Sayıda üstlenmiş ve 102. sayıda son ermiştir.

Şubat 1938' e kadar derginin birinci serisinde köycülük yazıları ve Altı Ok'u topluma benimsetme çabaları en temel yazı konulardır (Bayraktar, 1981:113). Devrimlerin halka anlatılması endişesi ilk seride açıkça hissedilmektedir. Halkı devrimin idealleri doğrultusunda eğitme, dil, edebiyat ve kadın hakları konularıyla halkı bilgilendirme ve çağdaş bir toplum yaratmak yazıların ortak amacıdır.

Ekim 1941 ile Aralık 1946 yılları arasında ikinci seri dergiler, yeni seri adıyla, 15 günlük periyotlarla 126 sayı yayımlanmıştır. 126. Sayıda "Ülkü yakında yeniden çıkıyor bekleyiniz" diyerek yeni serinin çıkacağı haberi verilmiştir. Yeni serinin hedefi halkevlerinden ayrı tutulmamış, "Halkevleri bünyesinde faaliyet gösteren Ülkü'de aynı İnkılabımızın ruhu ve manası işlenmiş ve milli kültür değerleri yaratmaya çalışılmıştır." (Tecer, 1943:4).

Ocak 1947- Ağustos 1950 yılları arasında 44 sayı yayınlanmış olan üçüncü seri, diğerlerine göre değişiklik göstermiştir. 3. Serinin ilk sayısında Türk devriminin başarısı ve manevi kalkınma adımının 25 yıllık özeti yapılmıştır. Derginin amacı şu şekilde özetlenmektedir (Ülkü, 1947:48):

"Ülkü Türk devrimlerin önemini belirtmek, yaymak ve benimsetmek için milli duyguları geliştirmek ve milli kültürümüzün serpilmesine yol açmak yolunda sürekli çalıştı. Düşünen aydınlarla baş başa öğrenmek isteyen yurttaşlarla el ele yetişen gençlikle omuz omuza yürüdü." Derginin yayın politikasını, çok partili hayata geçiş ile

birlikte Halkevlerinin kapanması tartışmaları, savaş sonrasında meydana gelen gelişmeler doğrudan etkilemiştir.

Ülkü, üç seri halinde yayımlandığı için yazarları da üç gruba ayrılmıştır. Birinci grup yazarlar, Cumhuriyet ideolojisini oluşturmak için bir araya gelmişlerdir. Cumhuriyet ideolojisi ile yeni toplum yapısı inşa edilirken dönemin kültürel değerleri esas alınarak; “eğitim”, “halk terbiyesi”, “kadınlık”, “sağlık” konuları dergilerde işlenmiştir. İkinci grup yazarlar; öğretmenler, mühendisler, yazarlar, mimar, hukukçu vb alanlarda uzmanlar ve yetenekli gençlerdir. Üçüncü grup yazarlar ise; halk adamları, halkevleri vasıtasıyla yazarlar, köy ve kasaba aydınları, halk ozanları oluşturmaktadır(Gümüsoğlu, 2005:157-158).

Dergilerin Halkevleri çevresinde bile layık olduğu saygınlığa erişemediği görüşü, dönemin önde gelen isimlerinden Yakup Kadri, Niyazi Berkes gibi önde gelen isimleri açıkça belirtmektedir (Berkes, 2021:221). Tek parti dönemi kurumlarına çok partili hayata geçiş sürecinde başlayan bu eleştiri Ülkü dergisinde nasibini aldı. Derginin amacından saptığı halkın eğitime hizmet etmediği ve siyasallaştığı belirtilmeye başlandı(Katırağ, 2019:150).

Cumhuriyet ideolojisi ile tanımlanan Ülkü dergisi, karşıt ideoloji düşünce yapısındaki kişilerin tepkisine sebep olmuştur. Ayrıca Halkevlerinin yapıldığı yerlerde binaların camilerin daha yüksek inşaa edilmesi gibi aşırı bağnaz tutumlar özellikle çok partili dönemde ağır eleştirileri beraberinde getirmiştir (Varlık, 2001:270).

Kemalizm ideolojisi ile kurulan yeni Türk bu ideolojiye sahip insan modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Ülkü dergisinde bu yeni “Türk insanı” tipinin özelliklerini makelelerinde işlemiştir (Katırağ, 2019:37). Kemalizm’in yeni Türk insanı devrimler ışığında şekillenmiştir. Osmanlı’dan bu yana baskın olan kadın anlayışının etkin olduğu yeni bir toplum tipi yaratmıştır. Eski düzende sınırlı bir alanda yer alan kadın artık geniş sahada yaşama alanı elde etmiştir (Tazegül, 2005:207).

Necip Ali’nin yeni insan tipi oluşumunda kadının sahip olduğu özellikleri şu şekilde ifade etmiştir (Ali, 1933:237):

“Yüzyıllar evvel Orta Asya’da hayatını tabiatla kucak kucağa at sırtında geçiren Türk kadını düşünün Yeni Türk insanı, kadını erkeği ile eşittir. Tarihte de eşitti. Kadının erkekle eşit tanınması Türkün ruh ve yaratılışına tümüyle uygundur.” Devrimlerin ışığında oluşturulan Kemalizm’de oluşturulan yeni insan tipi İlk Türk toplumlarında da var olan tip olarak vurgulanmaktadır.

Cumhuriyet devrimlerinde milliyetçi ideolojinin yanında Batılı tarzda gelişmelerde yaşanmıştır. Batılaşma ile ilgili yazılan yazılarda genellikle bireyi ve toplumu çağdaştırmanın yolu gösterilmektedir. Geri kalmışlığın nedeni olarak gösterilen eski düzenin ve kurumların tamamen ortadan kaldırılarak *“milli kimliği”* korumanın Batılaşma ile mümkün olduğu düşünülmektedir (Ali, 1933:183).

Kemalizmi açıklayan ve devrimlerin temel ilkelerinin adı olan Altı ok, modern ulusun ve devletin ana çizgilerinin oluşturur. Ülkü dergisi’de CHP kurultayları ve Peker’in çizgisinde Kemalizm’in halka duyurulması ve aydınlarla fikir alışverişi kurulmasını sağlaması açısından altı oku sıklıkla işlemiştir (Katırağ, 2019:60).

Kemalizm’in devrimlerdeki öncelikle amacı Cumhuriyet’i kurmaktır. Bu yüzden Altın ok’un birincisi Cumhuriyet ilkesidir. Saltanat’ın kaldırılması, Halifeliğin kaldırılması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesi bu süreci tamamlayan unsurlardır.

Derginin en önemli yazarlarından biri olan Köymen’e göre halk tanımı şu şekildedir(Gümüşoğlu, 2005:193):

“Halkı aynı sınırlar içinde yaşayan ortak kültür kaynaklarından beslenen kazanç ve yaşam biçimi açısından benzeyen büyük çoğunluk yani orta tabakadır.”

Köymen’in Halkı tanımlarken kullandığı orta sınıf vurgusu ve toplumsal ahlak Ülkü’nün genel politikasıdır. Yeni kurulan devletin amacı her yönüyle güçlendirilmiş ve kalkınmış bir yeni ulus inşa etmek istemektedir.

Yeni kurulan devletin rejiminin devamı, topluma dayanmasına bağlıydı. Bu yüzden Kemalist Cumhuriyet kendi ulusunu yaratmak zorundaydı bu hem rejime bağlı hem de

görev ve sorumlulukları bilincinde olan laik anlayışa sahip kendini Türk gibi hisseden Türkçe konuşan bir halk kütlesi yaratmakla mümkün olmaktadır. Bu yüzden Kemalist Milliyetçilik anlayışı için tarih ve dil çalışmaları önemi bir yere sahiptir (Katırağ, 2019:134).

5.2.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bilimsel araştırmalarda, yönteme uygun olarak araştırma araçları ve analiz teknikleri belirleyicidir. Bu araştırma kapsamında teknikler, hem nitel hem de nicel araştırmalarla kullanılan içerik analizi diğeri ise sadece nitel araştırma yönteminde kullanılan söylem analizi tekniğidir (Gül ve Nizam, 2021:182). Bu yöntemlerin özellikleri ve türleri ve yöntemsel farklılıkları kısaca açıklanmıştır.

Söylem analizi, hem yazılı hemde sözlü metinlerde dilin incelenmesi anlamına gelmektedir. Dil, çalışmanın diğeri alanları olan dil bilgisi veya sözcükleri oluşturan dil bilimine odaklanırken, söylem analizi, bunların ötesinde bir konuşmacı, yazar ve eser ve okuyucuyu kapsayan bir iletişime odaklanmaktadır (Nordquist, 2020). Söylem analizinde araştırma sürecinde, “verilere”, “analize” ve “analiz sonuçlarına” dayanır (Sözen, 1999) Söylem analizi, problemin ne olduğu ile problemde olası çözümlerin neler olacağına dair fikirler geliştirir.

Söylem analizi tekniğinde araştırmacılar, araştırma sürecinin başlangıcında ve sürecin devamında bir takım sorularla karşı karşıyadır. Bu sorular şu şekildedir (Tonkiss, 2006);

- Araştırmanın konu alanı nedir?
- Araştırma ne hakkındadır?
- Elde edilen veriler nelerdir?
- Bu veriler nasıl seçilir ve toplanır?
- Bu veriler nasıl organize edilip, nasıl analize edilir?
- Araştırma raporu nasıl sunulur?

Araştırmanın konusu; yazılı, sözlü ve sözsüz olan metinlerdir (Sözen,1999). Söylem çözümlenmesindeki ana amaç, belli bir sorun ilgili kesin cevaplar verme yerine var olan bilgiyi, düşünceyi, duyguyu söylemlerin varlığı ve iletisini tarih ve sosyal bir bağlam içinde değerlendirmektir. Söylem analizi, her türlü konuya ilişkin olabilir. Bu bağlamda söylem politikadan, ideolojiden, stratejik yönetime pazarlamaya kadar uzanan kapsamlı konuları kapsamaktadır (Akt. Çelik ve Ekşi, 2008:109-110).Dergilerde kadınlarla ilgili yazılar söylem analizi tekniği kullanılarak yorumlanacaktır.

İçerik analizi, ele alınan herhangi bir kaynağın içeriğe odaklanır. Bu kaynaklar; dergi, makale, kitap gibi yazılı metin veya yazıya aktarılmış görsel öğelerde olabilir. Araştırmalarda içerik analizini kullanırken belirli kavramların anlamlarını ve birbirleriyle olan ilişkileri ölçülür ve analiz edilir (Gül ve Nizam, 2021:182). Nitel analizde verilerin doğrudan metinler üzerinden etkileşimi yönünden açıklanması sağlanır. İçerik analizi, içeriğin yönlerini sayarak veya kodlayarak her türlü içeriği özetlemek için geliştirilen bir analiz tekniğidir (White ve Marsh, 2006:30-31)

Cumhuriyet döneminin ilk dergilerinden olan ve Ankara Halkevi'nin aylık halkbilimi alan Ülkü Dergisi belgesel nitelik taşıdığından incelenirken içerik çözümleme tekniği kullanılmıştır. Bu teknikle, derginin kadınla ilgili olan yazılarına sirayet etmiş siyasi, medeni, eğitim, çocuk terbiyesinde annenin rolü gibi konular tespit edilmeye çalışılmıştır.

1933-1950 yıllar arasında üç seri halinde yayımlanan Ülkü dergisinin; ilk serinin 1935-1936'da 23,26,27 ve 28 sayılarında; 1936-1949'da ise 33,39,40,43,113 sayılarında kadınlık konusu işleyen 12 makaleye yer verilmiştir.

Hem nicel hem de nitel içerik analizinde beş adım vardır. İlk olarak analiz edilecek içeriğin seçilmesidir. Analiz edilecek olan metinler, araştırma sorusuna göre seçilir. Araştırma konusunda kullanılacak metinler dergi sayısı içerisinde makaleler olacaktır. İkinci olarak, analiz birimleri belirlenir ve tanımlanır. Üçüncü olarak, kodlama için kural geliştirilir ve yıllar arasındaki değişkenler araştırma soruları ya da hipotezler belirlenir. Dördüncü olarak, belirlenen değişkenler kapsamında metin kurallara göre kodlanır. Son

olarak da bu metin analiz edilir ve sonuç çıkartılır ya da yorumlanır (Gül ve Nizam, 2021:182).

5.3. ANALİZ ÖLÇEĞİ

Birinci Ana Kategori: Cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve kadın algısı

Alt Kategori 2: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsiyete dayalı iş bölümü, feminizm

İkinci Ana Kategori: Cumhuriyetin kadın devrimleri, Kemalist ideolojide yeni kadın algısı

Alt Kategori 1: Yazar kadrosu; İsmet İnönü, Şeref Erdoğan, Zeki N. Barker, Zeki Mesud Alsan, Hıfzı Veldet, Hıfzırahman Öymen, Hilmi Malik Evrenol, Münib Hayrı Ürgüblü, Hıfzırahman Raşit Öymen, Hasip Ahmet Aytuna.

Alt Kategori 2: Gözlemci Bakış Açısı

Alt Kategori 3: Kadınların siyasi, medeni, sosyal hakları, analık, çocuk terbiyesinde rolü, eğitim ve meslek hayatı.

Alt Kategori 4: “Anne” “Emekçi” “Eğitimci” “Fedakâr”

5.4. DÖNEMSEL ANALİZ

Bu başlık altında Ülkü’nün 1933-1951 yılları arasında kadın ile ilgili yazıların yer aldığı dergiler tarihsel açıdan sınıflandırılarak değerlendirilecektir.

5.3.1. Tek Partili Dönemde (1933-1941 Tarih Aralığında) Kadın Algısının Ülkü Dergisine Yansımaları

1933-1941 yılları arasında Ülkü dergisinde 102 sayı çıkartılmıştır. Bu tarih aralığında sadece 1935 ve 1936 yıllarında kadın ile ilgili yazı yer almıştır. Birinci seri

1933'den 1936 yılına kadar "Ülkü Halkevi Mecmuası" başlığı altında 7 sayı; 1936 yılında ise "Ülkü Halkevi Dergileri" başlığı altında 3 sayı çıkarmıştır. Ülkü dergisinin ilk serisinde kadın konulu yazıların yer aldığı; 1935-1936'da; 23., 26., 27 ve 28. sayılar, 1936-1941 arasında ise; 39., 40., 43., 113. sayılar incelenmiştir.

İsmet İnönü, Ülkü Halkevleri Mecmuası'nın 23. Sayısında Türk kadınlarının siyasi haklarına ilişkin yazısında duygularını şu şekilde ifade etmiştir (İnönü, 1935:321-322):

"Kadınlar, geçinme mücadelesine pek yürekle atıldılar. Yalnız evde ve tarlada kalmayarak, kentlerde de geçimini sürdürdüler. Ayrıca fakültelerinde; yargıç, savcı, avukat, öğretmen, hekim bölümünde eğitim gören kızlarımız da vardır. Yaşayışın ekmeklerini çıkartmak için her alanda çalışan yürekli Türk kızlarımız."

Unutulmamalıdır ki kadınlarımız, Cumhuriyet kurumuna kadar geçen sürede bağınaz, köhne ve karanlık tutsak bir çağda mücadele etmişlerdir. Kadınlarımızın yüksek varlığını ortaya çıkartmak için uzanan yardım eli, makus talihlerini yenmede etkili olmuştur. Türk kadının yurdun her köşesinde saygı gösterilmesi, haklarını beyan edebilecekleri özgür bir ortamda yaşabilmeleri için milletvekili seçilmesi için şarttı.

- 1) Eril iktidarın hüküm sürdüğü bir toplumda ¹**eşitsizlik düzen** modernleşmenin gereği olan "**eğitim**" ile yıkılmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet devrimlerinden sonra her ne kadar kadınların siyasete katılımında eşitsiz düzen devam etse de kamusal alanda görünür olmasında büyük önemi vardır.

Şeref Erdoğan'ın Ülkü Halkevleri Mecmuasının 26. sayısı içerisinde ele aldığı Wilhelm Stekel'in Ebeveyn Terbiyesi adlı yazısının çevirisinde; kadının rolü üzerinden konu edinilen kısımlar şu şekilde incelenmiştir (Stekel, 1935:117-122):

Çocuğa ilk manevi değerleri aşılayan ailedir. Çocuğun aileden gördüğü alışkanlıklar ona damla damla etki eder. Bazı gençler iyi eğitim görmüşler fakat kötü hayatlar yaşamışlar ve perişan şekilde ölmüşlerdir. Şüphesiz bunun temel nedeni ailedir. Çünkü uyumlu bir izdivaçtan ve mesud aileden mesud çocuklar çıkar. Ana ve babanın

¹ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

ruhani havası görünmez dalgalar halinde çocuklara sirayet eder ve onu ruhen musdarib bir mahluk olarak hayata katar.

Ramain Rolland'ın ruhun özünü şu sözleriyle ifade etmiştir: “*Şarap daima ilk konduğu kabin kokusunu muhafaza eder. Ruh ise, hayatının son gününe kadar sarsılmış gençliğin damgasını taşır.*” Bu eserde, ebeveynlerin karakter noksanlıklarının şahşı ve tabii temayyülleri ahfadı üzerinden nasıl etkili olacağı üzerinde düşünülmüştür. Ve bu doğrultuda, sinirli çocukları bedbaht ve uyumsuz izdivaçlardan ileri geldiğini anne ve baba tipleri üzerinden ortaya koyulmuştur.

Şimdi serbest düşünlü, kendine münhasır ahlaki değerlere sahip münnevver bir adamın, her sabah kliseye giderek günahını çıkartmak mecburiyetinle olan bir kadınla evlendiğini düşünelim. Ve bunlar arasında mutabakat kurulduğundan karısının hareketinden kocası mani olmasın ve herkes kendi kanaatine göre yaşabilsin. Böyle bir vaziyette çocuklara gelince; Anne, baba korkusu ile çocuğunu terbiye etmek, onlardan erkenden kusur ve günah duygularını aşılama isterken; baba başka yöne zorlar. Baba çocuklarını terbiye verilmesi noktasında engel olmasa da onlara örnek olduğundan üzerinde etkili olur. Bu suretle çocuklar kah serbest düşünlü kah da şüphe ile mücadele eden eksik hisli bir dindara dönüşür.

Karı ve koca arasında sayısız anlaşmazlık vardır. Bunlar; İdealist, realist, ikbalperest- mütavazi, doğruluk, lakayitlik ve türlü cihani telakki tarzı ve türlü hayati düzen ve türlü telakkilerdir. İşte bu telekkiler çocuklara da yerleşmiş görünürler.

Bir kadın evliliğin yeni evliliği zamanında, evdeki hizmetli ile çekinmekten sakınarak, sakın bir ev idaresi yaratmaya çalışmıştı. Ancak annesi evdeki çalışanlarla sürekli insafsızca kavgalarda bulunduğundan kendisi nefret etmişti. Annesinin vefatından sonra kendisi de tıpkı annesinin yaptığını yaparak evi ebediyen bir cehennem haline soktu. Bundan kendisini vicdani önünde mazur göstermek için annesinden nefret etmişti.

Bu hadiselerle benzer daha fazlasına rast geliriz. Çocuklar ebeveynlerinden farklılaşmak ve onların yaptığı hatalardan sakınmak isterler ve bir müddet çekinirler. Fakat ebeveynlerin ölümünden sonra değişirler ve onların izinden giderler.

Bütün bu insana has karakter noksanlıklarını gözden geçirdiğimizde ilk nazarda, ebeveynlerin terbiyesi meselesinin imkansız olduğu zannı hasıl olur. Fakat düşünmeliyiz ki, her zarardan bir kar elde edilebilir. İnsanı şahsiyetin zenginliği, karakter kabiliyetinin değişikliği ile mümkün olur.

Bu eserin vazifesi, ebeveynlerin şiddetini muhafaza eden terbiye hatalarının kuvvetini göstermektir. İşte bu eserde, yarının mesud yuvasını kuracak olan genç yurddaşların ve kuvvetli bir nesil yetiştirmekle borçlu ebeveynlerin istifadesine sunulmaya çalışılmıştır.

- 2) Cinsiyetçi rejim içerisinde kadının “anne”², “emekçi” olarak rolü ön plana çıkartılmıştır. Kadınların toplumsal yaşam içinde olduğu kadar ev içinde “manevi” boyutunda önemli rolü vardır. Çocuğun manevi değerini aşıl原因, davranışsal ve duygusal gelişiminde anne-babanın rolü büyüktür. Ancak çocuğun aile ilişkilerinde hiyerarşi olduğunu bilmesi çok önemlidir. Çocuğa, **toplumsal cinsiyet rollerinin** ve **eşitlikçi düzenin** doğru öğretilmesi gerekir.

Şeref Erdoğan, Ülkü Halkevi Mecmuasının 27 Sayısında; Wilhelm Stekel’in “Sinirli Anne” adlı yazısını şu şekilde çevirmiştir (Stekel, 1935:180-185):

Bu Anne daima yorgundur. Her sabah uyandığında, vücudunda; bütün gece uyumamış hissini veren bir kırıklık ve halsizlik hali vardır. Ruhunda sabahın belli olmayan seslerinin zenginliğinden doğan şekiller ve mizaçlardan uzaklaştıktan sonra uykunun kendisine asla dinlenme fırsatı vermesinin yanı sıra ruhunun hayatın sayısız komaları ile boğuştuğundan dolayı yorulduğunun farkına varır. Hiçbir zaman dinlenemez

² Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

ve ruhu huzura kavuşamaz. Çünkü bir zorundalık ve ardı arkası kesilmeyen çeşitli meşguliyetleri sürekli devam eder.

Sinirli Anne, gündüzleri yorgundur sürekli uykusu vardır. Ancak bütün gece doyuncaya kadar dans edebilir; tiyatroya gidebilir ve koşabilir. Buna mütaakip akşam olunca tüm gün çalışmış olan koca, kadının fesadlı sözleriyle karşılaşır. Çünkü kadın komşuları hakkında mühim meselelerden, terzinin yapmış olduğu baştan savma elbisesinden bahseder. Daha konuşmanın başında koca homurdanmaya başlar ve rahat uykusuna dalar. Evet! aydın olarak koca artık ona olan sevgisinden soğumuştur. Bütün asabi kadınlar gibi Anne'de sevgiye doymaz. Kendisinin naif bir çocuk gibi kocasının başına göğüsüne koyarak yumuşak ellerle okşanmayı ve kocasının her gün eskisinden daha fazla sevdiğini hissetmesini ister.

Sinirli kadın; surat asar ve karşılık verilmesi onu heyecanlandırır. Vücudunun en ufak yerinde bir hal varsa erkeğini kışkandırır onu öfkeliendirerek hesap soruncaya kadar kızdırır. Koca kızdığı zaman artık son derece mesuddur. Ve böylelikle, zayıf taraflarından kavrayarak kendini kimsesiz masumiyetiyle kocaya karşı dokunaklı olmayı ve cezbetmeyi bilir. Başka kadın kocasının duygusunu şiddetlendirmeyi sinirli kadın kadar bilmez. Sıhhatli kadın aynı ve daima oldukları gibidirler. Fakat sinirli kadın; kocasını anlayabilirse bu kendisini müteselsil kılacaktır. Ancak o başını meşguliyetten ayırmaz. Niçin diğer erkeklerin eşleri için zamanları var ? Ve niçin kadınlar her gün bu sorunun cevabı için kendini bu kadar zorluyor ?

Gerçekte yalnız kadın hayat sahnesi içerisinde kendisini zorlamaktadır. Bir yandan ev içerisinde sürekli hazırlık yapar; bir yandan çocuklarını mektebe yetiştirir. Aynı zamanda; terzi kadın, sebzeçi, para havalecisi ve hizmetçi kız gibi görülür. Elhasıl, bütün bu koşuşturma içerisinde dinlenmeye tahassür duyar. Hiçbir şeye yetişemediğinden dolayı derin bir ah! çeker ve her şeyi vahim görür. Bunlar harici, çocuklarının da bütün şehrin en terbiye görmüş çocukları olmalarını ister.

Çocuklar! fazla sevgi ile yüz bulurlar ve şımartılırlar. Buna müteakip de biraz haksız bir tarzda muamele ile cezalandırılırlar. Küçükken çocukların, mizacına boyun eğenler zira çocuklar çok tatlıdırlar. Büyüdükten sonra, gece gündüz çocuklarının üstüne

düşerler. Çocuklar dışarı gittikleri vakit endişe ile saate bakarlar. Eğer çocuklar biraz geç kalsın meçhul düşünceler kafalarını sersemletir.

Şüphesiz çocuklar, annelerinin onların üstlerine titremesi ve aşırı sevgi göstermelerinden istifade ile sevgili anneyi üzerler. Akşamları eve gelen baba, sevgili yavrucaıkları ile vakit geçirdiği için gayet neşeli ve mesuddur. Babanın bir çocuğu terbiye etmesi için azarlaması lazım geldiği görüşünün yanında iyi bir babanın çocuklarına karşı dosdoğru olmasının daha iyi olacağı görüşü de hakimdir.

Doktorun nazarında da sinirli kadın korkunçtur. Böyle bir kadının şikayeti de bitmez. Her gün yeni ızdırapları hakkında malûmat verir. Göğüsünde nefes alıp verişini güçleştirici his ve serzenişler olduğu için acele doktor çağırır. Ürkütücü ölüm korkusu üzerine teskin edici birkaç söz söylenir. Birkaç gün sonra da yeni bir hastalık mevki müzakereye konur. Bu evhamlı hastalık durumu tecrübe görmüş doktor ve kocasını endişeye düşürür.

Bu sinirli kadın, göğüsünde taşıdığı iç temayülerinden korktuğunun da farkında değildir. O hayatın kendine verdiği kadar verebildiğinden fazlasını ister. Hayatta vazifeler ve görevler arasında sürüklenip gider. Doktorun kendisine yardım etmesini bekler. Doktoru sayısız şikayetlerinin herhangi birine çare bulunması gerekli olduğu iddiasında bulunur. Bu halde hayatın bu kadar borçluğu bir kadın doktor nasıl yardım edebilir?

Doktorun keza sinirli kadının derin ızdırabı olan sevgi açıklığını nasıl kapatmalıdır. Zira kadınlar gerçekten hayal kırıklığına uğramış ve bedbaht kimselerdir. Bunların sık sık şu şikayetleri yinelerler: “Eğer sinirli olmasaydım daha mesud insan olurdum.” Bunlardan dolayı içinin sürekli tekrar tekrar ihtar eden seslerini işitmek istemezler. Çünkü bu sesler kendisine sevgiden, gürültülü hayattan bahsederler. Halbuki bu seslerden günün üzüntüleri ve ehemmiyetsiz endişeleriyle kurtulmak ister. Sinirli kadınlar, ne istediklerini nelere bilmeğe mezun olmadıklarını veya bilmek istemediklerini ve kendilerini eksik olan yanları bilmezler.

Peki ya çocuklar ? onlar daima girdabın içine sürüklenirler. Onlar da sıkıntılı ve sinirli olurlar ve daima kendileri ile ilgilenmesini isterler. Annelerinin hareketlerini

mahirane bir sanatla kopya ederler. Bu durumda karşısında babanın sakin ve otoriter bir insan olsa da.. böyle izdivaçlarda böyle bir baba nadir bulunur ve bulunanlar da karısının ızdırabile muzdarib olur. Evlendiği sırada sinirli bir adam değilse bile o da zamanla sinirli olmak zorunda kalır.

- 3) Evdeki kadın emeği feminizmin önemli tartışma alanlarından biridir. Cinsiyete dayalı iş bölümü kadınları ağır bir iş yükü altına sokmaktadır. Kadınlara biçilen roller kadınların her koşulda yapması gereken görevleri olarak görülmektedir. Hem bu yoğun iş yükü hem de aile içinde emeklerinin görülmemesi ve takdir edilmemesi kadınları “sinirli”³ ve “bedbaht” ruh haline sokmaktadır. Ev içi hizmet kadınların ezilmesindeki belirleyici rolü, kadınların yaptıkları bu işlerin doğal yatkınları olarak sunulmasıdır. Görünmeyen emek kavramı kadınları duygusal ve zihinsel yorgunluğa sürükler. Bu aile ortamında büyüyen çocuklar daima kendilerini mutsuz hissederler.

Zeki N. Barker, Ülkü Halkevi Mecmuasının 27. Sayısında “Yavrularımızın Değerini Bilelim” başlıklı yazısında kadının çocuklar üzerindeki tesirini şu şekilde ifade etmiştir (Barker, 1935:206-211):

Doğum ve ölümün ülkemizde gittikçe çoğalmakta olduğunu Nüfus deneme anketleri göstermekte ve bu bize kıvanç vermektedir. Cumhuriyetin barış ile geçen son yılı içerisinde Türk yavrularına sağlık ve varlık bağışlamıştır. Devlet bir yandan doğan ve büyüyene çocuklar için sıkı tedbirler almış diğer taraftan ise, annelerimizin bilgilerini artırmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinde doğan bir çocuğun yaşaması için elimizden geleni yapmalıyız. Geniş yurdumuzun topraklarında düşünecek, üretecek ve başaracak güçlü bir nesile ihtiyaç vardır. Biz Cumhuriyetin gençlerini bu şekilde yetiştireceğiz..

³ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

Türk çocukları için on yıl içinde bayağı gelişme yaşanmıştır. Fakat yapacaklarımız bununla yeterli kalınmayacaktır. Devlet hususi idare ve belediyelerinde çıkacak olan para değerli ve bilgili ellerle çok yararlı ve meyveli işler başaracaktır. Doğacak Türk yavrusunu ve doğuracak olan annenin bakımı için faaliyet gösteren doğum evlerimizin bugün yetişecek sayıda olduğunu hiçbirimiz iddia edemeyiz. En azından şimdilik, büyük şehirlerimizde olması luzümlü olan sağlık kurumlarında en ümitsiz anneleri ve yavrular bile kurtarılarak anneler de ölüm nisbeti 3-4 'e kadar indiriliyor.

Bu asırda evde doğumun tehlikesini herkese anlatırız. Doğum evleri gebe anneleri daha doğurtmadan muayene etmekte icap eden tedavi ve tedbirleri yapmaktadırlar. Kanı zehirlenen, güç doğuracak anneler bu doğum evleri sayesinde gözetim altında tutularak, müdahale edilir.

İlk yavrusunu doğuracak veya doğururken ölen genç annenin, vatana millete faydasını düşünelim. O kırk beş yaşına kadar vatana daha birçok yavru verecektir. Bunların büyütüp çoluk çocuk sahibi edinceye kadar servet, ilim ve nüfus çoğalacaktır.

Kanada'nın bir köyünde mayıs ayında genç bir annenin doğurduğu beşiz kız çocuklarının o memlekette ne büyük heyecan ve coşku yarattığını tahmin edebilirsiniz. "Kanada'nın büyük şehirlerinden hemen hemen yardımlar toplandı. Tayyarelerle yavrulara insan sütü, doktorlar ve hasta bakıcıları gönderildi. Elhasıl beş çocuğun yaşaması için ne lazım gelirse yaptılar ve yaşattılar."

Çok çocuklu ailelere yardım hepimizin vazifesidir. Devlet hususi olarak bu yardımları son yıllarda yapmaktadır. Sağ altı çocuğu olan anneye muhtaç ise nakdi yardımda bulunuyor, değilse bir madalya veriyor. Bu ailelere, bazı vergi ve ücretlerden de muaf bırakmalıdır. Bütün nakil vasıtalarında yarım ücretle gezmelerine müsadele çıkmalı ve memuriyete girmelerinde, terfilerinde rüçhan sahibi olmalıdırlar.

- 4) Cumhuriyet döneminde nüfusun arttırılmasıyla anne ve çocuğun sağlaştırılması eksenli çabalar ve yardımlarda beraberinde artmıştır. Cumhuriyetin yetişkin vatandaşları olacak olan çocukların yetiştirilmesinde; **⁴gündelik hayatta alışkanlıkları, eğitimi, siyasal ve sosyal yaşantısının idealize edilmesinde annenin rolü daha büyüktür.**

Zeki Mesud Alsan'ın Ülkü Halkevleri Mecmuasının 27. Sayısında ele aldığı, “Kaynaşan Avrupa- Aracı İngiltere- Streza Konferansı- Uluslar Derneği- Kadınlar Kongresi” başlıklı yazısında Türk kadınına dair duygularını şu şekilde ifade etmiştir (Alsan, 1935:212-217):

Ulusal kadınlar birliğinin on ikinci kongresi geçen ay İstanbul'da toplandı. Bu kongreye her zamankinden daha çok kadın katılmıştır. Bu kongrede, sosyal hayat, kadın ve erkeğin karşılıklı geçimine kadar birçok konu konuşulmuş, kararlar alınmıştır.

Kadınlar birliğinin on ikinci kongresine büyük bir sevinç ile katılım sağlanmıştır. Ulusal kadınlar birliği kadınların siyasal, sosyal ve moral alanda erkekler ile aynı haklar kazanarak bir olması amacı gütmektedir.

Türk sosyetesinin kadın ve erkek sorunu üzerinde tekamül tarzı, dünya kadınlığı tarafından çok özenle incelemeye değer yüksek mahiyet taşımaktadır. Kadın ve erkek kavgası, arzu edilen sosyal yükselmeyi zorlaştırır. Her kavganın sonunda elde edilen sonuçlar kesin çare bulmaktan uzaktır. Bir düzen kurulması için ilgi taraflar arasında uyuşmanın olması şarttır. Bir tarafın diğer tarafa tahakküm uygulayarak yüklettiği şeylerden verim alınamaz. Onun için ulusal ve sosyal hayatta erkeğin veya kadının birbirilerinden üstün olmaları övünülecek bir şey değildir. Kadın ve erkek arasında hayırlı ve verimli hadise yaşanması için; beraber çalışmaları, çeşitli iş alanında karşılıklı yardımda bulunmaları ile birbirlerini tamamlamaları ile mümkündür.

Bir bedenın şu veya bu parçası için üstünlük dileğinde bulunarak öbürlerine hükmedemezse bir sosyetenin kadın ve erkek üyeleri de birbirlerine karşı bencil iddialar

⁴ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

ileri süremezler. İşin ve ödevin çeşidine göre şu veya bu üye zamanında ve sırasında ilk sıraya geçebilir. Her erkek her şey olmadığı gibi kadın da cinsine tanınan haktan ancak kendi özel gücü nispetinde yararlanır.

Erkeğin bugün eski düşüncelere takılarak üstünlük taslaması ne kadar yanlış ise, kadının da cinsi ayrılığı kalktıktan sonra aynı şekilde harekete geçmesi o kadar uygunsuz olur. “Kadın ve erkek geçimi bir arada nasıl ise sosyete içinde öyledir. Birbiri ile iyi geçinmek ve verimli iş görmek isteyenler yalnız kanunların arkasına saklanamazlar. Kanunlar kadar içten gelen duygularla ilgili olan yardımlaşmanın da bu yoldaki büyük rolünü unutmamak gerekir.”

Erkekler kadın kadınlarda bu gerçeği anlar ve çalışmalarına da ona göre yön verirlerse ülkülerine daha çabuk kavuşurlar.

- 5) Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin **eşit hak⁵** ve **imkanlara** sahip oldukları durumdur. Kadın ve erkekler yasalar önünde eşit olsalar da aralarında ataerkinin yol açtığı eşitsizlik mevcuttur. Böyle bir eşitliğin sağlanması halinde herhangi bir ayrımcılık olmayacaktır. Bu eşitliği güçlendiren mekanizmalar ortadan kalkmadığı sürece tam anlamıyla bir eşitlik ortamı sağlanamaz.

Hıfzı Veldet, Halkevleri Mecmuası’nın 28. Sayısında Türk hukukunda kadının yerini şu şekilde ifade etmiştir (Veldet, 1935:268-276):

Türk kadını, evvelce Türk ırkına yabancı olan bir takım adet ve taahhüllerin nüfuzu neticesinde kaybetmiş olduğu yerini 8-9 yüzyıllık bir fasıladan sonra bugün tekrar kazanmıştır. Birçok milletin kadınları insan haklarından birçoğunu almak için; didinip, uğraşıp, çırpınıp dururken, erkeklere verilmiş haklara malik olan Türk kamutayında saylav bulunduran Türk kadınlığı ne kadar övünse yeridir.

⁵ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

Türk kadını eski hukuka nazar ne idi de yeni hukuka nazar ne oldu? Meselesini hukuki tabir ve ıstılahlardan mümkün mertebe sakınarak ortaya koyalım ve bu alanda yapılmış olan göz kamaştırıcı değişikliği, gücümüz nisbetinde anlatalım:

Kadın haklarını, hukukun iki büyük kısmı olan amme hukuku ve hususi hukuk bakımlarından ayrı ayrı mütalaa etmek icap eder;

Amme hukuku demek kısaca, bir ulus ferdlerinin devletle olan münasebetlerini tanzim eden hukuk demektir. Mesela devlet teşkilatlarının, vergi, askerlik, memurluk, siyasi kurumlarda seçme ve seçilme işlerinin, suç işleyen kişiyi cezalandırma amme hukukuna aittir. Bütün bu saydığımız misallerden görüyorsunuz ki bir yandan ferd yani kişi vardır; öte yanda hakimiyeti haiz devlet vardır. İşte bu ferd ve devlet münasebetinde acaba eskiden Türk kadının yeri ne idi? Dikkatlice baktığımızda görüyoruz ki, amme hukuk bakımından Türk kadınına evvelce hiç hak verilmemiştir.

Türk kadını, devlet memuru olma hakkından, belediyeye üye ve kamutay sayılab seçme ve seçilme hakkından mahrum bırakılmıştır. Bu mahrumiyetlere mukabil Türk kadını, kadın olduğu için daha az vergi vermiyordu. Bir suç işleyen Türk kadını aynen bir erkek gibi ceza alıyordu. Yani kadına hak tanınmamış yalnız mükeleffiyet yükletilmiştir. Hak olmayan yerde bir varlık da yoktur ve olamaz. Bu yüzden eski amme hukukunda Türk kadının mevkii bir hiçten ibarettir.

Bugün amme hukuku sahasında erkeğin haiz olduğu her türlü hakka Türk kadınıda maliktir. Ve her çeşit memuriyetin kapısı kadınlar içinde açıktır. 14 Nisan 1930 tarihinde belediye kanununun kabul edilmesiyle, belediye seçimlerinde kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır.

Türk teşkilatı esasiye kanunun onuncu maddesi, 18 yaşını ikmal eden her erkek Türkün sayılab seçme hakkına; Teşkilatı esasının 1.maddesi, 30 yaşını bitiren her erkek Türkün de sayılab seçilme hakkına malik olduğunu; 12. maddesinde ise, diğer bazı sebepler arasında, emniyeti suiistimal vehileli iflas suçlarından en azbirinden mahkum olanların sayılab seçilmeyeceğini söylemektedir. Her vatandaşa ancak suç işlediği zaman

tahmil olunabilen bu gibi cezalar niçin kadın olarak yaratılmış olan Türk kadınına doğrudan yükletilsin!

Böylelikle, Teşkilatı Esasiye kanunumuzun yukarıda söylediğimiz maddeleri değiştirilmiş ve Türk kadınına bütün siyasi haklar tanınmıştır.

Türk kadının amme hukukundaki yerini şöyle bir kuş bakışı ile gördükten sonra, şimdi de hususi hukuktaki yerini tetkik edelim. Hususi hukuk, yalnız ferd ile ferd arasındaki münasabeetleri tanzim etmektedir. Hususi hukukun en muhim kısmı; medeni hukuktur. Bütün hayati işlerimiz medeni hukuk çerçevesinde vesine girebilir. İşte şimdi yapacağımız şey bu çerveyenin içinde Türk kadının eski ve yeni mevkiini tetkik etmek olacaktır.

Eski mevki deyinince, İslamiyetten sonraki mevkiyi kastedilmektedir. Bütün eski Türklerde camia içinde kadınların yüksek mevkiisi vardı. Kadınlar erkeklerle müsavi hukuk sahibi ve erkeklere karşı tamamen serbesttiler. Türk ailesinde ev sahibi kadının yeri mevkiisi çok yüksekti. Türk kadının aile içinde rolü han yani hükümdar karısının devlet içinde mevkiine de tesirin göstermiştir. İslam hukukunun nüfuzu üzerine Türklerde kadının hukukü vaziyeti değişmiştir. Bilhassa, Osmanlı saltanatının tazyiki neticesinde Türk kadınlığı çok ezildi. Fakat bu hal hemen hemen yalnız şehirlere münhasır kaldı.

Köylerde eski Türk adet ve görenekleri devam etmiştir. Bir Türk kadını ile bir erkeğin konuşması şöyle dursun onu görmesi bile imkansız hale getirilmiştir. Halbuki, köylerimizde Türk kadını tamamen serbestti. Şehirli Türk kadını evinin penceresinden başını çıkarmaya bile cesaret edemezken; köylü kadını ürününü şehre getirir, pazarlık eder, satar ve evinin ihtiyaçlarını alıp köyüne giderdi. Bütün bu haller bir taraftan köylü kadına ne kadar önem verildiğini göstermektedir.

Kadının bir ulus içinde ayrı bir mahluk, bir zümre değil, ulus bütünü yarısı demek olduğunu bir türlü anlamayan kafalar, bin bir türlü din kaidelerinin bin bir yolda tefsiri ve zulümlerini arttırdıkça arttırmışlardır. İşte bütün bu hallere nihayet Türkiye cumhuriyeti ve Türk medeni kanunu engel olmuştur. Bugün, kadın amme hukuku erkekle müsavi olduğu gibi medeni hukuk bakımından da tamamen müsavidir.

Bugün, medeni kanunumuzun nikah yerine evlenme tabirini koymuştur. Kanun, kadının evlenmede pasif bir nesne olarak erkek için bir hayat arkadaşı olduğunu ortaya koymaktadır. Kadının boşanma hususundaki vaziyeti de eskiden çok feci idi.. Bugün kanunu medenide yazılı mauiyyen sebepler dolayısıyla kadın da erkek de boşanmayı istemek hakkına haizdirler. Halbuki; eskiden kadının boşanma hakkı gayet nadir hallerde mevcut oldurdu. Ancak erkeğin boşanma hakkı mutlaktı.

Bugün medeni kanunumuz, evlilik birliğinin varlığını veya yokluğunu kocanın keyfine tabi olmaktan kurtarmış ve bunu çok sağlam esaslara bağlamıştır. Ayrıca bugün bir Türk erkeği, her medeni kanunun gerektirdiği usulde yalnızca bir Türk kadını ile evlenme hakkına sahiptir.

Velayet keyfiyetinde de bugün kadın erkekle aynı mevki haizdir. Medeni kanunumuzun 263. maddesinde, “*evlilik mevcut iken ana ve baba velayeti beraberce icra ederler*”denilmektedir. Bugün birçok memlekette velayet hakkı yalnız babaya verilmiştir. Ana, ancak babanın vefatından sonra çocuklarının velisi olabilirdi. Eski hukumuzda ana, babanın yokluğu halinde de veli olamazdı. Kendisine ancak vesayet verilebiliyordu.

Eski medeni hukukta kadının erkeğe nazaran çok aşağı bir mevkiide olduğunu eski şahitlik ve miraz kaidelerinde açıkca görülmektedir. Bugün şahitlikte, erkek- kadın farkı yoktur ancak eskiden, iki kadın bir erkek yerini tutabilirdi. Mesela, nikah kıyılırken iki şahidin huzuru şarttı. Fakat bu iki şahitten maksat iki erkek şahit idi. Bir taraf kadın şahit göstermek isterse, iki kadın getirmek mecburiyetinde idi.

Miras kaidelerinde ise, malların cins ve nevine, mirasçıların kadın ve erkek olmalarına göre yüzlerce şekilde tanzim edilmekteydi. Kadın erkeğe nazaran vaziyete göre yarım, dörtte bir, yedide bir veya sekizde bir miras alırdı. Halbuki bugün miras hususunda erkekle kadın arasında hiçbir fark yoktur. Erkek ne kadar hisse alıyorsa kadın da aynı nisbet ve aynı miktarda hisse almaktadır.

Şu mukayeseli kısa izahımızdan anlaşılmadık ki; Türk kadının eski amme hukuku sahasında hiçbir yeri yoktur. Kadını bugünkü mevkiye layık görmeyenler, Türk kadının

henüz cahil olduğunu ileri sürmektedirler. Böyle bir mütelaaya daha bundan 12 sene evvel Mustafa Kemal Atatürk İzmir’de cevap vermiştir:

Atatürk 1923 şubattında İzmir’de kadın meselesinden bahsederken, hakikatleri acı da olsa olduğu gibi açık bir şekilde gören ve onlara çare arayıp büyük şeflere has bir dille: “Efendiler ! Memleketimizde cahil varsa umumdur, yalnız kadınlarımız değil erkeklerimize de şamildir” demişti. O günden bugüne kadar bu cehli izale yolunda atılan adımları hepiniz biliyorsunuz. Türk yurdunda kültür sahasında ilerlemelerden kadınlar da erkekler kadar hatta daha fazla istifade etmişlerdir.

Bütün dünya kadınları gözlerini Türk kadınına çevirmişlerdir. Hatta bir iki ay evvel uluslar arası kadın birliği kongresi İstanbul’da toplanmıştır. Türk kadınına bu imkanı hazırlayan ve yurdumuzda yapılan her büyük ve iyi değişiklikler olduğu gibi kadınlık inkılabında da 3 Şubat 1923’te İzmir ve 26 Ağustos 1924’te Dumlupınar, 27 Ağustos 1925’te İnebolu nutukları ile dönmez ve yılmaz iradesi ile, önderlik yapan Yüce Atatürk’e, sadece Türk kadınlığı değil, baştan başa Türk ulusu minnettadır.

- 6) Tarihsel çerçevede hukuk normlarının **ataerkil ideolojiden**⁶ beslendiğini görmekteyiz. Bu hukuk uygulamalarında ataerkil ideoloji perspektifin hukuk uygulanmasında hakim olduğu ve toplumsal cinsiyet bakımından hukukun adaletsizliği görülmektedir. Cumhuriyet devrimleriyle birlikte kadınların “**Medeni Kanun**” ile kadınların eskiye nazaran erkeklerle eşit yurttaş olmak hakkını kazanmıştır. Ancak kadın ve erkek arasındaki **güç dağılımında ayrımcılık** devam etmektedir. Bu bağlamda hukukta, **toplumsal cinsiyet kavramının sorgulanıp**, bunun adaletsizliğe yol açacak sonuçlarına karşı önlem alınması gerekmektedir.

Hıfzıhrahman Öymen’in Ülkü Halkevleri Mecmuası’nın 28. Sayısında Köy Terbiyesinde Aileye Yardım adlı yazısında kadınlar hakkında düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir (Öymen, 1935:277-278):

⁶ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

“Yeni köy pedagojisinde aileye yardım teşkilatına büyük yer ayrılmaktadır. Köy evinde, hastalık, sosyal bakımsızlık aile kuvvetini kıran ve yıkan bir tesir taşımaktadır. Ayrıca köyde daha çok uğraşan ve evin terbiyesini yürüten kadındır. Bilhassa hasat zamanı bu yardıma ihtiyaç vardır. Çünkü en çok bu mevsimde çocuklar ikmale uğramaktadır”.

Ayrıca daha geniş bir iş olarak toplumsal yardım vekaletleri kolları ile köy yardımcısı adıyla bir nevi hemşireler teşkilatı meydana getirmişlerdir. Bu hemşireler, çok defa köyde muallim bayanlarla çalışmakta; köyün sıhhi, zirai vaziyetini ve yaşama düzenini değiştirmede ve yenileştirmede müessir olmaktadır.

Çocuk bakımı ve belli başlı hastalıkların tedavisi için; iyi bir sebze ve çiçek bahçesi hakkında bu hemşirelerin yaptığı hizmetlere büyük kıymetler biçilmektedir. Bu hemşire, köye yeni sebzeler tanıtır. Kışın köyün yetişen kızlarını etrafına toplar onlarla beraber dikiş diker; beraber kitap okurlardı. Bu hemşire hem köy kızlarının hakiki hayat bilgisi hocasıdır hem de tahsili tamamlama ve arttırmak için kursu vermektedir

Hemşireler, kuşkusuz bu işlere başlarken evlerin içerisine nüfuz etmiş ve onların ruhlarını kazanmıştır. Bu hemşirelerin ameli; köy ziraati ve iktisadiyatı yaparak yetişmiş bulunmaları ve içlerinde bu ülkenin ateşinde isteye isteye yanacak bir ruhun sinmiş bulunması gerekir.

- 7) Bu millet; esas terbiyesini **anadan**⁷ almaktadır. Türk milletinin yüksek nesillerini analar yetiştirmektedir. Çocuk bakımı ve terbiyesinde **annelerin bilinçlendirilmesi ve eğitiminde** büyük rolü vardır.

Hilmi Malik Evrenol, Ülkü Halkevleri Dergisinin **39.Sayısında**, “ Ana Baba Eğitimi Dirim Eğitimidir” adlı yazısında, Anne ve Babanın çocuğu üzerindeki terbiyesinde rolü hakkındaki düşünceleri şu şekilde dile getirmiştir (Evrenol, 1936:192-195):

⁷ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

Ana baba eğitimi ve çevre etkisi çocuğun terbiyesinde çok büyük rol oynar. Annenin çocuğunu terbiyesindeki rolü babadan daha büyük ve önemlidir. Anne çocuklarına güneş ödevini yapar. Her şey annenin etrafında ve onun arzu ve emirlerine göre döner. Annenin akıllı, iyi eğitim almış ve sakin olması çocuklarının iyi yetişmesine çok büyük katkı sağlar.

Annenin çocuğu ile olan geçici muhabbeti çocuğun dirimde karşılaçağı problemlere ve güçlüklerle cevap vermekten ve göğüslemekten uzaktır. Aman çocuğum incinmesin, istediğı olsun teorisine dayanarak çocukların eğitimini hizmetçilerin ellerine bırakan anneler ve babalar çocuklarının bir ulusa faydalı yerine zararlı yurttaşlar yetiştirirler.

Çocuğun en ufak rahatsızlığından dolayı endişe duyulması yanlıştır. Çünkü çocuk bunubir mazeret olarak görür ve annesinin ona düşkünlüğünden yararlanarak garip ve istenmeyen davranışlar ortaya çıkabilir. Çocuğun bu hal ve tutumlarını anneler geçirilen hastalığa bağlarlar; halbuki bu durum annenin gösterdiği fazla ilgi alakadan ileri gelir. Okuldan kaçmak veya her türlü dikkatini üzerine çekmek için hastalığı bahane eden çocuklarda vardır.

Hastalığı bahane eden çocuklara karşı alınacak tedbirleri dirimden bir vaka olarak anlatalım :

Cemile 8 yaşındadır. Orta bir gelire sahip olan bir ailenin en büyük kızıdır. Bulunduğı ev tahakkümü altındadır. Hastalığını bahane edecekdiye annesi en küçük isteklerini bile yerine getirmektedir. Evde, iki kardeşi bütün işleri yerine getirdiğinden Cemile'ye yapacak hiçbir şey kalmıyordu ve Cemile'nin parlamaya her zaman hazır mizacınınönüne geçiliyordu. Cemile'nin gerekçesi hazırdır: -Ben hasta idim, bu halime bakmayın. Zaten sinirliyim-

Bir zaman hasta olarak yatan Cemile, doktorların ve anne babasının daimi nazareti ve kontrolü altında idi. Annenin artık kızına karşı radikal bir karar alması gerekiyordu. Annesinin değişen ruh hali karşısında bir süre sonra kardeşleri ile birlikte evde payına düşen işleri yapmaya başlayan Cemile aynı zamanda annesine yardım etmeye başlamıştı

ve kısa bir süre sonra hasta çocuk hali büsbütün kayboldu. Demek ki biraz ihmal ve ilgisizlik korkunç semptomların önüne geçmeğe yeter.

Cemile’yi doktor muayenesinden geçirdikten sonra izzeti nefesine hitap edilerek dikkati, hastalığından iyi iş ve amaçlara çevrildi. Doktorun ve annesinin kıza sarf ettiği cesaret verici sözler,onun kendisindeki emniyeti ve itimadı sonucunda evini ve okulunu sevmeye başlamış ve dirimdeki güçlükleri karşılamayı ve göğüslemeyi öğrenmiştir.

Bir çocuğun eğitiminde aranılan en önemli özelliklerden bir diğeri de anne babanın hemfikir olarak hareket etmeleridir. Anlaşmazlık ya da ayrılık, çocuğun önünde değil; ayrı bir yerde yalnız anne ve baba arasında halledilmelidir.

Bununla birlikte, anneler ve babalar çocuklarını büyütürken ve terbiye ederken gözetecekleri iki önemli nokta vardır: Şefkat, aklı selim ve çocuğun bütün müşküllerini anlamaya özen göstererek ona göre davranmaktır.

- 8) Anne ve babanın çocuk üzerindeki etkisi çok büyüktür. Çocuk ilk eğitimini aileden alır daha sonra çevresinden etkilenir. Kadının aile içindeki rolü daha fazladır. Feminist kuramda “**annelik**”⁸ alanının nasıl kavramsallaştığını anlamak için yürütülen tartışmalarda ortaya çıkan temel sorunsal bağlamında şu tür sorgulamalar yapılmaktadır. “**annelik**” kadının tek önde gelen tatmin kaynağı mıdır? Yoksa sadece biyolojik faktörlerden biri midir? Ataerkil söylemde annelik, sadece **cinsel aktivite, gebelik, doğumdan ibaret** olarak tanımlanmaktadır. Eril cinsiyet düzeninde kadınlara dayatılan bir cinsiyet rolü olan annelerin günlük yaşamda karşılaştıkları ev içi sorunlar görmezden gelinmektedir.

Şeref Erdoğan, Ülkü Halkevleri Dergisinin 40. Sayısında “Terbiye’de Ana Babanın Rolü” adlı yazısında annenin hamileliğin ilk gününden itibaren çocuğun terbiyesinde etkisini şu sözleriyle ifade etmiştir (Erdoğan, 1936:287-288):

⁸ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

Maddi hayatın düzene konması oldukça nispeten ve kolaydır. Fakat çocuğun manevi hayatını inkişaf ettirme işi oldukça güçtür. Bu işin istenilen şekilde becerilmesi aile ferdlerinin bilhassa annenin çok büyük gayret sarfetmesi ve mütemadi cehdi lazımdır.

Halbuki bugünün Cumhuriyetçi hür Türkiyesi aile yuvalarındaki en büyük rolü üzerine almış ana ve babalardan bizzat kendi kendilerine idareye muhtedir, kini tahakkümü yenen ve bizzat kendisini insan sevgisinin serbest kölesi yapacak hakiki terbiye edilmiş sağlam karakterli çocuklar beklemektedir. Çocuk ruhunun, yükselere, erişebilmesi için toprağa havaya ışığa ihtiyacı olan bir ağaç gibi istiklal sahibi bir şahsiyete ihtiyacı olduğunu unutmamak lazımdır.

- 9) Çocuğu manevi boyutunun güçlendirilmesinde ve hakiki terbiyesinde aile ferdlerinin **eğitimli⁹, sevgili, saygılı, vicdanlı ve fedakâr olması** çok önemlidir. Cumhuriyetin; **bilgili, akıllı, çalışkan, ülkesini seven ve Atatürk'ün izinden giden çocuklarını** yetiştirmenin ilk basamağı aileye düşmektedir.

Dr. Münib Hayrı Ürgüblü, Ülkü Halkevleri Dergisinin 43. Sayısında “Kadın Hukuku” başlıklı yazısında kadının hukuktaki yerini şu sözleriyle ifade etmiştir (Ürgüblü, 1936:38-41):

Kanunların tek ülküsü bir ulusun fertleri arasında ekonomik ve sosyal birliği her ne değerinde olursa olsun kurmak ve kökleştirmektir. Ekonomik ve sosyal birlik zamanın yenilikleri ve isteklerine bağlıdır. Dini telakkilere dayanan kanunların bu mahiyetteki bir birliği yer etmesi zordur. Çünkü, din değişmez kaideleri bağrında gömülü bir halde saklar.

Rahibe Meri'nin dinin bu telakkisini şu veciz cümlesi ile anlatmıştır: “*Din mukaddes tanıdığı şeyleri hakikat addeder. Fakat ilim ise hakikat olanları mukaddes tanır.*” Hukuktaki kaideler velevki saygı mevkiinde tutulsa da antika gibi dokunulmadan saklanacak bir mal değildir Zamanın yeniliklerin, gidişine hukukun da ayak uydurması ve peşine takılması zaruridir.

⁹ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

Alman hukuku, 3 Temmuz 1986 yılında neşredilen Alman kanunu medenisinin tatbikinden evvel alman hukuku lisanı; latince, fransızca, yunanca ve mahalli alman lisanlarıyla yazıldı. Türlü lisanlardan yazıldığı için herkes tarafından anlaşılması güçtür. Alman ulusu bu binbir çeşit kanunu çeşnilerden kurtulmanın zaruriyetine inandı. Bu inançtan dolayı, bütün alman ulusu için hak ve eşitlik esasına dayanan medeni bir kanun vücuda getirildi.

Fransız kanunu medenisi belirtilen ihtiyaçları karşılayan bir kanundur. Bu kanun, aile hukukunun klisenin tesiri altından kurtarmıştır. Çünkü, fransız medeni kanunun en çetin düşmanı klise idi. Yeni Fransız kanunu medenisi, katolik dinin aile hayatı üzerindeki derin izlerini silmiştir.

Türk hukuk alemi de bu yenilik hareketlerinin tesirinden uzak kalmamıştır. Ali Paşa ve Sultan Azize Franız medeni kanunun Türkiye için de olduğu gibi kabulünü kabul etti. Fakat, Cevdet Paşa bu fikrin tatbik edilmesine mani oldu ve medeni kanun olarak mecelle kabul edildi. Bu dini mevzuattan dolayı erkek ile kadın arasında hukuk bakımından eşitsizlik yer etti. İnsan haklarının cins ayrımı gözetilmeksizin aynı derecede olduğu görüşünü kabullenmek lazımdır.

Eski hukukumuzda miras paylaşılırken kadın, erkeğin aldığı yarısını alırdı. Aynı ailenin çocuğu olmasına rağmen bir kadının kardeşine nazaran yarı parça alması doğru ve haklı bir paydaşlık olmazdı. Yeni medeni kanunumuz 439 uncu maddesi ile eşitsizliği kaldırmış, kadın ve erkek evladın aynı derecede hak sahibi olması sağlanmıştır.

Dinin aile hayatını tanzim ettiği 13'üncü asır içinde kadına verilen değer ve mahiyet bugünün düşüncülerinden büsbütün başka idi. Kadın kendisinden istifade edilen bir mal olarak görülüyordu. Böyle bir esas kabul edilince kadının müsavi ve müsavat üzerinde muamele görmesi görmesine imkan yoktur. Netice olarak da kadının, kocasının her an ve zamanda aynı haklara malik ve samimi bir arkadaşı olması kabil olmuyordu, hatta kabul dahi edilemiyordu.

Biliyoruz ki eski hukukta erkeğin (boşsun) demesi kafi idi. Hatta içerisinde kağıdı bulunmayan boş bir zarfı karısına göndermesi dahi kendisini boşadığına delil olarak alınır

ve kadın boş düşerdi. Kadına boşanma hakkı prensip itibariyle kabul edilmiyordu. Kadın ancak evlenirken erkekler tarafından kendisine boşanma hakkı verilmişse boşanma davası açabilirdi. Bu hukukun uygulandığı zaman kadın evlenmeye muvafakatını nikah kıyan imama kapı arkasından ve ekseriyetle bir vekil marifetiyle bildirirdi.

Kadının boşanmayı istemek hakkından mahrum bırakılması bazen insan ruhunu, izzaeti nefsinini ızdırabla kıvrandıracak elemeler ve vaziyetler doğurmuştur. Boşanma mecburiyetinde kalan kadın, aile içerisinde çekilmez bir hallere maruz kalan kadın boşanmak için kocasının muvafakatını beklemek ve muvafakattan ve istimdat etmek ve medet ummak mecburiyetindeydi.

25 Ekim 1933 yılında neşredilen aile kararnamesi kapitülasyon hukukunun Genel Savaş esnasında tarafımızca ortadak kaldırılmış bulunmasından ötürü azınlıklara mensup vatandaşlar için de kendilerinin dini esaslarına saygıda tutarak hükümler koyuyordu. Nitekim bu aile kararnamesinin ikinci faslı museviler hakkındaki memnu nikah vaziyetlerinden bahseder. Yine denilebilir ki bir aile kararnamesinin esasını dini telakkiler teşkil etmektedir.

Aile kararnamesinin 102. Maddesinde şöyle yazılmıştır: “*Telakkin ehli mükellef olan zevçtir.*” Görülüyor ki aile kararnamesinde boşanma hakkı prensip olarak kocaya verilmiştir. Aile Kararnamesinin 119’uncu maddesinde kezalik kocanın cüzzam veya zührevi hastalıklara tutulmuş olmasından ötürü kadının boşanma davası açabileceği kabul edilmiştir. Kocasının deliliği sebebi ile de kadının boşanma davası açmak hakkı esas itibariyle tanınmıştır. Kararnamenin dikkate en ziyade değer bulduğum tarafı geçimsizlik dolayısıyla kadından boşanmayı istemek hakkının tanınmış olmasıdır.

Filhakika, bu kararnamenin mücibince karı ve koca arasında kavga ve geçimsizlik çıkarsa iki taraftan herbiri hakime müracaat edebilir. Hakim bunun üzerine ailelerinden birer kişiyi hakem olarak tayin eder. Hakemler iki tarafı da dinlerler, arayı bulmaya uğraşırlar. Mutabaakatı temin etmek kabil olmazsa kabil olmazsa boşanmalarına karar verirler. Hakemlerin verecekleri bu karar kat’idir. Bu müracaatı izahatımdan da anlaşıldığı gibi hakemler tetkik ediyorlardı. Hakemlerin kararı da kat’idir. Yani bu kararlara karşı temyiz yolu ile itiraz etmek kabil değildir.

Miras bakımından ise kadın yine erkeğin aldığı yarsını almaya devam ediyordu. Bahsedilen aile kararnamesi bu hususta bir yenilik yapmış değildir.

İçten gelen bir duygu ve ile itiraf etmek lazımdır ki.. Türk kadınına sosyal ve İktisadi alanda müstakil varlığını ve haklarını tam ve mütekamil olarak Cumhuriyet rejiminin kanunları vermiştir.

10) Tarih boyunca ve tüm eski hukuk sistemlerinde kadınların **çalışma¹⁰, velayet, miras ve boşanma** gibi pek çok temel haklardan mahrum bırakılmıştır. Toplumsal cinsiyet ve hukuk ilişkisinin en önemli noktası **eşitlik ve ayrımcılık** uygulanmasıdır. Kadınların toplumdaki cinsiyet rollerini sorgulamak haklarını aramak için Türkiye’de II. Meşrutiyet döneminde seslerini duyurmuşlardır. 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu ile kadınlar; **tek eşlilik, karı kocanın eşitliliği, resmi nikah gibi çağdaş düzenlemelerle hakları güvence altına alınmıştır**. Yeni Türk Medeni kanununa göre **kadın- erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik devrimci ve çağdaş** düzenlemeler getirilmiştir.

Cumhuriyet’in ilanından sonra kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal hayatları üzerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Türkiye’de Medeni Kanun’un esas aldığı nokta ailenin demokratik seviyeye ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Tek partili dönemde yazılan yazılarda, klasik ataerkil yapısından modern çekirdek aile yapısına geçiş topluma entegre edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yeni oluşturulan kadın kimliği; **“anne”, “eş”, “fedakâr”** gibi kavramlarla anlam kazanmıştır. Tevhid-i Tedrisat kanunu ile birlikte kız çocuklarının eğitime ilişkin olarak karma eğitime geçilmesiyle birlikte eğitimciler bir taraftan kız öğrencileri hayata hazırlamış bir taraftan da aile bilgisi verilerek bilinçli anne ve ev kadını yetiştirme gayesinde bulunmuşlardır. Bu dönemde kadınların siyasi varlığın yönelik çeşitli haklar sağlanmıştır. Ancak kadınların bu haklara kavuşması kademe kademe gerçekleşmiştir.

¹⁰ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

Tek partili dönem, kadının yaşam koşullarını iyileştiren bir dönem olma özelliği taşımasına rağmen tüm sorunlara tam anlamıyla çözüm sunduğu söylenemez. Fakat bu dönemde yaşanan gelişmeler, kadının varlığı ve hak mücadelesinde farkındalık yaratması açısından önemlidir.

5.3.2. Çok Partili Döneme Geçişte (1946-1951 Tarih Aralığında) Kadın Algısının Ülkü Dergisine Yansımaları

1946-1951 yılları arasında üçüncü seride 44 sayı çıkartılmıştır. Bu sayılar içinde 1946 yılında 113.ve 1949 yılında 33. sayıda kadın ile ilgili olan yazılar incelenmiştir.

Hıfzırâhman Raşit Öymen, Ülkü Halkevi Dergisinin 113. Sayısında, “Seçim Terbiyesi” başlıklı yazısında, Türk kadınının seçme hakkı görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir (Öymen, 1946:4):

Hem hak hem de üzerimize vazife olan büyük seçimlere çağrıldığımız bugünlerde devlet işlerini beraberce takdir ve tayin etme yolunda hakikaten büyük bir imtihandayız. Sahiplerine emanet edilen işlerin mesuliyetini yüklenecek değerinde olan yurttaşları, ayırmakta ve beklenen alaka ve ilgiyi elden bırakmamak, ileri bir cemiyetin en büyük gayesidir.

İçinde bulunduğumuz cemiyet hayatında ferd olarak yetiştirdiğimiz yavrulara, vatandaş olarak taşıdığımız kanaatleri, inandığımız fikirleri çevremize yayarak devam ederiz. Devlet bütünlüğünün temeli olan bu vatandaş ruhunun hareketli ifadeleri ise, kesin hatları seçimlerde belli olur. Onun için seçimlere inşirak etmemek, bu ödevimizi gereği gibi yapmamak, umumi hayatın sarsıntılarına karşı hep beraber sorumu olduğumuz vatandaşlık mesuliyeti duygularla bağdaşamaz.

Semihe Kanbay, Türk kadının ve Türk kızının duraklamadan seçim meydanlarına atılması ve sandığa koşması çağrısında bulunmuştur. İsmet İnönü'nün bu yolda öncülük ettiği ve bu aydın yolda sağımız ve solumuza ibret olacağını her fırsatta yinelemiştir. Bu yolda, Mustafa Kemal Atatürk'ün çizdiği adımlarla, Türk kadınını gözlediğini ve bir adım

geri kalmaması için seçimlere katılmasında milletimizin ün alması gerekli olduğunu belirtmiştir.

Seçimlerin bir maksadı da çapraz görünen fikirleri ve inanışları terrakiye götüren bir tarafları varsa bunların teraddüt etmesini topluluk hayatında luzümlü saymakta gerektiren yönlerini taramaktır. Siyasi terbiyemizin gelişmesi hesabına bu farkları tabii zaruri hatta teşvike değer gördüğümüz içindir ki bu farkları siyasi teşekkül halinde ortaya çıkmalarını isteriz.

Ancak bu partiler demokratik devlet kıymetlerinde kuvvet alıyorsa, vatandaşların ödevlerine karşı alakalarını arttıracak yoldan yürümeleri lazımdır. Çünkü bizim için değerli vatandaş olma vasfı, bir partili olma vasfından büyüktür. Hiçbir parti vatandaşlık vazifelerinde ve müşterek hizmet terbiyesinde boşluklar yaratmaya cesaret edememelidir.

11) Kadınların zorluklarla dolu mücadele hayatında göstermiş olduğu **gayreti**¹¹ ve **fedakarlığı** çok değerlidir. Kadınlar uzun yıllar boyunca seçim kanunundaki değişiklik tasarısında dışarıda bırakılmıştı. Bu yüzden kadınların toplumda hak ettiği yere ulaştırmada en önemli devrim, “**siyasi haklarının**” kazanmasıdır.

Hasip Ahmet Aytuna, Ülkü Halkevi Dergisinin 33. Sayısında “Ailenin ve Cemiyetin Temeli Kadın” başlıklı yazısında kadın hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir (Aytuna, 1949:3-4):

Tarih boyunca tekrarlanan büyük harpler ve devrim mahiyetinde olaylar daima milletin siyasi, iktisadi ve içtimai düzenini değiştirci hareketlere yol açmıştır. Milli hudutlarda içeriye düşman sokmayan milletler bile, silahlı düşmandan daha korkunç ve sinsî ideolojilerin buhranlı zamanlarda birer sel gibi memleket içine yayıldığını görmüşlerdir.

Bu tehlike zamanlarında milli varlığı emniyet altına alacak tedbirlere başvurulurken ailenin ve cemiyetin temeli olan kadın meselesi; hemen ele alınan konu olmuştur. Kadın

¹¹ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

davasında başlıca iki temel düşünce tartışılmıştır. Çalışan kadın mı? Yoksa aile ocağına bağlı anne kadın mı; milli refah ve saadete hizmet etmektedir?

Bu meseleyi liberal görüşe ve ekonomik hayat felsefesine bağlı olarak düşünenler: Zamanın ekonomik şartları; cemiyetin kadın emeğinden faydalanmayı zorlamaktadır. Kadın da erkek gibi çalışmalı, cemiyetin ilerlemesine, kalkınmasına hizmet etmeli ve erkeğe verilen bütün haklardan faydalanmalıdır.

Çalışan kadın, kadınlık ideallerinin gerçekleşmesinde daha iyi yardımcı olur. Ancak kadın, aile içinde anne olarak erkeğin hayat arkadaşı olursa cemiyetin ilerlemesine yardımcı olamaz. Halbuki kadın cemiyete bir şeyler vermeli ve ailenin dar kafesinden çıkarak hayatın ekonomik mekanizması içinde faal bir almalıdır. İddasını tekrarlamaktadırlar.

Bir memlekete içtimai düzene kavuşturmak için kadını hak ve hürriyete kavuşturmak muhakkak ki çok önemlidir. Ancak kadını, erkeğin yanı başına koyarak bir işçi gibi çalıştırmak, ekonomik nizami düzenleyen bir tedbir olabilir mi? Bir cemiyetin ilerlemesi ve ekonomik şartların düzenlenmesi için başvurulacak tek çare, kadını aile dışında ücretli işçi olarak veyahut aylıklı bir memur olarak çalıştırmak mıdır?

Feminizm nazarıyla peşinde koşan teşekküller bile kadının hak ve hürriyetini bir manada anlamamışlardır. Kadının erkekten ayrı bir fizyolojisi olduğunu ve cinsi fonksiyonları bulunduğunu yalnızca kadınlığa icabı olan vazifeleri de yapması gerektiğini hatırlatarak kadının siyasi hakları ve hak eşitliği üzerinde durmuşlar; fakat ailenin ve cemiyetin temeli olarak vasıflandırmamışlardır.

Bu mesele Kurtuluş Savaşından sonra kadınlarımıza; erkeğe tanınan hakları tanımak şeklinde bir tarihi zaruret olarak tezahür edilince bizde de böyle anlaşıldı. Lakin kadının içtimaileştirilmesi işinde asıl mesele unutuldu. Kadına erkeğine eşit haklar verilmekle, cemiyetteki kadın meselesi halledilmiş sanıldı.

Ne yazık ki okumuş kadın, gerçek manada bir ev kadını, çocuklarını terbiye eden bir anne, serbest zamanlarında hayır işlerine katılmayı ve erkek hemşiresi ile yan yana

çalışmayı, bir yenilik ilerilik saymak gafletine düştü. Çalıştığı iş yerinde veya dolaştığı gördüğü teveccühün asıl sebeblerini incelemek ihtiyacını duymadan kadınlık şahsiyetinin gururu içinde, ev kadınlığı ve annelik tarafını unuttur gibi oldu.

Bu durumun iki haklı sebebi vardı. Kadın aile içinde göremediği takdir ve itibarı, memur olduğu zaman, kucak kucak toplayabiliyor ve gururu herkes tarafından okşanıyordu. Yaşama şartlarının ağırlığı ve kocasının emeğine ödenen paranın yetersizliği karşısında kadın da; evi dışında çalışmaya mecbur olmuştu. Bu mecburiyet içinde çocuksuz yaşamak veyahut birden fazla çocuk sahibi olmamak; kadının evi dışındaki işine daha uygun geliyordu.

Yalnızca çocuklar için değil; ev işlerin de çalışan kadınlar için de yük olmaya başlamıştı. Anne kontrolünden ve mahrumiyetinden uzak büyüyen çocuklar; günün içinde cemiyet içinde de yük olacaklardı. Anne kadın, bu yakın tehlikeli sezmekte güçlük çekmekte zorluk çekmektedir.

Fakat, mesele incelenecek olursa görülür ki, kadınların cemiyet içinde yaptığı işlerin çoğundan elde ettiği kazancın yarısı, giyinme tuvalet ve işine gidip gelme ile masraflarına gitmektedir. Ayrıca, kadın ve erkeğin fizyolojik farklarından dolayı, kadın işi ve erkek işi arasında hem miktar hem de kalite bakımından farklar bulunduğu daima göze çarpmaktadır.

Vakıa; ağır işlere kendilerini erkekler kadar veren, sabır ve tahammülde erkeklerden geri kalmayan köylü kadınlarımız da vardır. Fakat, köylü kadınlarının gördükleri tarla ve tarım işleri, el işi değil; kendi emekleri ile değeri artan kendi işleridir. Velhasıl önemli olan taraf; bu işler köylü kadınları evlerine bağlamaktan ve çok çocuklu anne olmaktan alıkoymamaktadır.

Fakat, diplomalı kadınlarımızın rağbet ettikleri büro işleri, onların annelik işlerini körelten, ev kadını olmaktan uzaklaştıran el işleridir. Bu işlerin az ya da çok olması iyi yürütülmesi veyahut geciktirilmesi, çalışan kadının kazancı ile ilgili değildir. Bundan dolayı, büroda çalışan kadınların cemiyete hizmeti, tek taraflı kalmaktadır. Halbuki, bir

cemiyetin gelişmesi; o cemiyeti teşkil eden insanların fizyolojilerine ve kabileyetlerine uygun işlere kendilerini vermeleriyle mümkündür.

Biz de kabul ediyoruz ki; cemiyet içinde yaşayan insanların biricik vazifesi, nesli yetiştirmek değildir. Kadın ile erkeğin bir arada yaşamasını yalnız bu düşünceye bağlamakta doğru değildir. Erkek, yalnız baba olmak için yaşamadığı gibi, kadın da yalnız anne olmaktan başka düşünceler ve işler peşinde koşabilir. Ancak, bütün işlerden çok onun kadınlığından çok daha şerefli olan “annelik” gururunun damgası bulundurulmalıdır. Bu damga ile kadın, her zaman cemiyete daha faydalı olma şansına maliktir.

Aile çatısı altında beraber yaşayan kadınla erkeğin karı- kocalık münasebetleri onları her ne kadar nesli devam ettirmekle vazifelendirmiş ise de, bu vazifenin ifası onların huzur ve refah bakımından çok önemlidir. Bilhassa kadının anne olması; yapacağı her türlü ücretli işlerden kat kat üstün ve şerefli. Çünkü, kadının annelik işi; milletin varlığını ve istikbalini emniyete alan nesiller yaratma işidir. Fakat çalışan kadın, anne olmaya yanaşmazsa; milli varlık nasıl sağlanır?

Kadını ve kadın meselesini milli varlığın temeline oturtturarak hakiki değerlerle ele almak; bürolarda çalışan kadınlarımızı sıcak ve samimi münasebetlerin kaynağı olan aile ocağına kavuşturmak için ciddi tedbirler düşünmek zorundayız. Ve inanalım ki; aydın ve bilgili Türk kadın; ailenin ve cemiyetin temeline, annelik şuuruyla yaslanırsa; Türk Milleti için zaaf, asla mukadder olmayacaktır.

“Beşiği sallayan eller, dünyaya hükmeder.”

- 12) Kadının ekonomik bağımsızlığının olması ya da gelir getirici işlerde çalışması toplumların gelişmişliği bağlamında önemli ölçütler arasında kabul edilmektedir. Evde **anne** ve **eş olma** rolü ile çalışma hayatında kalma arasında kalan kadın tercih yapmak durumunda kalmaktadır. Kadınlar çalışma hayatının ikincil aktörleri olarak görülmekte, ayrımcılığa uğramaktadırlar. Ev içi işleri yaparken de ücretli emek piyasasının dışında kalmaktadırlar. Ne yazık ki bu yüksek emek oranına rağmen, üretilen işin değeri düşüktür.

Kadının **görünmez emeği**¹², **cinsiyete dayalı iş bölümü ve toplumsal cinsiyet ilişkileri** bağlamında tanımlanan bir emek türüdür.

Kadının ev içi hizmetinin görünmemesi emeğin **“doğallaştırılmasından”** kaynaklanmaktadır. Kadınların görünmeyen karşılıksız emekleri, kadınlara her defasında kamusal alana **“anne”** ve **“eş”** kimliğiyle katılmaya zorlar.

Kadınların siyasete katılımları belirgin bir şekilde **“cinsiyet rolleri”** ile ilişkilidir. Kadınların rollerinin ev içi ile sınırlandırılan, erkek rolünü ise ev dışı dünyaya yönelik gören bu anlayış kadının siyasete uzak kalmasına yol açmıştır. Siyasete katılımın sınırları erkek için genişken, erkek için sınırlı olduğu görülmektedir. “Çok partili yaşama geçilmesinden sonraki dönemde Demokrat Parti içerisinde kadın sorununu sadece ailenin ve Türk toplumunun temeli olduğuna değinmekle yetinilmektedir.” Çok partili dönemde kadınların siyasi katılımını yapan, siyasi haklarını savunan, **feminist söylemleri** parti içerisine alarak **kadın- erkek eşitliğine** dikkat çekmekte en başarılı partinin CHP olduğu görülmektedir.

Toplumdaki eşitlik anlayışının gelişmesi, kadınların **medeni ve siyasi haklarını** kazanmasının bir uzantısıdır. Aslında eşitlik bir ilke olarak kapitalist toplumların siyasal ideolojilerinin parçalarından birini oluşturmuş ancak iş uygulamaya gelince fazla gelişme sağlanamamıştır. Bunun temel nedeni toplumsal anlamda kadın ve erkeğin eşit olmaması ve yarıya eşit şartlarda başlamamış olmasındandır.

¹² Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet sosyal bilimcilerin ele aldığı kavramlar arasındadır. Cinsiyet genellikle kadın veya erkek olmamızla açıklanan biyolojik bir özellikken; toplumsal cinsiyet kavramı ise doğduğumuz ilk andan itibaren toplum tarafından biçilen rollerdir. Kimilerine göre ise daha dünyaya gelmeden bu roller biçilmeye başlamıştır. Buna çocuğun kız ya da erkek olacağı öğrenildiğinde kız çocuğu için pembe, erkek çocuğu için mavi renkte kıyafet seçilmesi örnek verilebilir.

Kadın ve erkek için bu kalıp yargılar bize toplum cinsiyet hakkında bilgi verir. Toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlik dendiğinde, ilk akla gelen kadınların uğradıkları ayrımcılıktır. Kadınların ve erkeklerin tamamen birbirilerinden farklı iki insan kategorisinde oldukları düşüncesi, iki cinsiyetin uğraşlarının ve eğilimlerinin de birbirinden farklı olacağına ilişkin bir kanaattir.

Cinsiyete dayalı iş bölümünde kadınların payına “ev işleri” “çocuk bakımı” düşerken; erkekler ise geçimini sağlamakla sorumlu hale gelmişlerdir. Kadınların bu ev sınırlandırılmaları meslek sahibi olsalar bile asıl işlerinin evle ilgili olanlar olarak kabul edilmesi, onları yaşamlarını kısıtlar ve onların aleyhine bir ayrımcılıkla sonuçlanır. Toplumsal cinsiyetin onlarca toplumsal cinsiyet uygulamasından türediği başlıca kaynak aile ve ataerki geleneklerdir. Dolayısıyla bu kadın algısı inşa süreci değişen gelişen ihtiyaçlara göre sürekli yeniden inşa edilmektedir. Erkeğin birincil kadının ikincil düzeyde konumlandırıldığı görev bölüşümü ve kadına biçilen toplumsal roller doğrultusunda eşitsizlik yeniden üretilmekte ve her alana yayılmaktadır.

Toplumsal cinsiyet, cinsiyet arası ilişkileri toplumsal müdahalenin bir alanı haline getirmektedir. Bu durum 1960’ların ikinci yarısından patlak veren feminist isyanların teorik temele kavuşması anlamına gelmektedir. Feminizm kadınların toplumsal yaşamdaki ikincil, eşitsiz deneyimlerini inceleyen ve neden ezildiklerini ortaya koyan ve kadının özgürleşme mücadelesinin politik bir hareketidir. Feminizm düşüncesi; kadının insan haklarını savunmayı amaçlayan, toplumsal, politik, ekonomik ve özel alanlarda ayrımcılıkları ortadan kaldırmak için mücadelesi ile ortaya çıkmıştır. Feminizm içinde hem kurumsal hem de politik düzeyde yapılan tartışmalardan biri de ataerki meselesidir.

Erkekler arasındaki toplumsal ilişkiler dizisi olarak ataerkillik maddi bir temele sahiptir her ne kadar hiyerarşik de olsa karşılıklı dayanışma kurarak kadınlar üzerinde tahakküm uygularlar, kadınlarda bu tahakküm pratiklerinde birleşir ve tahakkümün devam ettirilmesinde karşılıklı dayanışma içine girer.

19. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ortasına kadar devam eden süreç, Türk modernleşmesinin erken dönemi olarak adlandırılmıştır. Erken modernleşme, meşrutiyet döneminin ortaya çıktığı özgürleşme dinamikleri ve bu süreçlerin evrildiği Cumhuriyet modernleşmesinin köşe taşlarını oluşturmaktadır. II. Meşrutiyet döneminde kadınların ilk başkaldırıları dünyadaki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde siyasal, ekonomik, toplumsal, eğitim, hukuk alanında modernleşme sürecine öncülük eden dönüşümler başlamıştır. Birçok alanda yapılan değişimlerden kadınlarda etkilenmiş ve kamusal alanda kendilerine yer bulmak için talepte bulunmuşlardır Kadınlar, ikincil konumlarını ve kendilerine karşı olan ayrımcılıkları sorgulama fırsatı bulmuşlardır.

Osmanlı'nın son döneminde başlayıp Cumhuriyetin ilanı ile birlikte devam eden modernleşme sürecinde Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde gerçekleştirilen devrimlerle birlikte kadınlar eğitim-öğretim, medeni, siyasi haklarını kazanmışlardır. Türk modernleşme projesinin en önemli hedeflerden biri kadının toplumdaki konumudur. Batılılaşmanın en temel unsuru kadının özgürleşerek kamu yaşamına dahil olması toplumsal gelişmenin gereği olarak tanımlanmıştır. Bu haklar doğrultusunda kemalist ideolojide yeni kadın algısı, vatana millete hayırlı evlatlar yetiştiren, iş sahibi, eğitilmiş, bakımlı, kadınlığından sıyrılıp cinsiyetsizleştirilmesi gibi roller biçmiştir. Kemalist ideolojide bu rollerin yanında “annelik” misyonu daha çok ön plana çıkartılmıştır.

Kadının “annelik” misyonuna verilen önem onun çocuk yetiştirmesindeki önceliğinden kaynaklanmaktadır. Cumhuriyetin yeni çağdaş zihniyet dünyasıyla yetiştirilen nesillere ihtiyacı vardır. Dolayısıyla kadınlar bilimi ve ahlakı en iyi şekilde öğretmelidir ki yetiştirecekleri çocuklarına bu değerleri en iyi şekilde öğretebilsinler. Bunun yanı sıra annelik misyonunun devamı olarak görülen “öğretmenlik”, “hemişerelik” gibi mesleklerle toplumsal yaşama katılmalarının faydalı olacağı görüşü hakimdir.

Cumhuriyet kurulduktan kısa bir süre sonra Atatürk direktifleriyle 19 Şubat 1934 yılında kurulmuş olan Halkevleri, kısa süre içerisinde Türkiye'nin dört bir yanına yayılmış ve CHP'nin ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür.

Cumhuriyetin ilk dergisi 1933-1951 yılları arasında yayınlanan “Ülkü Dergisi” halkın inkılaplar etrafından birleşmesi, ilim sahibi olanların kendinden sonraki nesli yetiştirmesi için Halkevlerinin yayın organı olarak çıkarılmıştır. Tek partili dönemin kültür, sanat, edebiyat, fen, köycülük ve kadınlık alanında çağın gerekliliğini söylemek için yazar kadro tarafından 3 seri halinde yayınlanmıştır.

1933-1941 yılları arasında çıkartılan ilk seri de yeni kurulan Türkiye'ye Cumhuriyet fikrini yerleştirmek için yola çıkan yazar kadrosu İsmet İnönü, Şeref Erdoğan, Hıfzırahman Öymen gibi siyasetçi ve aydınlar yer almaktadır. Bu yazarlar, Cumhuriyet'in kadın devrimlerinin kadına tanınan hakları kaleme almıştır. Bunlar arasında; kadın tanınan siyasi haklar, medeni kanunun kabul edilmesiyle birlikte kadın ve erkeğin kanun önünde eşit haklara kavuşması, tevhidi tedrisat kanunu ile birlikte kız çocuklarına eğitim ve öğretim hakkının tanınması gibi yazılar yer almaktadır.

Tek partili dönemde 1935- 1936 yılları arasında kadına dair yazılar dönemin yazar kadrosu tarafından ele alınmıştır. Bu yazıların başlıkları; “*Türk kadınlarının siyasi hakları*”, *Ebeveyn Terbiyesi ve Kadın*, “*Sinirli Anne*”, “*Yavrumlarımızın Degerini Bilelim*”, “*Kadınlar Kongresi*” “*Türk Hukukunda Kadının Yeri*”, “*Köy Terbiyesinde Aileye Yardım*” “*Ana Baba Eğitim Dirim Eğitimidir*”, “*Kadına Seçme ve Seçime Hakkı Verilmesi*’dir.

1946- 1951 yılları arasında çok partili döneme geçişte; Ülkü dergisinin 2. ve 3. serilerinde, 1946 ve 1949 yıllarında, Hıfzırahman Öymen, Hasip Ahmet Aytuna tarafından “*Seçim Terbiyesinde Kadın*”, “*Aile ve Cemiyetin Temeli Kadın*” başlığı altında kadın algısına ilişkin yazılar yer almaktadır.

Sonuç olarak bu yazılardaki kadın algısında, klasik ataerkide kadınlar ve erkekler için farklı hiyerarşilerin söz konusu olduğu, cinslerin birbirinden ayrıştığı, kadınların evlenerek dahil oldukları erkek soyu tarafından el konulduğu bir düzenden, modern

ataerkiye geçişte;kadınların kimliğini ikinci planda tutarak “cinsiyetsizleştirilerek” hem kamusal hem de özel alanda farklı rollerin biçildiği düzene geçilmiştir. Kadınların toplumsal yaşamda çağdaşlığın simgesi ve aile içerisinde de asıl görevinin “anne” ve “eş” olmak olduğu vurgulanmıştır.

Cumhuriyet devrimlerin modernleşmeci misyonunun yanında kadınlara biçilen toplumsal roller devam etmektedir. Kadınların medeni hakkı kazanmasıyla kadın-erkek eşitliğinin tam anlamıyla sağlanamaması, seçme ve seçilme hakkı verilmişken mecliste kadınların yeteri kadar temsil edilmemesi, kadınların meslek edinmesin yönelik teşvikler devam ederken sadece evdeki işlerinin uzantısı niteliğinde işlere teşvik edilmesi kadınlara yönelik devrimlerin aslında modernleşmenin bir aracı olduğunun göstergesidir. Kadının modernleşmedeki rolünün iyi bir eş ve anne olmaktan öteye gidememiştir.

Elde edilen bulgulara Ülkü dergisinin sayıları içerisinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği açısından yerleşik kalıp yargılarını yıkmaktan ziyade bir pekiştirme işlevi gördüğü açıktır. Kadınların ataerkil yapı içerisinde kendisine yüklenen cinsiyetçi roller cumhuriyet devrimlerinden sonrada devam ettiği görülmektedir. Yasada ve görünürde fırsat eşitliğine sahip olan kadınlar erkeklerle eşit değildir. Kadınlık olgusu denilen ötekiliğinin kilidini sadece ataerkil zihniyet değişimi açabilecektir.

Bu tez konusunun seçiliş nedenleri arasında, Cumhuriyet devrimlerinin topluma benimsetmek, cumhuriyet devrimleriyle kadınların; medeni, eğitim, siyasi, ve sosyal haklarını kazanması gösterilmektedir. Ülkü dergisine kadın algısının yansımaları analiz ölçeğiyle değerlendirildiğinde ; 1933-1951 yılları arasında çıkartılan toplam 271 sayıdan; 1933, 1935, 1936, 1949 yılları arasında 9 tane sayı içerisinde 12 tane makaleyle sınırlandırılmıştır. Bu sayıların içinde “anne”¹³ “emekçi” “eğitimci” “fedakâr” ölçekleri alt kategoride incelenmiştir. Bu yazılarda “toplumsal cinsiyet”, “ataerkillik”, “feminizm” kavramlarıyla birlikte analiz edilerek kemalist ideolojide oluşturulan yeni kadın algısı ortaya koyulmuştur.

¹³ Koyu punto ile yapılan vurgular tezin yazarına aittir.

Ayrıca bu tezin diğer çalışmalardan farklı olarak ortaya çıkan özgünlüğü, Cumhuriyet devrimlerinde kadın algısının Ülkü dergisinin sayıları içerisinde incelenmesi olmuştur. Ülkü dergisinin 1933-1951 yılları arasında çıkartılan tüm sayıları incelediğinde yeteri kadar kadını ele almadığı görülmektedir. Her ne kadar cumhuriyet devrimleriyle toplumsal cinsiyet algısının oluşturduğu klasik ataerkil örüntüden yeni/ modern ataerkil düzene geçilmiş olsa da bu sayılar içerisinde ataerkil zihniyetin devam ettiği görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk dergilerinden olan Ülkü'nün sayıları içerisinde kadının hak mücadelesinde yol haritası olduğu için ileri yapılacak çalışmalar içinde kadın konulu, tez, makale ve kitaplar için literatüre fayda sağlayacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adelina, A. (2005). Medyada Kadın İşgücü ve Cinsiyetçilik: Kosova'daki Kadın Gazeticiler Örneği. (s. 15-16). İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Basılmış Tezler.
- Akın, A. (2007). "Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı ve Sağlık". *Toplum Hekim Dergisi* 26(2) , 2.
- Arıkan, G. (1997). Ataerkillik İlgili Sosyolojik Tartışmalar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 14(2),2.
- Aksu, B. (2012). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık. *Ayrımcılık ve çok boyutlu yaklaşımlar* , 175-187.
- Ali, N. (1933). İnkılap ve Türk Kanunu Medenisi. *Ülkü*, 2(9) .
- Ali, N. (1933). Türk İnkılabında Yeni Bir Adım Daha. *Ülkü*, 2(10)
- Alsan, Z. M. (1935). Kaynaşan Avrupa- Aracı İngiltere- Streza Konferansı- Uluslar Derneği- Kadınlar Kongresi. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5(27) , 212-217.
- Altındal, A. (1977). *Türkiye'de Kadın*. İstanbul: Havass Yayınları.
- Arat, Y. (1998). *Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar. Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: Türk Vakfı Yayınları.
- Arendt, H. (1997). *Şiddet Üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arıç, A. S. (2007). *Atatürk Türkiye'sinde Kılık Kıyafette Çağdaşlaşma*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Arıkan, Z. (1999). Halkevlerinin Kuruluşu ve Temel İşlevi. *Atatürk Yolu Dergisi*, 6(23) , 263.
- Aslan, N. (2007). Bursa Halkevi Uludağ Üniversitesi ve Türk Devrimi. *Yüksek Lisans Tezi* . İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Atatürk, M. K. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.II*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Aybars, E. (2014). "Atatürk ve Devrim'e Bakış". *Atatürk Yolu Dergisi*, 2(7). , 443-452.

- Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* , 267-282.
- Aysal, N. (2011). *Atatürk Dönemi Türk Devrimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aysal, N. (2011). Tanzimattan Cumhuriyet'e Giyim ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, 10(22) , 3-32.
- Aytuna, H. A. (1949). Ailenin ve Cemiyetin Temeli Kadın. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 3(33) , 3-4.
- Bakacak, A. G. (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* , 627-638.
- Barker, Z. N. (1935). Yavrularımızın Değerini Bilelim, 5(27). *Ülkü Halkevi Mecmuası* , 206-211.
- Baştürk, E., Akca, & Ergül, S. (2015). *Toplumsal Cinsiyet ve Medya Temsilleri*. İstanbul: Heyamola.
- Bayraktar, Z. (1981). *Ülkü Dergisi: Halkevleri Merkez Yayın Organına bir bakış*, (3). Ankara: İletişim.
- Berkes, N. (2021). *Unutulan Yıllar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berktaş, F. (2016). *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın- Hristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*, 6. Baskı. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bilican Gökkaya, V. (2011). Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2) , 107
- Bozkurt, G. (1991). Atatürk'ün Hukuk Alanında Getirdikleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* 8(22) .
- Banoğlu, N.A. (1991). Atatürk ve Latife Hanım. *Atatürk Araştırma Dergisi*, Ankara.
- Bozdağ, İ. (1986). Atatürk ve Eşi Latife Hanım. İstanbul:Kervan Yayınları.
- Caporal, B. (1999). *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*. Çev. Ercan Eyüboğlu. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.
- Crane, B. (1965). *The Anatomy of Revolution*. New York: Vintage Books.
- Çaha, Ö. (1996). *Sivil Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları.

- Çakır, S. (1997). Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan- Nezihe Muhittin. *Toplumsal Tarih, Sayı: 46* , 6-7.
- Çakır, S. (1994). *Osmanlıda Kadın Hareketi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrası Tarihi 1839-1950*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 27(27)* , 99-117.
- Çiftçi, G. E., Özder, N., & Öneren, M. N. (2014). Çalışanlarda Kadın İş gücü Algısı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3(2)* , 326.
- Dönmez,E.(2018). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nda Kadın Temsilleri ve Kimlik Sorunları Bağlamında Bir Varoluş Mücadelesi: "Ölmeye Yatmak", *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: T.C İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalkıranoglu, T., & Çetinel, F. G. (2008). Konaklama İşletmelerinde Kadın ve Erkek Yöneticilerin Cinsiyet Ayrımcılığına Karşı Tutumlarının Karşılaştırılması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:20* , 276.
- Davis, F. (2009). *Osmanlı Hanımı, çev. Bahar Tırnakçı*. İstanbul: Yapı kredi yayınları.
- Dedeoğlu, S. (2010). "Endüstriyel Üretimde Kadın ve Göçmen Emeği: Ataerkillik ve Enformel Emek". S. Dedeoğlu, & M. Y. (Der.) içinde, *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği*. İstanbul: Sav Yayınları.
- Demir, N. Ö. (1999). II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı Feminizmi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 16(2)* , 107-115.
- Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açından İncelenmesi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 44(511)* , 13-27.
- Dökmen, Z. (2004). *Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Durakbaşı, A. (1988). Cumhuriyet Döneminde Kadın Kimliğinin Oluşumu. *Tarih ve Toplum* , 167-171.
- Durukan, A., & Uluşu Uraz, T. (2009). Cumhuriyet'in Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları. *İtü Dergisi /a, mimarlık, planlama, tasarım, 7(1)* , 46.

- Ecevit, Y., & Karkıner, N. (2011). *Toplumsal cinsiyet sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Erdem, A. R. (2015). Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem. *Belgi Dergisi*, (9) , 1266-1277.
- Erdoğan, Ş. (1936). Terbiyede Ana Babanın Rolü. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 7(40) , 287-288.
- Esen, E., Siyes, D. M., Soylu, Y., & Demirgürz, G. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısının Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *e-İnternational Journal of Educational Research*, 8(1) , 46-63.
- Evrenol, H. M. (1936). Ana Baba Eğitimi Dirim Eğitimidir. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 7(39) , 192-195.
- Faroghi, S. (2014). *Anadolu'da Kentler ve Kentliler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Fevzioğlu, T. (1986). Atatürk ve Kadın Hakları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2(6) , 585-602.
- Georgen, F. (2006). *Osmanlı Türk Modernleşmesi (1900-1930)*, Çev. Ali Berktaş. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*, Çev. İsmail Yılmaz. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Göle, N. (2001). *Modern Mahrem*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (1998). *Modernleşme Bağlamında İslami Kimlik Arayışı*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gül, S. S., & Nizam, Ö. K. (2021). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi. *Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42) , 181-198.
- Gümüsoğlu, F. (2005). *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Güngör, C. (2007). Devrim Üzerine. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 3(11) , 71-98.
- Gürhan, N. (2010). Toplumsal Cinsiyet ve Din. *e- Şerhiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, Sayı:4 .

- Haçer, A. (2018). Toplumsal Cinsiyet Öznesi Olarak Kadının "Annelik" Kimliğine Eleştirel Bir Bakış. *Akdeniz Kadınlar Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi* , 178-202.
- Hukukbook. (2021, 05 27). *Cumhuriyet Devrimleri*. 11 22, 2021 tarihinde Hukuk Ansiklopedisi: <https://hukukbook.com/cumhuriyet-devrimleri/> adresinden alındı
- İçke, A. (2014). *Türkiye'de kadın milletvekilleri ve siyasal faaliyetleri (1935-1991)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- İmece, M. S. (1959). *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Gezileri*. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi.
- İnan, A. (2010). *Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, s.635-642. Ankara: Atatürk Araştırma Merkez Yayını.
- İnönü, İ. (1935). Türk Kadınlarının Siyasal Alana Girişleri. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 4(23) , 321-322.
- Kafesoğlu, İ. (2007). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken.
- Kandiyoti, D. (1996). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karaömerlioğlu, M. A. (2002). Tek Parti Döneminde Halkçılık. M. B. (der.) içinde, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm* (s. 272-276). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Katırağ, N. (2019, Haziran). Ülkü Dergisinde Kemalizm. *Yüksek Lisans Tezi* . Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, G. (2010). *Kadın Derneklerinin Kadın Siyasal Yaşama Etkisi, KA-DER Örneği*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). 1-105. İstanbul: Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaymaz, İ. Ş. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu. *Atatürk Yolu* , 333-336.
- Kılıç, S. (1995). Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı. *Atatürk Yolu Dergisi* 4(16) , 529-547.
- Kırkpınar, L. (1998). *Türkiye'de Toplumsal Değişme Sürecinde Kadın*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Kocatürk, U. (1984). *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*. Ankara: Turhan kitabevi.
- Kolçak, C. (2009). *Geçmişiniz İtina İle Temizlenir*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Konan, B. (2011). Türk Kadının Siyasal Hakları Kazanma Süreci. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 60(1) , 157-174.
- Köymen, N. (1936). "Sanayileşmemiz Üzerine Düşünceler". *Ülkü Halkevi Dergisi*, (37) , 16-22.
- Kümbetoğlu, B. (2002). Toplumsal Cinsiyet ve Antropoloji. *Folklor ve Edebiyat Dergisi, Sosyal Antropoloji Özel Sayısı, Ankara* .
- Kırkpınar, L. (1998). Cumhuriyet ve Kadın. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(8), 93-114.
- Nordquist, R. (2020). Understanding the use of language through discourse analysis: Observing how various means of discourse create context. *Erişim adresi: <https://www.thoughtco.com/discourse-analysis-or-da-1690462>*.
- Oruç, S. G. (2010). Türk Kadınlar Birliği (1924-1935). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ökten, Ş. (2009). Toplumsal Cinsiyet ve İktidar: Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Toplumsal Cinsiyet Düzeni. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2(8) , 303.
- Örmeci, O. (2010). Jön Türkler ve İttihat ve Terraki. *Tarih Okulu Dergisi*, VIII , 95-109.
- Öymen, H. (1935). Köy Terbiyesinde Aileye Yardım. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5(28) , 277-278.
- Öymen, H. R. (1946). Seçim Terbiyesi. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 10(113) , 4.
- Özacun, O. (2001). *C.H.P Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932- 1951*. İstanbul: Kitap Matbaacılık.
- Özdemir, D. Y., & Aktaş, E. (2011). Halkevleri (1931'den 1951'e). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (TAED), Erzurum* , 235-262.
- Özkan, B., & Özkan Sayar, G. (2010). Kadın Çalışmalara Yönelik Ücret Ayrımcılığı ve Kadın Ücretlerinin Belirleyicilerine Yönelik Bir Araştırma. *Çalışma ve Toplum Dergisi, Sayı:1* , 92-93.

- Özkiraz, A., & Arslansel, M. (2011). İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 3(1) , 1-10.
- Öztürk, N. (1995). *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*. Ankara: Türkiye Diyanet Yayınları.
- Peker, R. (1933). Ülkü Niçin Çıkıyor. *Ülkü Halkevi Mecmuası*, 1(1) , 1-2.
- Poyraz, E.F. (2010). II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergiciliği Türk Kadın Dergisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: T.C İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sağ, V. (2001). Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Birimler Dergisi*, 2(1) , 9-23.
- Sakar, M. H. (2007). Özlem Tekin Örneğinde Rock Müzikte Kadın (Toplumsal Cinsiyet, Etnisite, Hegomanya). *Yayımlanmamış Doktora Tezi* . İzmir.
- Sarısamam, S. (1998). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadın Kıyafetleri Meselesi. *Atatürk Yolu*, 6(21) , 101-105.
- Savran, G. A. (2009). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Savran, G. (2004). Kadınların Emegini Görünür Kılmak: Markstan Delphy'ye Bir Ufuk Taraması. G. Savran içinde, *Beden Emek Tarih* (s. 19-35). İstanbul: Kanat Kitap.
- Schultz, D., & Tannenbaum, D. (2013). *Siyahi Düşünceler Tarihi/ Filozoflar ve Fikirleri*. Ankara: Adres Yayınları.
- Selçuk, F. Ü., & Tuzlukaya, Ş. E. (2013). Toplumsal Cinsiyet ve Kadın. L. Gültekin, G. Güneş, C. Ertung, & A. Şimsek içinde, *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* (s. 4-27). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Skocpol, T. (2004). *Devletler ve Toplumsal Devrimler*, S.Erdem Türközü. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sözen, E. (1999). *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Stekel, W. (1935). Ebeveynin Terbiyesi, çev. Şeref Erdoğan. *Ülkü Halkevi Mecmuası*, 5(26) , 117-122.

- Stekel, W. (1935). Sihirli Anne, çev. Şeref Erdoğan. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, 5(27) , 180-185
- Şenel, Ş. (2018). Osmanlı Modernleşmesinde Kadın. *Electronic Turkish Studies*, 13(26) , 1071-1089.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik hassasiyetler*, 3(5) , 167.
- Taşkıran, T. (1973). *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı. Ankara: Cumhuriyetin 50.Yıldönümü Yayınları.
- Tazegül, M. (2005). *Modernleşme Sürecinde Türkiye*. Babil.
- TDK. (2021, Mayıs 27). *Hürriyet*. Kasım 15, 2021 tarihinde Hürriyet.com.tr: <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/devrim-nedir-devrim-tanimi-ve-tdk-sozluk-anlami-41819885> adresinden alındı
- Tecer, A. K. (1943). Ülkü yolunda. *Ülkü*, 3(35) .
- Tekin, A. (2003). Ortak Kimlik ve Farklılıklarımız. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, (8) , 1-19.
- Tercüman, Ç. (2006). Ülkü Mecmuası. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (7) , 563-58
- Toksoy, N. (2007). *Halkevleri/ Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Tonkiss, K. (2006). Analysis text and speech: content and discourse analysis. In. *Researching Society and Culture*. London: Sage , 367-383.
- Toprak, Z. (1992). *II. Meşrutiyet döneminde devlet, aile ve feminizm. Soyso-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, 1-10. Ankara: TC Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.
- Toprak, Z. (2016). *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ülkü. (1934). Ülkü bir yaşını bitirirken. *Ülkü Dergisi* , 469.
- Ülkü. (1933). Ülkünün yazı bölümleri. *Ülkü dergisi*, 1(1) .

- Ünalp, F. R. (2010). *Felsefi Açıdan Atatürk'ün Türk Devrimi Devrimcilik Anlayışı ve Türk Devrimi*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Başkanlığı Yayınları.
- Ürgüblü, D. M. (1936). Kadın Hukuku. *Ülkü Halkevleri Dergisi*, 8(43) , 38-41.
- Üstel, F. (2002). *"Türk Ocakları" Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, C. Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Varlık, M. B. (2001). Ülkü: Halkevleri Mecmuası. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm* (s. 268-271). içinde
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies* , 0(35), 29-56. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusoskon/issue/9517/118909>.
- Veldet, H. (1935). Türk Hukukunda Kadının Yeri. *Ülkü Hakevleri Mecmuası*, 5(28) , 268-276.
- White, M. D., & Marsh, E. E. (2006). Content analysis: A flexible methodology, 55(1). *Library trends* , 22-45.
- WHO.(1988). Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Televizyon Reklamlarına Yansıması. *Gender and Health, Technical Paper, WHO/FRHWHD/98.16, Geneva*. Felsefe ve Toplumsal Diyologlar, 5(1), 121-136.
- Yanardağ, A. (2012). Tevhid-i Tedrisat Kanunu Uygulamasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Rolü. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* , 241-264.
- Yaşar, H. (2016). Halkevi Dergiciliğine Örnek: Sinop Halkevi Dergisi Dıranaz. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1) , 98-112.
- Yıldız, E. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir ? Bu ilişki nasıl çatışabilir ? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4) , 83-88.
- Yılmaz, A. (2010). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadın Kimliğinin Biçimlendirilmesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* , 191-212.
- Yurtkuran, M. (2003). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Çağdaş Eğitim Üzerine. *Atatürkçü Bakış*, 2(4) , 1-7.

- Yüceer, S. (2008). Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Hakların Tanınması. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 14* , 131-149.
- Yüksel, S. R. (2014). Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın ve Erkek Eşitliği. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C.XVIII, Sayı. 2* , 179.
- Zeyneloğlu, S. (2008). Ankara'da hemşirelik öğrenimi yapan üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *Doktora Tezi* . Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü.
- Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*. Ankara: Anı Yayınları.
- Zübeyir, H. (1933). Halk terbiyesinin vasıtaları. *Ülkü,1(2)* .
- Zürcher, E. J. (2006). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.